VREMEA

HÉDI FRIED

frânturi dintr-o viaţă
drumul la şi de la
AUSCHWITZ

HEDI FRIED
Drumul la şi de la Auschwitz
CIOBURI DINTR-O VIAŢĂ

Traducere de Zitta şi Raul Herşcovici

România Press
Bucureşti 2002

Traducere sponsorizată de SVENSKA INSTITUTET Stockholm – Suedia

Coperta: Florin Creangă

Titlu original:

Hédi Fried
Skärvor av ett liv. Vägen till och från Auschwitz

A RENAŞTE CA PASĂREA FENIX

Când am întâlnit-o pentru prima dată pe Hedi Fried, aici, la Stockholm, era un timp greu, ca şi azi, un timp când spirala răului se ridicase din nou în lume: neonazismul, antisemitismul, rasismul, persecuţiile şi discriminările de tot felul ameninţau echilibrul societăţilor omeneşti.

Am ştiut din prima clipă când am văzut-o pe Hedi Fried că ea este un caracter puternic şi un temperament luminos iubind viaţa, o voce incon/ iindabilă, pe care nimeni n-o poate înăbuşi stingând-o vreodată.

Hedi Fried este unul din supravieţuitorii lagărului de concentrare din Auschwitz, o frumoasă doamnă în vârstă emanând căldură din ochii ei albaştri şi pielea ei fină de blondă, toate trăsăturile chipului ei exprimând acea dorinţă de a comunica direct cu oamenii. Vocea ei blândă, dar cu un ton sigur de el, intens, te face să bănuieşti existenţa unei energii tinereşti şi un echilibru interior plin de farmec. Astea toate, m-am gândit eu atunci, vin atâ't de firesc din ea, din conştiinţa multor vieţi trăite şi a unei datorii împlinite cu înaltă distincţie.

Aşa cum ea însăşi a exprimat în titlul uneia din cele trei cărţi scrise („Cioburi dint-o viaţă", 1992, „Viaţa redată", 1995 şi „A treia viaţă", 2000), Hedi Fried a trăit trei vieţi într-o singură viaţă.

Prima viaţă, anii copilăriei, a fost amputată de ceea ce a urmat:

deportarea la Auşchwitz, anii paroxismului, ai spargerii vieţii în cioburi, locul în care ea şi sora ei, Livia, au fost selectate pentru muncă în timp ce părinţii lor au dispărut în umbra crematoriilor.

În 1945, Hedi Fried, care avea atunci douăzeci de ani, s-a găsit într-un lot de zece mii de supravieţuitori aduşi de Crucea Roşie în Suedia, unde începe o viaţă nouă, studiind, devenind psiholog, luându-şi doctoratul, căsătorindu-se fericit cu un camarad cunoscut în lagăr, dând viaţă a trei copii. După moartea soţului ei, începe să conferenţieze în şcoli şi universităţi despre anii petrecuţi în lagărul de la Auşchwitz şi despre pericolul neonazismului. Din 1980, la cererea comunităţii evreieşti din Stockholm, Hedi Fried conduce Centrul de recuperare a suprermeţuitorilor vârstnici din lagărele de concentrare care beneficiază de o terapie constând în vizionare de filme în idiş, lecţii de suedeză, lecturi literare, excursii.

Hedi Fried s-a născut în România, în frumosul orăşel medieval Sighet, oraş înfloritor, având atunci treizeci de mii de locuitori din care jumătate erau evrei. Ca şi celebrul ei prieten, Elie Wiesel (premiul Nobel pentru pace 1986) născut în acelaşi oraş, ea a cunoscut de copil antisemitismul, discriminarea, obligaţia de a purta steaua galbenă, viaţa în ghetou şi apoi deportarea forţată la Auşchwitz.

Spre deosebire de alţi evrei, care încercau să se obişnuiască cu persecuţiile, Hedi Fried n-a acceptat niciodată atitudinea înjositoare, degradantă a fiinţei umane. Conştiinţa ei s-a dezvoltat de timpuriu în

convingerea că există un drept universal al tuturor fiinţelor de a fi respectate conform legilor umane şi această atitudine s-a amplificat şi mai mult în anii petrecuţi în lagăr.

În cartea ei „Cioburi dintr-o viaţă", publicată acum în limba română, la Editura România Press, prin grija editorului, poetul Matei Albastru, este reînviată copilăria la Sighet, anii infernali de la Auschwitz şi apoi primii ani de viaţă în Suedia.

Este vorba mereu de reclădirea unei vieţi sfărâmate, un proces lung şi complicat care mă face mereu să mă gândesc la Pasărea Fenix, la învierea şi înnoirea ei simbolică, din toate punctele de vedere, în ciuda împrejurărilor complexe din ţara de adopţie, Suedia. O viaţă nouă apare dar nu total desprinsă de umbrele dese ale trecutului şi de ameninţările tulburi ale prezentului.

Cu toate astea, cineva, care are puterea de a se înnoi, ca Hedi Fried, trebuie să ţină de o specială, înaltă predestinare: de a deveni o voce pentru alţii, cei care nu au prim it darul şi tăria de a da o formă experienţei suferinţei. În numele lor, Hedi Fried a creat această naraţiune memorabilă, pentru a nu uita niciodată, pentru că amintirea apără, pentru ca nimeni citind cartea despre durerea ei şi a altora să nu spună: Asta nu mă priveşte!

Cartea „Cioburi dintr-o viaţă”, tradusă în româneşte de prietenii noştri comuni, Zitta şi Râul Herşcovici, (şi ei născuţi în România) cu multă trudă a inimii, competenţă şi angajare plină de căldură, a fost publicată mai întâi în Suedia cu mare succes, apoi

în toate limbile mari ale lumii, inclusiv în ebraică. Despre această carte Elie Wiesel scria: / „E mai mult decât un document personal, este o mărturie gravă, adânc tulburătoare şi creatoare.”

Citind această carte, rămâne în fiecare cititor o tărie autentică, care se adaugă în plus forţei sale morale, adâncind sentimentul răspunderii în faţa eventualelor pericole ameninţând întreaga comunitate menească. Cartea mai are darul de a te face să meditezi adânc la tot ce e capabil omul să facă în materie de rău, la forţa sa destructivă, declanşatoare de catastrofe, pentru sine şi semenii lui. Căci, aşa cum spunea Hedi Fried într-un interviu, „nimic nu e hazard sau mâna lui Dumnezeu, pentru că lumea întreagă stă în mâna oamenilor. Omul cu hotărârile lui poate influenţa mersul istoriei. Răspunderea pentru răul comis nu se poate pune în altă parte decât pe noi, oamenii.” Sau, cum scria Elie Wiesel celor care-i puneau întrebări despre Dumnezeu:

„Nu întreba unde era Dumnezeu la Auschwitz, ci întreabă unde era omul.”

Publicarea acestei cărţi în limba română este importantă, ea completând cunoştinţele despre istoria României, care a cunoscut ca multe alte ţări ravagii făcute de fascism şi comunism, alături de Jurnalul lui Mihail Sebastian şi alte cărţi valoroase cu aceeaşi temă, ajutând la întregirea nuanţată a cunoştinţelor, devenind un memento pentru ceea ce trebuie mereu cunoscut.

GABRIELA MELINESCU

CAPITOLUL I
SlGHET

Soarele e pe cale de a coborî înapoia colinelor verzi. Convoiul de bărbaţi, femei şi copii obosiţi urmează cursul liniştit al râului. Tot ce se aude este târşâitul paşilor şi frecuşul toiegelor de pietre. Cât de mulţi sunt ei? Oameni îmbrăcaţi în zdrenţe, cu boccele pe umeri şi în mâini toiege de mers. Femeile poartă pe sugarii lor. Copiii mai mari pe cei mai mici şi bărbaţii ajută pe bătrâni. Nimeni nu vorbeşte. Ceea ce era de spus s-a spus, numai oboseala din ce în ce mai copleşitoare persistă.

Încotro se îndreaptă ei? Vor găsi ei vreo locuinţă? Vor putea să stea acolo? Ei cred că da. Dar eu văd înaintea ochilor mei această imagine care se repetă mereu: evrei cu boccele şi toiege. Eu sunt unul dintre ei, şi în acelaşi timp stau în afară şi observ totul.

Visul. Eu nu mai ştiu dacă mama mea sau eu am visat aceasta. Sau dacă o străbunică la începutul timpurilor. De ce văd eu aceste imagini acum, când vreau să povestesc despre copilăria mea din orăşelul uitat de dumnezeu într-unul din colţurile îndepărtate ale Carpaţilor?

Eu am locuit la Sighet. Acest orăşel din Transilvania era aşezat la poalele unui deal, înconjurat de ape curgătoare. Fluviul Iza îşi deşerta apele nămoloase în apa limpede a fluviului Tisa iar apa curgea apoi prin două braţe în jurul oraşului care se găsea pe o insulă. Aerul era uşor şi transparent aşa că totul părea aproape. Verdeaţa adâncă de pe povârnişul dealului, întreruptă de luminişuri unde păşteau vacile, şi ţăranii îmbrăcaţi în haine naţionale păzind oile se vedeau la o depărtare de un cot. Un oraş mic înconjurat de livezi, unde toamna pomii erau plini de mere şi nuci coapte.

10

Inima oraşului era parcul, cu brazde ce străluceau de culori în timpul verii iar iarna erau acoperite de o pătură albă de zăpadă. În jurul parcului se desfăşură viaţa somnoroasă a orăşelului. Oamenii erau pe drum către biserică, farmacie, către bancă sau şcoală, către măcelărie sau cofetărie. Totul se găsea în jurul parcului şi nimeni nu se grăbea.

Pe cărările cu prundiş ale parcului avea loc procesiunea catolică în Duminica Floriilor. Fecioara Maria trona sub baldachinul roşu, copii în cămăşi albe legănau cădelniţele în faţa preotului îmbrăcat în violet iar poporul mergea înapoia lui, cântând şi mişcând ramurile cu frunze. Tot acolo oficia slujba religioasă congregaţia greco-ortodoxă, îmbrăcată în haine negre în faţa uriaşei cruci de gheaţă, cu ocazia bobotezei. Şi tot acolo mergeau evreii în caftanele lor lungi, cu ciorapi albi şi pălăriile lor cu margini de blană, sâmbăta şi în timpul sărbătorilor evreeşti. În aceste zile obloanele prăvăliilor din

împrejurimi erau coborâte. Aproape jumătate din cei în jur de 30000 de locuitori ai oraşului erau evrei şi mulţi dintre ei erau negustori.

După-amiezile cânta orchestra militară în pavilionul cel mic. De jur-împrejur, pe băncile albe şedeau perechi mai în vârstă şi ascultau. Fetele angajate pentru treabă în casă trăgeau cărucioarele de copii şi aveau grijă de copiii mai mari, în timp ce taceau cunoştinţă cu soldaţii. Băieţaşi în costume de marinari alergau după cercurile lor, iar fetiţele cu ciorapi albi şi pantofi de lac legănau păpuşelele lor.

Un cerşetor obişnuia să plece din parc tocmai când orchestra militară intona marşul final. Era semnalul pentru proprietarii prăvăliilor de pe Strada Mare că se apropia ora şapte şi prăvăliile se puteau închide. Unii apucau deja să coboare obloanele grele din faţa vitrinelor şi aşteptau numai ca ceasul bisericii să sune ora.

Mama şi cu mine obişnuiam să stăm în prăvălia de stofe a unchiului Samuel şi să îl aşteptăm pe tata, care trebuia să vină să ne ia imediat ce era gata cu treaba lui. Aveam obiceiul să terminăm după-amiaza la fratele cel mare al tatălui meu. Eu eram

totdeauna în tensiune când mă găseam printre toate aceste stofe colorate viu, lucitoare şi înflorite, moi şi mătăsoase. Eu ştiam că voi căpăta câteva mostre de pâlză din care mama putea să coase haine de păpuşă.

Ceasul bisericii începuse să sune. Zgomotul obloanelor şi al trăsurilor pe pavaj, oameni pe drum, toate acestea ne întovărăşeau când mergeam către casă. Treceam de casele cu două etaje şi coteam spre răsărit către strada Profesorului. Acum se făcea tăcere în jurul nostru, numai sunetul clopotului ţinea pasul cu noi. Treceam prin faţa şcolii de învăţători şi a simpaticelor vile cu grădini mici în faţă. Ajungeam la răscrucea unde oraşul se termina.

Drumul pietruit cotea la dreapta şi de aci înapoi către oraş. Înaintea noastră se întindeau grădinării şi locuri neclădite, la stânga era spitalul cu trotuar pietruit înaintea gardului. Această stradă, care purta numele spitalului, se continua către şoseaua care ducea către nenumăratele sate din judeţ.

Noi locuiam pe Strada Spitalului 33, vizavi de parcul spitalului de boli mintale. Pe partea noastră a străzii nu era niciun trotuar. Noi urmam cărarea bătută dintre gardul cel cenuşiu şi drumul noroios către poarta de culoare roşie, intrarea la casa copilăriei mele, la amintirile mele.

Amintiri. O amintire care mai degrabă e amintirea unei povestiri. Întâmplările au pălit. Eu mă văd pe mine însămi stând în camera părinţilor mei şi ţipând furioasă. E dimineaţă, paturile sunt nefacute, eu sunt în vârsta de aproape doi ani. Tata vrea ca eu să mă spăl pe

dinţi dar eu nu vreau. Eu stau cu periuţa în mână şi refuz. Două voinţe care se înfruntă. Eu nu ştiu încă despre aceasta, dar sfârşitul este hotărât. El este cel mai tare. Eu capăt bătaie la popou, plâng şi totuşi nu vreau. Tata se încinge din ce în ce, devine din ce în ce mai mânios, iar eu din ce în ce mai încăpăţânată. El mă bate şi iar mă bate până ce mama vine şi mă salvează. Mi-am spălat eu dinţii după aceea, sau nu? Nu-mi amintesc. Dar îmi amintesc că a trebuit să cer iertare şi să promit ca niciodată să nu mai fiu aşa de îndărătnică.

12

Amintirea cea mai timpurie a mea. Aveam trei ani şi eram pe cale de a începe să merg la grădiniţă. Bucuna mea era mare. Încă nu aveam niciun frate sau soră şi n-aveam tovarăşi de joacă. Mama mă ducea şi mă aducea de la grădiniţă, dar eu protestam. Cei mai mulţi copii care erau de vârsta mea se duceau singuri la grădiniţă şi pentru mine era important ca să fiu tot atât de capabilă ca şi ei. Plângeam şi mă rugam şi după un timp mi-am împlinit voinţa. Mama mă ducea la grădiniţă, dar puteam să vin singură acasă.

Când era ora douăsprezece şi învăţătoarea ne da drumul să plecăm acasă „mă alăturam fericită unui grup de copii, fără să mă gândesc încotro era locuinţa mea. Vorbind de zor nu băgăm de seamă că ei mă părăseau unul câte unul, pe măsură ce ajungeam la casa fiecăruia. Deodată mă aflai acolo singură şi atunci mă uitai împrejur. Aceeaşi stradă noroioasă ca a noastră, acelaşi gard cenuşiu, dar nicio poartă roşie. Nu recunoşteam casa şi îmi dădui seama că mă rătăcisem.

Am început să plâng. O femeie care trecea pe acolo s-a oprit şi m-a întrebat:

— De ce plângi, fetiţo?

— Nu găsesc drumul spre casă, suspinai eu.

— Unde locuieşti tu?

— La o poartă roşie.

— Cum te cheamă?

— Hedike.

— Al cui copil eşti tu?

— Al lui tata

— Nu plânge, Hedike. Eu am să merg cu tine acasă.

Eu încetai de a mai plânge, mă luă de mână şi eu mă luai după ea, când ea o porni în direcţia contrară. După câteva minute începui să recunosc şi în curând furăm pe Strada Spitalului, unde mama sta la fereastră neliniştită aşteptându-şi fata. Se dovedi că femeia descoperise asemănarea dintre mine şi tatăl meu, iar oraşul nu era aşa de mare ca ea să nu ştie unde locuim.

O idilă? Aşa arăta la suprafaţă. Şi încă eu mă găseam la suprafaţă.

13

Când a început într-adevăr? Poate cineva să spună când începe ceva? Boabe de nisip se adună la boabe de nisip şi înainte de a-ţi da seama zace înaintea ta o grămadă de nisip.

Se spunea că eram un copil serios. Aceasta suna măgulitor. Aşa încât eu mă hotărâsem să o îndreptăţesc. Credeam că asta însemna să nu râd niciodată. Aşa încât nu îndrăzneam să râd. Mai târziu, când sora mea mai mică se născuse şi totul se rotea împrejurul ei, îmi închipuiam că puteam să-i impresionez pe oameni prin seriozitatea mea. Sora mea era copilul vesel, frumos, iar eu fata cea tristă şi urâtă.

Am avut o copilărie protejată. Părinţii noştri erau foarte drăgăstoşi. Psihologia de copii era totuşi ceva necunoscut pe vremea aceea şi nimeni nu şi-a dat seama de gelozia mea. Eu mă închideam în mine însămi şi trăiam în fanteziile mele. Fiecare laudă către sora mea cea mică eu o tălmăceam drept o dojană către mine.

Viaţa la Sighet curgea în ritm lent, azi era ca ieri, ieri era ca mâine. Dimineaţa noi copiii ne duceam la şcoală, mama se ducea la piaţă ca să târguiască, iar tata se ducea la fabrică. El era coproprietar într-o mică industrie casnică pe care noi o numeam fabrică şi unde se fabricau cutii de carton. Întreprinderea a mers bine la început. Economic o duceam bine, tata putea să ne procure ce aveam nevoie. Nu doream cine ştie ce lux, dar cărţile şi tablourile, deşi nu prea scumpe, erau pentru noi absolut necesare.

Nu se întâmplau prea multe în lumea noastră mică, lucrul cel mai important era şcoala. Şi încet-încet băieţii pe care îi întâlneam în drumul spre şcoală. Câteodată, când radioul era deschis, puteam să aud răcnete ciudate, urmate de ţipete scandate. Atunci deveneau părinţii mei serioşi şi eu simţeam neliniştea lor. Dacă întrebam ce este, dădeau o explicaţie liniştitoare: „E doar un nebun din Germania” sau: „Câinii care latră nu muşcă”. Nu prea suna convingător, dar oricum locuiam în România iar Germania era departe de tot…

Ceea ce era aproape, era lumea mea cea mică, casa cea galbenă de pe Strada Spitalului. Un gard cenuşiu ne ferea de cei ce voiau să se uite în casă şi de musafiri nepoftiţi. Poarta cea roşie

era totdeauna încuiată, vizitatorul trebuia să tragă de cordonul unui clopot ca să i se dea drumul să intre. Potaia noastră, Bodri, care era legată de coteţul său, lătra funos când cineva se apropia. După poartă era o curte pietruită, peste care trebuia să treci pentru a ajunge la casă, de asemeni se găsea acolo bucătăria de vară şi grădina. Aveam şi o pivniţă sub pământ – deoarece nu existau frigidere la Sighet. Grădina era cuibul meu iubit atât vara cât şi iarna. De-a lungul gardului se găseau vreo zece pruni, ale căror fructe le culegeam toamna. Între ei era un leagăn pentru care sora mea Livi şi cu mine ne

dondăneam cine să-l folosească. La dreapta se întindeau brazde de zarzavaturi iar la stânga brazde cu flori. Arbuşti înalţi de trandafiri, mândria mamei mele, străluceau cu flori albe, roşii, roze şi galbene. După anotimpuri se schimbau mirosurile: caprifoliu, iasomie, trandafiri, ochiul boului. Mama iubea florile şi le îngrijea cu multă atenţie.

Casa noastră era compusă din patru camere, iar una din ele era locuită de bunicii din partea mamei mele. Mama mea era copilul lor cel mai tânăr şi tatăl ei a cumpărat casa pentru noi, pentru ca el şi bunica să poată locui într-una din camere, când vor fi bătrâni. Bunicul şedea cea mai mare parte din timp şi răsfoia în cărţile lui îngălbenite, sugând din luleaua lui lungă. Era o bucurie să mă caţăr pe genunchii lui şi să mă joc cu barba lui lungă şi albă. El găsea nume nostime de alintare pentru noi copiii şi putea să povestească poveşti greu de găsit despre lucrurile cele mai deosebite. Bunica era mai aspră, domina şi se amesteca în de toate în casă, se ducea la piaţă cu toată vârsta ei înaintată şi se întorcea acasă cu coşuri foarte încărcate.

Noi nu i-am avut cu noi prea mult timp. Bunicul a murit când eu eram de cinci ani. Moartea lui m-a lovit deosebit de mult, aceasta a fost primul nor pe cerul meu. Era greu să înţeleg că era mort, că niciodată el nu va mai istorisi poveşti, niciodată nu ne va mai dezmierda. Jalea mea era mare dar eu mă ascundeam aşa ca nimeni să nu mă vadă că plâng. Eu eram sora cea mare iar fetele curajoase, mari, nu plâng niciodată.

— Mamă, de ce este bunicul mort?

15

— Pentru că era bătrân, inima lui nu avea putere să mai bată. S-a oprit.

— Se va opri şi inima mea?

— Nu te gândi la asta, tu eşti doar un copil.

Dar eu continuai să fiu neliniştită, şi continua! să mă gândesc la bunicul meu, la moarte, la inima mea care va înceta să bată. Seara şedeam în pat şi-mi ascultam inima. Mai bate? Eu nu îndrăzneam să adorm, şi-mi ziceam: dar dacă va sta în timp ce dorm?

De abia m-am obişnuit cu faptul că bunicul era mort, şi iată că moare şi bunica. Dar viaţa merge mai departe. Camera lor fu transformată în bucătărie, aşa că nu mai trebuia să întrebuinţăm bucătăria din curte. Acolo putea să doarmă fata din casă şi ne obişnuirăm cu noua ordine. Frica mea de moarte mă cuprinse din nou, şi atunci mi se dădu voie să dorm pe canapea în camera părinţilor mei. În mod obişnuit eu şi Livi dormeam în camera copiilor.

În a treia cameră copiii aveau voie să stea rar. Aceasta era camera de mâncare, care era teritoriu interzis, nou. Aveam voie să venim

acolo numai când trebuia să întâlnim musafiri în vizită. Eu visam să pot să intru în sufragerie când nimeni nu era acolo, să mă culc pe covoarele cele moi şi să mă joc cu balerinele de porţelan cele fine. Visam să am o balerină a mea, dar trebuia să aştept până ce voi fi mare. Că s-ar fi putut să strângi bani pentru asta, nu ştiam. Bani în fiecare săptămână nu primeam, iar dacă voiam să cumpăr îngheţată sau bomboane trebuia să cer câte un bănuţ.

În acelaşi timp am fost învăţată să nu primesc niciodată bani de la străini. Oraşul era plin de vagabonzi şi ne era frică de „oameni răi". Aşa că mă găsii într-o situaţie foarte grea când într-o zi mi-a oferit judecătorul un bănuţ, deoarece eu nu-l cunoşteam. Aceasta s-a întâmplat când eu mă jucam cu o fată din vecini de aceeaşi vârstă cu mine, cu numele Baba şi tanti Kostenki, o altă vecină ne-a rugat să alergăm la judecătorie cu o scrisoare către soţul ei, judecătorul. Am făcut aşa, se înţelege, iar ca mulţumire ne-a dat judecătorul două monede lucitoare de

20 de lei. Baba luă banii cu un zâmbet vesel, în timp ce eu refuzai încurcată. Cuvintele avertizante ale tatălui meu îmi sunau în urechi: „Să nu primeşti niciodată bani de la oameni străini". Judecătorul mă îndemna să accept. Baba mă presa şi ea, aşa că în cele din urmă cedai.

Când eram din nou pe stradă m-am uitat la bogăţia mea de curând câştigată şi nu ştiam ce să fac cu ea. N-am îndrăznit să povestesc acasă deoarece mi-era frică de pedeapsă.

M-am dus atunci la băcănie şi am întrebat dacă puteam să cumpăr ciocolată de toţi banii aceştia. Negustorul mi-a spus că da, dar eu nu îndrăzneam să-l cred. Eu credeam că el vrea să mă păcălească, căci eu nu puteam să-mi închipui că o bucată de ciocolată atât de mare costa 20 de lei. Şi atunci m-am gândit că era cel mai sigur să cumpăr caramele, şi cerui să-mi dea din cele acrişoare. Negustorul se uită la mine puţin uimit şi cântări o pungă mare. Eu nu văzusem niciodată aşa de multe bomboane şi mi-a lăsat gura apă. Repede am băgat una în gură şi am început să sug. Avea un gust minunat. Gustul de fruct, moale şi acrişor mângâia cerul gurii mele şi se scurgea în stomac ca un nectar fermecător. Am scuipat puţin, pentru că voiam să văd culoarea. Era roşu. Atunci am supt bomboana mai departe, până ce s-a terminat.

Am continuat cu una verde. Avea gust de pădure şi de vară. Următoarea bomboană pe care am băgat-o în gură era galbenă. Avea gust de portocală. A patra avea un gust mai puţin bun şi pe a cincea îmi fu greu s-o mai sug.

Acum înţelesei că nu mai puteam să mănânc mai multe bomboane aşa că eram silită să ascund restul. Dar unde? Desigur acasă, într-un loc sigur, aşa ca nimeni să nu le poată găsi. M-am dus acasă cu

speranţa că nimeni nu mă va vedea înainte de a găsi un loc sigur pentru pungă. „Dumnezeule bun fă ca poarta să fie deschisă”, mă. Rugai eu tot drumul până acasă. Dumnezeu a fost bun cu mine, poarta era deschisă şi eu am putut să mă furişez în sufragerie, unde am ascuns punga, în fundul dulapului cu porţelan. Şi am uitat cu totui.

17

Câteva săptămâni mai târziu a venit în vizită domnul Fischman. Tatăl lui Baba. Când m-a văzut m-a întrebat:

— Ei. Ce ai făcut cu banii?

De abia atunci îmi adusei aminte de bomboanele pe care le ascunsesem în dulapul cu porţelanuri. M-am roşit ca sfecla şi îmi venea să fug de acolo. Mama mă apucă şi mă întrebă:

— Despre ce bani e vorba?

— Cei 20 de lei pe care ea i-a primit de la judecătorul Kostenki, când Baba şi ea s-au dus la el cu scrisoarea, răspunse domnul Fischman.

Mama se uită la mine nesigură, îndoindu-se.

— Ai primit tu bani de la judecătorul Kostenki?

— Nu ai povestit aceasta lui mama ta? întrebă domnul Fischman.

— Spune acum, ceea ce nu ai povestit! şi se uită aspru la mine.

Mie îmi era frică, dar am înţeles că nu aveam încotro, trebuia să mărturisesc. Am recunoscut că am primit 20 de lei. Spre mirarea mea nu izbucni furtuna la care mă aşteptasem. Mama nu deveni furioasă. Voia numai să ştie ce am făcut cu banii. Când eu povestii totul, mama deveni iritată, deoarece ea era de părere că am risipit bani pe bomboane. Ea cem să vadă punga. Ne duserăm unul după altul în sufragerie, eu prima, apoi mama iar ultimul domnul Fischman.

Când deschisei uşa dulapului nu crezui ce-mi văzură ochii. Acolo era un pachet năclăit de bomboane, acoperit de milioane de furnici care mişunau. Mama se uită la aceasta şi fu de părere că era destulă pedeapsă că bomboanele trebuiau aruncate.

Casa noastră era mobilată modest, şi nu aveam cameră de baie. A mai durat încă un număr de ani până ce tata avu mijloace ca să cumpere casa cea mai modernă în stil „funcţionalist” cu podea de parchet şi cameră de baie. Înainte de aceasta trebuia să facem baie într-o cadă de lemn, care se aşeza în fiecare joi seara pe două scaune cu spătar, în bucătărie. Apa se încălzea pe sobă şi aburii se adunau deşi în jurul nostru. Mirosul cinei cu fasole de culoare castanie plutea în aer şi se amesteca cu mirosul de

18

cocă, care dospea lângă sobă în coşuri mlădioase împletite. Pâinea necesară pentru toată săptămâna se făcea vinerea de dimineaţă. Livi şi cu mine ne dondăneam cine să stea în partea din baie unde se găsea

dopul de lemn. Până la urmă căzurăm la învoială ca, cea care avea cele mai multe zgârieturi pe picioare să capete locul cel mai comod. Număram rănile noastre şi până cădeam de acord eram spălate, şterse şi băgate sub cearşaful mirosind a săpun.

În timp ce aşteptam lungită să vină somnul veneau sentimentele de frică. Acestea aveau adesea înfăţişarea ţăranilor din sate, în veşminte de duminică, cu mai multe pălării pe cap. De ce mi-era frică de ei? Eu eram obişnuită să văd ţăranii în hainele lor naţionale colorate viu, atunci când veneau zilnic la oraş pentru a-şi vinde mărfurile lor la piaţă. Vinerile, după ce terminau cu comerţul la piaţă, se duceau la prăvălii pentru a cumpăra haine şi alte mărfuri de care aveau nevoie. Hainele pe care le cumpărau le puneau pe dânşii, ceea ce era mai simplu decât să le care în mână. Apoi se duceau la cârciumă şi, când îi întâlneam după aceea cu mai multe pălării pe cap, erau cel mai adesea beţi. Nu erau aceştia rutenii despre care obişnuiau să vorbească adulţii, când credeau că cei mici nu puteau să audă? Când vorbeau pe şoptite despre evrei traşi de barbă, despre copii care nu erau lăsaţi în pace să meargă la *heder* (şcoală evreiască pentru copii mici), despre ţărani care aruncau cu pietre în casele de rugăciuni ale evreilor şi răsturnau pietrele de morminte în cimitirele evreieşti?

Iarna era cel mai adesea rece şi aspră. Eu pot şi astăzi să simt răceala care mă muşca de obraz când mă întorceam acasă de la lecţiile de pian în serile întunecoase. Stelele sclipeau, luna arunca umbre lungi şi în timp ce zăpada scârţâia sub ghete îmi încălzeam mâinile cu castanele calde pe care le aveam în buzunare. În colţul străzii sta totdeauna un bătr în care cocea castane într-un butoi roşcat ruginit, iar eu nu puteam niciodată să trec pe lângă el fără să mă opresc, oricât de grăbită eram. Ochii de cărbuni încinşi mă hipnotizau şi mă ţineau în loc,

uitând de frig. Când aveam vreun ban cumpăram o punguţă de castane, dacă nu, stam şi mă mulţumeam doar cu mirosul.

Pe suprafaţa din faţa teatrului se turna apă pentru a face un teren de patinaj, iar eu mă simţii fericită când am căpătat o pereche de patine aşa încât am putut şi eu să iau parte la patinaj. Domnul Laci arenda terenul de patinaj. El încălzea o mică magazie unde ne puteam îmbrăca patinele şi ne puteam odihni din când în când. El ne ajuta bucuros să ne înşurubăm patinele şi avea grijă de patefonul hodorogit după ale cărui tonuri făceau piruete prinţesele pe gheaţă. „Valsul de patinaj” „Valsul Dunării” şi alte valsuri languroase dau aripi fetelor şi ele dansau în fustiţele lor scurte de catifea cu margine de blană. Mi-a luat mult timp până m-am învăţat să patinez şi invidiam pe fetele care făceau piruete şi alte mişcări artistice în timp ce se făcea seară şi

luminile se aprindeau. Eu mă sileam cel mai mult să prind băieţii şi alergam adesea la domnul Laci ca să mă încălzesc şi să ascult povestirile lui. El vindea ceai şi băutură caldă şi povestea bucuros despre isprăvile lui din timpul primului război mondial. Dar iarna era scurtă. În curând începeau să înflorească castanii sălbateci ca nişte lumini aprinse în faţa ferestrelor noastre. Zilele se lungeau din ce în ce aşa încât atunci când veneam de la lecţia de pian era încă lumină. Cărăbuşii roiau între coroanele copacilor şi aripile lor de culoarea chihlimbarului străluceau în lumina soarelui care apunea. Aerul era plin de foşnet şi bâzâit iar copiii cei mici înţepau insectele cu ţepi ca să se joace de-a aeroplanul. Eu făceam schimb cu insectele muribunde, dar nu folosea că eu jertfeam comorile mele preţioase, pietrele cele mai frumoase pe care le aveam deoarece curând prindeau copiii insecte noi şi le puneau într-o cutiuţă de chibrituri şi dispăreau pentru a continua jocul în altă parte.

Cireşii înfloreau şi albinele zumzăiau în parcul spitalului de boli mintale. Figuri de oameni în haine cenuşii de spital se plimbau cu feţe visătoare privind în sus spre copaci. Eu îmi amintesc mai ales de un bărbat cu părul cărunt şi rar pe care îl vedeam adesea mergând aplecat înainte, cu paşi greoi, cu faţa

chinuită şi privirea rătăcită. El se întorcea mereu ca şi când ar fi crezut că cineva îl urmărea. El se mişca încet, gesticulând şi vorbind de unul singur. După un timp părea că privirea lui era atrasă de ceva şi de unde înainte era rătăcitoare se fixa cu totul la o coroană de copac. Trăsăturile lui împietreau şi el sta acolo cu ochii larg deschişi, gura pe jumătate deschisă, umerii înălţaţi, nemişcat ore întregi. La ce se gândea el? Oare frumuseţea copacilor îl vrăjea? Sau era ceva de speriat care i se arăta în dosul vălului de flori? Viitorul de care el fugea, dar care, totuşi îl va ajunge din urmă?

Florile se ofileau, vremea devenea mai caldă şi cireşe roşii începeau să se vadă. Într-o dimineaţă de sâmbătă mă trezi soarele mângâindu-mă pe faţă şi atunci văzui prin fereastră că paznicul spitalului culegea boabele roşii. Mă bătu gândul că poate el ar voi totuşi să-mi dea câteva, şi atunci mă grăbii să mă scol din pat. Mă îmbrăcai cu haine frumoase, rochia cea nouă, albă de bumbac, cu pisici brodate şi cu pantofii negri de lac. Mă rugai să mă îmbrac cu ciorapi scurţi, deşi mama era de părere că nu era destul de cald. Ea hotărî ca să-mi pun pe mine pardesiul meu cel nou cu pătrate pepit de culoare roşie, albă şi cenuşie şi eu mă simţii foarte elegantă în el. Mi-am înnodat un fular roşu la gât care să se potrivească cu rozeta albastră din păr.

Odată ajunsă pe stradă, mulţumită de înfăţişarea mea, speram să atrag privirea paznicului. M-am aşezat în faţa gardului cu privirea

rugătoare şi cu mâinile pe grilajul împletit de oţel. După un timp paznicul se întoarse către mine:

— Vrei cireşe?

— Daaa mulţumesc…!

Am alergat la mama strigând de bucurie:

— Un coş, un coş, am să capăt cireşe!

Am alergat înapoi cu coşul şi domnul lancsi, paznicul spitalului, întinse un baston peste gard ca să apuce coşul. El umplu coşul cu cireşe şi mi-l dădu înapoi în acelaşi fel. Mulţumii fericită şi începui să caut „cercei", adică cireşe care erau împerecheate prin codiţa lor. Când găsii două perechi m-am dus acasă

pentru a da două surorii mele mai mici. Coşul l-am dat lui mama, fără ca să mai gust vreo cireaşă.

Eu aşteptam nerăbdătoare ca tata să vină acasă de la sinagogă, să mâncăm de cină, pentru ca după aceea să mâncăm cireşe. Eu fugeam la colţul străzii şi înapoi rând pe rând, în speranţa că el va veni mai curând dacă eu îi ieşeam înainte. În sfârşit putui să-l văd cotind pe strada noastră, mare şi blond, cu un zâmbet în ochii lui albaştri. El întinse braţele când mă văzu alergând către el şi mă ridică, când am ajuns la el. Mă gâdila în stomac când el mă învârtea şi mă arunca în aer.

— Încă, încă, strigam eu cu plăcere amestecată cu frică.

După un timp mă aşeză pe pământ şi porniram către casă ţinându-mi mâna mea mică în mâna lui mare. Eu priveam în sus către el şi gândeam cu mândrie că nimeni nu avea un tată aşa de minunat ca mine. El era frumos, era înţelept, era puternic, era tandru. Eu îl iubeam pe tatăl meu mai mult decât orice pe lume.

Când am crescut mai mare m-am gândit adesea cât de nedreaptă eram eu în dragostea mea. Era doar mama cea care avea grijă de noi, ea era cea care sta acasă zile întregi şi avea grijă de gospodărie, vedea ca totul să meargă bine. Când tata venea acasă era numai joacă şi haz, râs şi veselie. El nu avea de ce să fie sever, conflictele care se iveau în cursul zilei erau deja rezolvate. Şi totuşi eu îl adoram pe tatăl meu în timp ce îmi închipuiam că mama era mamă vitregă.

Dar acum tata era acasă, eu râdeam de bucurie, vorbeam întruna povestind cât de repede puteam despre tot ce mi s-a întâmplat. În curând va veni şi sora mai mică şi va revendica partea ei din dragostea tatălui.

Când intrarăm în casă, masa de sâmbătă era deja pusă. Tradiţionalul *cholent-to*cană (fel de mâncare cu fasole şi carne) se adusese deja de la brutărie şi trona majestuos pe faţa de masă de damasc, alb de-ţi lua ochii.

Tata ne binecuvânta înainte de a citi rugăciunea pentru pâine. Ne aşezam în jurul mesei, şi începeam cu primul fel, ficat tocat, în timp ce mama îl întreba pe tata ce s-a mai întâmplat în cursul

22

dimineţii şi pe cine a mai întâlnit. Eu de abia mâncam şi încercam să-i fac să se grăbească, aveam doar cireşele în mintea mea. După foarte mult timp se aduseră în sfârşit cireşele pe masă şi eu mâncai cu mare plăcere. Mama şi tata erau obosiţi de mâncarea copioasă aşa încât se duseră în dormitor să doarmă după masă.

— Puteţi să tăceţi în timp ce dormim? întrebă mama.

— Desigur, răspunserăm noi.

— Dacă sunteţi cuminţi putem să facem o plimbare după aceea, zise tata.

— Numai tu şi cu mine? întrebai eu.

— Al cui e rândul?

— Al meu, ziserăm în acelaşi timp, Livi şi cu mine.

Sâmbetele obişnuia tata să ne ia la o plimbare mică una câte una. Era cel mai bun lucru din lume pe care-l cunoşteam să-l am pe tata numai pentru mine singură. Atunci povestea el toate istorisirile din copilăria lui, despre animale ciudate, despre război, despre fapte de departe, din lumea largă. De data aceasta Livi nu voia să accepte că era rândul meu, aşa că începurăm să ne certăm. Tata spuse atunci că era rândul meu oricum şi promise lui Livi că ea va face altceva interesant în timpul acesta. Ea se va duce cu mama la parc şi-şi va arăta căruţul de păpuşi.

Mama şi tata se duseră să se culce iar noi eram cu totul tăcute. Nu voiam să punem în pericol clipele plăcute care vor veni. Ne duserăm în grădină şi ne jucarăm până ce părinţii noştri se treziră pentru ca după aceea să ne îmbrăcăm pentru plimbare.

— Tată, ai să mori şi tu vreodată?

— Toţi oamenii sfârşesc prin a muri, răspunse tata.

— Eu nu vreau ca tu să mori.

— Nimeni nu ne întreabă pe noi. Fiecare moare când îi vine timpul.

— Când vine timpul acesta?

— Nu se poate şti dinainte. Cel mai adesea se întâmplă când eşti bătrân. Iată ce frumos e acum, iarba creşte, totul înfloreşte. Dar toamna, când totul a îmbătrânit, se ofileşte şi moare. Dar curând vine primăvara iar şi atunci creşte iarbă nouă, flori

23

noi iar copacii capătă frunze noi. Aşa se întâmplă şi cu noi oamenii. Cei bătrâni mor şi alţii noi se nasc. Nu ar fi loc pentru copiii nounăscuţi dacă oamenii bătrâni nu ar muri.

— Dar eu nu vreau ca bunicul să fie mort.

— Eu cred că bunicul e mulţumit că a murit. El era bătrân şi obosit şi eu cred că el simţea că ar fi bine ca să adoarmă şi să nu se mai trezească.

— El vine câteodată la fereastră şi se uită înăuntru.

— Nu se poate, cine a murit nu se mai poate întoarce.

— Dar dacă ne gândim la el atunci el există.

— Da, aceasta e adevărat.

— Tată, iată un cărăbuş.

— Da, iată ce frumos este.

— Ce coame mari are.

— E o rădaşcă, explică tata şi începu să povestească despre diferiţi cărăbuşi. Uitasem de moarte. Se întâmplau atâtea lucruri interesante în timpul plimbărilor noastre.

Vara eram trimişi la ţară la mătuşa şi unchiul meu. Ei aveau puţin pământ de agricultură şi munceau de dimineaţă până seara târziu. Cum aveau putere cu uneltele lor primitive şi fără vreun ajutor mai deosebit? Şi totuşi era loc la ei pentru copiii tuturor rudelor.

Şi mama şi tata aveau mulţi fraţi şi surori. În afară de copiii care muriseră la o vârstă fragedă aveau fiecare câte şase fraţi şi surori, care aveau la rândul lor câte doi până la cinci copii. Legăturile din sânul familiei erau puternice, iar întâlnirile rudelor erau dese. Rudele lui tata locuiau în Sighet, în timp ce ale mamei erau răspândite în diferite oraşe din Transilvania. Numai mătuşa Regina locuia la ţară şi era foarte de dorit să poţi să trimiţi copiii de la oraş la iarbă verde.

Mătuşa Regina devenea mama noastră de vară şi ne primea cu multă răbdare şi dragoste. Satul Lăpuşel era un sat mic de agricultori, cu vreo treizeci de familii. Mulţi dintre aceştia erau evrei iar evreii şi românii trăiau unii lângă alţii în bună înţelegere. Înainte de introducerea învăţământului şcolar

obligatoriu exista un *heder* în Lăpuşel, iar mai mulţi dintre ţăranii mai luminaţi îşi trimiteau copiii la această şcoală.

Înainte de a fi început discriminările avea unchiul meu o mică dugheană şi o cârciumă mică. Eu îmi amintesc şi acum cum cântărea el cristalele de candel în comete de hârtie brună de împachetat, sub lămpile cu gaz şi între mirodenii mirositoare. În camera de alături, în cârciuma cu pământ pe jos şi pereţii albăstrui şedeau sătenii pe bănci de lemn, având sticle de rachiu în faţa lor. Aburii de spirt se amestecau cu mirosul de sudoare şi grajd iar zgomotul devenea din ce în ce mai puternic. Rumoarea se prefăcea în discuţii zgomotoase şi câte unul începea să cânte. Cântece melancolice de dragoste se amestecau cu marşuri militare cu cadenţă, iar când vreunul începea cu o vioară începeau să salte într-un dans vesel. Nicio femeie nu se găsea

acolo, iar copiii nu aveau voie să ia parte. Când eu am primit un cornet şi am vrut să intru în cârciumă am fost oprită. Evreii nu se duceau niciodată la cârciumă şi cu atât mai puţin copiii de evrei.

Tot anul doream să plec la ţară şi eram fericită când în sfârşit veneam la casele albastre cu acoperişul lor de paie, hambarul cu uşi împodobite cu figuri în lemn şi cu curtea nămoloasă cu fântâna caractenstică. Nu se întâmpla mult la ţară. Când mă uit înapoi era ca o zi lungă de vară, însorită şi caldă, cu ploi rare care miroseau a lemn vechi şi seminţe de floarea soarelui. Şi cărţi. Eu mă jucam cu iezii, beam lapte cald proaspăt de la uger şi mă scăldam în fluviul nămolos printre bivolii din apă. Bucuria era mare când revedeam camarazii din anul trecut şi ne povesteam ce se întâmplase de când ne despărţisem. Jucam teatru în hambar, ne dădeam în leagăn, împrumutam între noi cărţi şi mergeam în explorare de-a lungul fluviului. Mi-era puţin dor de acasă, dar era şi palpitant să merg în fiecare zi la poştă pentru a vedea dacă nu am primit vreo scrisoare.

Când ploua mă ascundeam în pod unde erau toate cărţile vechi. Cel mai nostim era să răsfoiesc reviste vechi cu poze din secolul trecut. Citeam tot ce-mi cădea în mână indiferent dacă înţelegeam sau nu: Balzac, povestirea despre Odyseus, povestea

despre Heidi, totul deavalma. Ploaia bătea toba pe casă dând o senzaţie de pace, dar când tunetul începea să se audă mi se făcea frică Nu îndrăzneam să aştept fulgerul ci fugeam în bucătărie unde mătuşa închisese toate ferestrele. Ne aşezam pe pat în colţul cel mai întunecos al camerei şi cu o aşteptare amestecată cu frică mă rugam să aud încă o dată povestirea cu mingea de foc care intră prin fereastră.

Aceasta se întâmplase în timpul primului războiul mondial. Unchiul făcea serviciul militar în armata austro-ungară, care se lupta în Bosnia. El se afla în pădure într-o baracă şi avea grijă de telegraful morse când o minge de foc apăru în fereastra deschisă, pluti încet înainte, fu suptă către telefon şi dispăru. Unchiul fu ca paralizat de frică şi era sigur că era ceva diavolesc. Groaza rămase într-însul toată viaţa şi cuprinse şi pe cei de aproape şi familia de mai departe. Bunicul m-a învăţat o rugăciune care trebuia rostită când tunetul bubuia şi când fulgera, pentru a te apăra de mingea de foc. Eu eram foarte îngrozită, mă ascundeam sub perne şi repetam automatic aceste rugăciuni rând pe rând. Nu servea la nimic că mătuşa mea spunea că rugăciunea trebuia spusă numai o dată când se auzea tunetul. Eu nu terminam decât când ultimul bubuit se terminase şi apărea soarele.

Stratul gros de un centimetru de praf s-a transformat, după furtună, într-un terci de noroi. Noi am ieşit afară şi ghetele noastre s-au înfundat adânc în noroi. Aerul proaspăt curăţat invita la plimbare şi

mie nu-mi păsa că pe urmă va trebui să mă lupt cu ghetele, ca să le curăţ de noroi. Ne plimbam pe drumul de ţară şi încercam să ne ferim de bălţi. Plăcerea cea mare din sat era plimbarea până la pod şi înapoi. Nu trebuia să ne temem de circulaţie, puţine automobile ne depăşeau.

Vara a trecut repede. În curând s-au scurtat zilele, timpul s-a răcit şi şcoala trebuia să înceapă. Întoarcerea acasă se apropia. Eu am început să-mi fac bagajul, mi-am strâns comorile pe care le-am adunat în cursul verii, ghinde, pietricele netede, pene şi coliere colorate din diferite fructe mici şi uscate. Spre seară, când am auzit tălăngile vacilor, m-am grăbit să mă

duc la grajd să beau lapte spumos proaspăt pentru ultima oară în vara aceea. După ce mulsul s-a terminat a înhămat unchiul meu pe „Albă ca zăpada1' şi pe „Roza" la căruţă şi am plecat cu toţii în oraşul vecin ca să iau autobuzul spre Sighet. Boii mergeau încet şi se făcuse seară târziu, când am ajuns la verişoara la care urma să înnoptez.

Verişoara locuia într-o cameră mică cu chirie, la ultimul etaj într-o casă cu două etaje, vis-â-vis de biserică. Ceasul din turnul bisencii mi-a ţinut tovărăşie şi acesta a fost primul pe care l-am văzut când verişoara m-a trezit de dimineaţă.

Gânguritul porumbeilor se auzea de jur-împrejur, porumbeii se aşezau pe cercevele şi salutau. În Sighet nu existau porumbei şi eu nu înţelegeam de ce verişoara îi alunga. M-am îmbrăcat repede şi am plecat împreună la restaurantul din piaţă unde mi s-a servit şocolată cu lapte cald şi chifle proaspete în aşteptarea autobuzului. Când a sosit autobuzul, verişoara mea m-a încredinţat şoferului şi m-a sfătuit să nu mă mişc de pe locul meu până nu ajung la Sighet. Eu m-am aşezat pe scaunul din spatele şoferului.

După puţin timp s-a pornit autobuzul şi am părăsit oraşul adormit. Autobuzul a început să-şi adune puterile pe drumul de ţară care începea să urce pe muntele Gutin. Se târa tuşind şi gâfâind pe drumuri înguste şerpuitoare printre pomi cu frunze căzătoare, care apoi dădeau loc încet, încet la copaci coniferi. Nici vorbă de arcuri la maşină, eu mă simţeam scuturată ca o sticlă de medicamente. Se întâmpla destul de des ca să i se facă greaţă câte unui călător care cobora şi vomita afară.

Peisajul se întindea sub noi şi priveliştile deveneau din ce în ce mai largi pe măsură ce ajungeam mai sus. Casele deveneau din ce în ce mai mici şi încet-încet dispăreau, cu cât ne apropiam de trecătoare. Serpentinele de sub noi se vedeau ca nişte şerpi care se târau în verdeaţă. Autobuzul s-a oprit sus în trecătoare şi ni s-a dat voie să ieşim, să ne dezmorţim picioarele şi să bem din apa care susura la

izvor. Lângă izvor se găsea un crucifix sculptat în lemn. Mulţi călători îngenuncheau acolo,

27

mulţumeau că au ajuns cu bine în vârful muntelui şi se rugau să ajungă cu bine jos. Norii coborau asupra siluetelor omeneşti fantomatice de la marginea drumului şi toate zgomotele se micşorau ca învăluite în vată. Nu erau prea mulţi care vorbeau, înălţimea şi umezeala îi făceau să dorească să plece de acolo şi să se aşeze pe locurile lor în autobuz.

După această pauză scurtă porni autobuzul şi gâfâitul sacadat de la urcuş se transformă într-un mormăit mulţumit când autobuzul începu coborâşul după trecătoare. Pe măsură ce înaintam la vale creştea şi vioiciunea călătorilor care începeau precaut să schimbe câteva cuvinte pentru ca apoi repede să se încingă convorbirile. Oamenii care până atunci fuseseră tăcuţi vorbeau acum veseli şi se îmbiau la mere şi sandvişuri. Norii se risipiseră şi soarele se arătă. Acum dispăreau arborii coniferi şi copacii cu frunze căzătoare şi poiene zâmbitoare salutau autobuzul care se întorcea acasă. Noi depăşirăm cazarma de pază din vale şi întâlnirăm ţărani în costum naţional pe drum către păşune cu vacile lor.

Când au apărut primele porţi sculptate în lemn care sunt caracteristice pentru Maramureş am ştiut că suntem aproape de Sighet. Am început să recunosc din ce în mai multe privelişti. Sate, turnuri de biserică, ape curgătoare care ne urmăreau şipotind, livezile cu nuci şi meri ale unchiului Michael. Mă bucuram la gândul că în curând mă voi duce acolo să culeg fructele coapte, să gust nucile fragede curăţate de coajă. Aveau gustul cel mai bun dacă le culegeam înainte de a ajunge să se desfacă coaja lor verde şi nu avea vreo importanţă că mâinile se înnegreau de la coajă. Eu doream ca şoferul să oprească, dar ştiam că este imposibil. Trebuia să mă stăpânesc câteva zile, căci ştiam că oricum voi fi acolo în curând.

Am ajuns de acum la periferia oraşului, chipuri cunoscute apăreau. Prăvăliile erau deschise, era joi, ţăranii din satele vecine, îmbrăcaţi în costume naţionale furnicau, purtând saci în spate. Trebuiau să vândă verdeţuri, ouă, găini, brânză şi lapte ca să poată cumpăra stofe frumoase şi alte mărfuri mai de lux care se găseau la oraş. Femeile îmbrăcate cu şorţuri vărgate şi

28

năframe viu colorate străluceau printre bărbaţii îmbrăcaţi în aba albă. Un ţăran şedea pe capra unei căruţe cu cal şi rotea din biciul lui cu o figură încruntată. Autobuzul trecu şi totul se pierdu într-un nor de praf

Autobuzul trecu prin faţa restaurantului mătuşii Regina şi prăvăliei

cu stofe a unchiului Samuel şi acum se zăreau deja mama şi Livi care făceau semne cu mâinile spre autobuzul care se apropia. Autobuzul se opri la staţia din piaţă. Uşa se deschise şi eu le-am căzut în braţe. Exclamaţii şi întrebări se încrucişau în aer. Vorbeam în acelaşi timp, eu eram nerăbdătoare să povestesc tot ce mi s-a întâmplat şi Livi să povestească despre vara ei. Mama nu izbutea să spună nimic, mai mult asculta.la noi. În timp ce ne-am aşezat într-o trăsură şi am plecat acasă spre strada Spitalului.

Îmi amintesc în special venirea acasă, în toamna când m-au întâmpinat două veşti mari: unchiul Michael a fost numit candidat la parlament de către partidul liberal, iar noi plănuiam mutarea într-o casă mai mare.

Aceasta se întâmpla în 1938. Ţara era guvernată de partidul ţărănesc care ducea o politică antisemită şi viaţa evreilor de la ţară nu era deloc liniştită. Nedreptăţi, şicane, pietre aruncate şi maltratări erau lucruri obişnuite. Liberalii, care erau interesaţi să câştige voturile evreilor, promiteau să lupte împotriva antisemitismului şi întăreau promisiunile electorale numind un evreu pe lista lor electorală. Alegerile urmau să se ţină în cursul a două luni şi toţi evreii sperau că liberalii vor câştiga. Eu eram mândră de unchiul meu. A doua noutate era încă şi mai palpitantă, ea umbrea succesul politic al unchiului meu. Noi ne vom muta. În sfârşit a cumpărat tata căsa pe care am visat-o o vreme atât de îndelungată: casa care semăna cu o cutie de chibrituri cu acoperişul plat, pe care noi nu îndrăznisem să credem că vom avea vreodată mijloace să o cumpărăm.

Zilele următoare nu am putut vorbi de altceva decât de casă şi de mutarea apropiată. Casa avea trei camere şi e mansardă, pe care Livi şi eu am pus mâna. Era separată, st ajungea acolo pe o scară în spirală direct de la uşa de la intrare

iar eu am descoperit cu plăcere că nu trebuia să trecem prin camera părinţilor ca să ajungem la noi. Camera dinspre curte era planificată să fie dormitor, camera de la mijloc sufragerie, iar camera de la stradă salon. Era vorba să cumpărăm mobile noi şi noi mobilam casa de nenumărate ori, în gând. În sfârşit vom avea loc pentru un pian: „Tată, ne promiţi un pian? într-adevăr, promiţi?" Urma să căpătăm o canapea elegantă „recamier" şi o mobilă combinată, bibliotecă cu dulap-vitrină, iar tâmplarul a promis să o facă exact ca modelul pe care eu îl văzusem într-o revistă de mobile. Urma să fie aşa de frumos.

Livi şi eu mergeam la casa nouă cel puţin o dată pe zi şi le stăteam în drum meşteşugarilor care erau ocupaţi cu lucrările de terminare. Urma ca totul să fie gata până săptămâna următoare, când ne vom muta. Eu admiram camera de baie, chiuveta de porţelan cu robinetul

„cald” şi „rece” şi încălzitorul de apă care supraveghea totul, mare şi cafeniu. Închipuie-ţi să te scoli de dimineaţă şi să poţi face o baie caldă! Nu ai decât să învârţi robinetul. Ei, chiar aşa de simplu nu era, bineînţeles, întâi trebuia să pompezi apă din bucătărie cel puţin o jumătate de oră, pe urmă trebuia să faci foc sub încălzitorul de apă şi abia atunci era baia gata. Şi totuşi, închipuie-ţi ce lux o să fie când o să te întinzi în apa caldă şi plăcută!

Sobe de teracotă erau în toate camerele. În sufragerie era o sobă de faianţă albă cu o adâncitură pentru un vas cu flori, în salon una de culoarea florilor de tei verde iar în dormitor roz-pal. La mansardă nu era sobă de teracotă, în schimb o sobă mică de fier, care făcea camera şi mai atrăgătoare. Pentru vopsitul pereţilor am ales culori deschise şi desene mici. Eu mă săturasem de pereţii de culoare închisă cu desene mari de pe Strada Spitalului. Fără îndoială că mi-au plăcut buchetele de liliac violet pe fond negru când eram mică, dar acum eram la începutul pubertăţii şi gustul mi se schimbase. Acum voiam să am culori deschise şi linii drepte. Funcţionalismul ajunsese la Sighet. Cum? Pe ce căi? Fără îndoială existau jurnale de modă şi reviste, dar eu eram convinsă că eu l-am descoperit.

30

Mama făcea planul grădinii cu un grădinar. Ea voia să aibă grădină de verdeţuri şi câţiva pomi fructiferi în spatele casei. În faţa casei voia să aibă un mic parc cu peluză, flori şi cireşi japonezi. Gardul trebuia să fie făcut din şipci de scândură aranjate în pătrate mari aşa ca să se păstreze contactul cu strada, căci noi nu mai voiam să ne ascundem în spatele unui gard înalt ca până acum. Asta, poate fiindcă era un cartier central, pericolul de hoţi nu era tot aşa de mare, sau poate fiindcă voiam să ne mândrim cu casa noastră frumoasă, cu grădina noastră frumoasă. Pe strada Căile Ferate locuiau oameni mai înstăriţi, casele erau mari şi scumpe şi gospodinele concurau cu florile cele mai frumoase. Ele nu trebuiau să îngrijească singure grădina, fiindcă mâna de lucru era foarte ieftină.

Cei care aveau cea mai frumoasă grădină pe strada noastră erau părinţii Anei. Ana era verişoara mea de a doua şi ea deveni prietena mea cea mai bună după ce ne-am mutat. Ana era frumoasă. Era smeadă şi cozile ei negre ca pana corbului unduiau pe spatele ei. Obrazul ei avea trăsături nobile şi buzele frumos arcuite. Nasul era drept şi îi dădea o expresie de mândrie. Ochii ei mari albaştri nevinovaţi priveau drept înainte din spatele genelor întunecate şi deveneau în chip inexplicabil ademenitori şi promiţători, când zâmbea. Când a mai crescut, atrăgea privirile tuturor băieţilor şi eu speram ca măcar ceva din strălucirea ei să se reflecte şi în mine. Eu nn-am căutat întotdeauna prietenele printre fetele cele mai frumoase.

Eu aveam 14 ani şi Ana 16 ani în 1938. Ei îi plăcea să ne plimbăm pe Strada Mare, dar eu nu înţelegeam exact de ce era aşa de distractiv. Regulile şcolare de purtare erau foarte severe, elevii de liceu nu aveau voie să ia parte la distracţiile de oraş mic, cum ar fi cinematograf şi plimbări cu băieţi. De aceea ne ocupam cu ce era permis. Fetele se plimbau cu alte fete şi se uitau pe furiş la băieţi. Pentru mine era ceva nou dar nu voiam să mărturisesc lipsa mea de experienţă aşa că i-am promis Anei că merg cu ea după ce mi-am făcut lecţiile. M-am uitat în cărţile de şcoală şi am constatat că nu aveam multe lecţii de data asta.

31

Istoria era uşoară, franceza o ştiam, numai matematica mi-a luat timp. Dar am terminat repede şi cu ea. Când Ana a sunat, mi-am luat repede pălăria de scoală şi m-am repezit la uşă.

Strada Mare între biserică şi cinematograf se transforma în stradă de plimbare după închiderea magazinelor. Fetele mergeau la braţ în uniformele lor şcolare, porneau de la biserică, atunci când ceata de băieţi ajunsese la cinematograf, aşa că se puteau întâlni la jumătatea drumului. Fetele purtau rochii negre cu gulere albe, ciorapi şi pantofi negri şi berete bleumarin, în timp ce băieţii purtau costume kaki şi şepci kaki cu insigna liceului. Se uitau pe furiş unii la alţii şi cei mai curajoşi spuneau câte ceva când grupurile treceau alături şi se depăşeau. De obicei băieţii spuneau câte ceva, fetele se prefăceau că nu îi vedeau. Dar înregistrau cu grijă fiecare privire, fiecare gest, nimic nu le scăpa. Pe urmă discutau ore întregi fiecare privire, gest, comentariu.

Plimbările noastre deveniră din ce în ce mai obişnuite şi, într-o zi, când am trecut pe lângă un elev de liceu, m-a atins ceva neaşteptat în piept. El avea un obraz frumos, uşor zâmbitor şi când m-am uitat la el am simţit ceva neobişnuit. O senzaţie curioasă, plăcută, aţâţătoare şi mângâietoare. Cine era el? Eu m-am îndrăgostit de cineva al cărui nume nici nu-l cunoşteam.

Acum au devenit plimbările importante şi pentru mine, eu mergeam încoace şi încolo pe Strada Mare pentru ca să-l văd, cu speranţa că şi el o să mă vadă. M-am interesat de adresa lui, şcoala lui, obiceiurile lui şi am dat mult timp ca să socotesc când şi unde l-aş putea întâlni. Nu juca niciun rol pentru mine că noi nici nu ne cunoşteam. Eu pluteam în nori îndată ce-l vedeam şi aproape că am leşinat când el m-a privit prima oară. Acasă stăteam cu lecţiile de şcoală neînvăţate ore întregi şi ţeseam visuri de dragoste şi fericire veşnică.

Fantezii… încă de când eram mică mi-am spus poveşti. În fiecare seară înainte de adormeam îmi spuneam poveşti despre păpuşi vii pe care eu le îngrijeam. Mai târziu, când am mai crescut, visam la

călătorii în diferite ţări, la descoperiri şi fapte măreţe.

32

Eu voiam să fiu doctor şi să călătoresc în jurul lumii. Voiam să văd ţări îndepărtate, să mă caţăr pe munţi, să înot în mare, să vizitez băştinaşi în Africa şi să ajut pe toţi oamenii pe unde ajungeam. Dar a călători era periculos – dacă nimeresc în pericol de moarte? Aş îndrăzni să mă expun la aşa ceva? Da, eram aventuroasă şi voiam să fac un pact cu Dumnezeu: eu accept încercări oricât de grele cu condiţia să supravieţuiesc. Seară după seară îmi închipuiam greutăţile care veneau şi începeam să mă pregătesc. Eu trebuia să mă întăresc ca să suport condiţiile climaterice: iarna dormeam cu fereastra deschisă sub o plapumă subţire, vara cu fereastra închisă sub o plapumă groasă de fulgi. Încercam să mă obişnuiesc cu lipsa de mâncare, săream peste orele de masă şi, după un timp, mama a început să se neliniştească.

Era ceva în mine care ştia ce mă aşteaptă? Situaţia politică era haotică, gândul la război mă îngrozea aşa de tare încât nici nu îndrăzneam să mă gândesc. Instinctul meu de conservare nu lăsa realitatea să se apropie prea mult.

Ana era vioaie, de cum se trezea de dimineaţă şi venea la mine, înainte de reuşeam eu să mă dau jos din pat. Duminicile îmi plăcea să stau târziu în pat şi să citesc. Dacă mama m-ar fi lăsat, aş fi stat în pat să citesc toată ziua.

Într-o dimineaţă, când Ana a venit să mă ia ca să o însoţesc la dentist, eu eram aşa de absorbită de *Contele de Monte Cristo,* încât am refuzat să mă duc cu ea. În schimb ne-am hotărât să ne întâlnim în oraş la ora 11. Ea plecă şi am continuat să sufăr cu contele în închisoarea de pe insula If. Am luat hârtie şi creion şi am început să exersez să scriu cu mâna stângă, pentru cazul că şi eu o să mă găsesc în situaţia lui. Timpul trecu şi când era aproape de ora 11 am sărit din pat şi m-am îmbrăcat la repezeală. Când am ajuns la poartă am văzut-o pe Ana venind spre mine. Eu m-am mirat puţin că ea nu a aşteptat în oraş şi m-am îndreptat spre ea pregătită să-mi cer iertare. Dar nu am apucat să spun ceva că ea a şi strigat agitată:

— A izbucnit războiul.

— Nu, nu-i adevărat.

33

— Ba da, viu de la dentist şi ei au radio şi au auzit la radio.

— Nu te cred, tu născoceşti.

— Nuu. Jur

— Doamne Dumnezeule, e groaznic!

— Ce o să se întâmple cu noi?

— Taţii noştri o să fie mobilizaţi.

— O să se tragă cu puşca aici pe stradă.

— Poate că o să murim cu toţii.

— Nu, nu toţi oamenii mor în război, sigur că noi o să ne descurcăm.

— Îmi este frică.

— Şi mie mi-este frică.

— Hai să încrustăm în poartă data de azi şi să ne promitem că, orice se va întâmpla cu noi, ne întâlnim aici când războiul s-a terminat şi incrustăm în poartă şi data de atunci.

— Promitem.

Eu am alergat acasă, am adus un briceag şi am incrustat în poartă: 1 septembrie 1939.

Când războiul s-a terminat nu era nici Ana şi nici eu în Sighet. Nici poarta pe care să încrustăm nu se mai găsea acolo. Mai târziu am auzit că poarta a fost arsă în timpul războiului. Era lipsă de lemne.

Toamna 1940, când eu aveam doar 16 ani, a început politica cea mare să se apropie de noi. Transilvania aparţinuse împărăţiei austro-ungare până în 1918, dar prin pacea de la Versailles a trecut în stăpânire românească. Acum urma ca ungurii să primească înapoi Transilvania, minoritatea unguresc din România se bucura împreună cu evreii care se simţeau şi ei unguri. Părinţii noştri nu au acceptat niciodată pe români, în toate casele evreeşti se vorbea ungureşte, cultura unguresc se cultiva ca ceva de la sine înţeles.

În şcoală era greu pentru că erau puţini copii de români. Dar nimeni nu avea voie să vorbească ungureşte acolo, numai româneşte. Şi trebuia să plătim 1 leu amendă pentru fiecare

cuvânt spus pe ungureşte. A luat mult timp, dar până la sfârşit profesorii noştri au reuşit să ne transforme pe noi copiii evrei în patrioţi români, care priveau dispreţuitori pe părinţii lor „unguri”. În casele evreeşti părinţii se bucurau, pe când tinerii erau necăjiţi şi sperau că regimul unguresc va fi trecător.

În Sighet se dezlănţui o activitate intensă, conducătorii români ai oraşului plănuiau să părăsească oraşul în timp ce ungurii dispreţuiţi respirau liber. Pânzele roşii-albe-verzi se vindeau ca pâinea caldă, toată lumea cosea steaguri, se pregătea pentru ziua cea mare. Se proclamă zi de sărbătoare, magazinele trebuiau să ţină închis, toţi trebuiau să fie liberi. Şcoala încă nu începuse deşi era luna septembrie. Eu trebuia să intru în clasa a şasea, cu profesori noi, unguri. Îmi lipseau profesorii dinainte şi colegii de clasă români care se pregăteau să părăsească oraşul.

M-am trezit la zgomotul paşilor pe scară. Am deschis ochii şi am văzut că Livi continua să doarmă. Soarele de septembrie, care făcea încercări vitejeşti să încălzească aerul rece de dimineaţă, pătrundea

prin geamul deschis. M-am dat jos din pat, mi-am pus capotul şi am deschis uşa. Zsuzsa, fata noastră din casă, unguroaică, tocmai închidea uşa podului şi se ducea jos pe scară.

— Bună dimineaţă Zsuzsa, de ce te-ai sculat aşa devreme?

— Bună dimineaţă, tocmai am atârnat steagul la fereasra podului. Toată strada este plină de steaguri şi fâlfâie aşa de frumos, spuse ea strălucind de bucurie. Grăbeşte-te să te îmbraci, o să ne ducem să-i întâmpinăm la ora 10. Am cusut un steguleţ şi pentru tine, ca să fluturăm la soldaţi.

— Nici nu mă gândesc să fac asta.

Zsuzsa era rănită de lipsa mea de interes. Ea se îmbrăcase de-acum cu hainele ei cele mai frumoase şi era cu totul plină de bucurie. Acum a sosit timpul ei, toate greutăţile o să dispară, acum o să trăiască o viaţă mai fericită. Nu îi trecea prin minte că ea o să continue să fie o servitoare săracă indiferent dacă stăpânii ei erau români sau unguri.

M-am dus jos în bucătărie, unde părinţii mei îşi luau micul dejun. Ei împărtăşeau bucuria Zsuzsei şi încercau să mă

convingă şi pe mine de avantajele unui regim unguresc. Ungurii vor apăra pe evrei, ei ştiu că evreii au luptat totdeauna de partea lor. Ei vor răsplăti loialitatea evreilor. Eu beam cafeaua mea cu lapte în tăcere şi mi-era greu să înţeleg entuziasmul lor.

Zsuzsa era plină de nerăbdare, alerga încoace şi încolo, mai aranja un pat, ştergea praful în vreun dulap, cerea voie să culeagă flori din grădină. A cules un buchet mare de ochiul boului şi dalii pe care voia să le dea soldaţilor. Ea mă întreba mereu dacă voiam să merg şi eu cu ea, dar eu refuzam.

Am rămas singură acasă după ce au plecat cu toţii, dar curiozitatea a învins şi m-am hotărât totuşi să ies pe stradă şi să privesc. M-am îmbrăcat şi m-am dus să o iau pe Ana. Ne-am dus la colţul Străzii Spitalului ca să aşteptăm pe ungurii care urmau să vină mărşăluind pe dramul de ţară. Era ora zece şi era plin de lume pe ambele părţi ale dramului, oameni entuziaşti cu steguleţe şi flori în mâini. Steaguri ungureşti atârnau la ferestre şi se simţea bucuria aşteptării, peste tot. Publicul striga „ura” şi cânta cântece patriotice în aşteptare. Primirea oficială era pregătită în parcul oraşului, dar poporal era nerăbdător şi voia să întâmpine pe „liberatori” chiar la intrarea în oraş.

Nu a trecut mult timp şi un nour de praf în depărtare trădă că trapele se apropiau. În curând am putut să deosebesc soldaţii din rândul din faţă, cu steagul ridicat înalt în aer. Strigătele de „ura” izbucniră în timp ce soldaţii se apropiau cântând marşul Rakoczy. Adulţi şi copii, ungun şi evrei, toţi fluturau din mâini strălucind de bucurie, strigau „ura” şi cântau, aruncau cu flori şi trimiteau sărutări.

Dispoziţia deveni din ce în ce mai veselă, fete se agăţau de gâtul soldaţilor, se sărutau şi se îmbrăţişau. Masa de oameni euforici urma soldaţii pe dram spre parc unde aştepta cu nervozitate comitetul oficial de primire.

Nobilimea ungurească a oraşului şedea pe estrada clădită special pentru evenimentul acesta şi Biro Antal, primarul necontestat al oraşului se plimba încoace şi încolo cu o hârtie în mână. Îşi repeta cuvântarea şi sudoarea îi curgea de pe frunte. Profesorul, în haine de sărbătoare, îndemna pe copii să cânte

frumos şi îi ameninţa cu pedeapsa dacă nu se purtau corect. Era ocupat până peste cap ca să ţină ordinea. Toţi s-au simţit uşuraţi când au auzit marşul Rakoczy de după colţ. Profesorul dădu tonul la un cântec popular unguresc şi copiii începură să cânte îndată după ce soldaţii apărură la vedere. Trupele se aliniară în ordine în faţa estrăzii şi momentul pentru cuvântare se apropie. Eu m-am săturat şi am plecat de acolo împreună cu Ana ca să facem o plimbare în Parcul Morii.

Delirul de bucurie după venirea ungurilor a ţinut câteva zile. Dar viaţa obişnuită a revenit curând. Şcoala a început şi eu am prins să mă adaptez la învăţământul unguresc, la profesorii şi colegii noi.

Între timp nebunul de la radio (ne cumpărasem un radio nou) vocifera din ce în ce mai tare. Austria, Cehoslovacia, Polonia erau ocupate şi se răspândeau zvonuri despre cruzimile împotriva opoziţiei şi evreilor. Aflaserăm noi ceva despre lagăre de concentrare? Nu-mi amintesc.

Ceea ce îmi amintesc este un refugiat din Polonia, care a ajuns în orăşelul nostru şi a fost ţinut ascuns de mătuşa Lotti, cu mult înainte de a fi venit ungurii. El stătea într-o cameră întunecoasă şi tresărea de fiecare dată când venea cineva şi bătea la uşă. Noi, copiii, ne duceam la el cu mâncare şi mie mi-era frică de privirea lui rătăcită, care oglindea groază, tristeţe şi durere. Aş fi vrut să pun o mulţime de întrebări şi să vorbesc cu el. Voiam să-l consolez, dar nu ştiam limba lui. Părinţii mei îmi dădeau răspunsuri evazive la întrebările mele, vorbeau în şoaptă între ei despre cruzimile de care a scăpat, dar eu nu cred că vreunul din ei se gândea că asta ni se putea întâmpla şi nouă. Ceea ce s-a petrecut a fost în Germania, în Austria, Cehoslovacia, Polonia dar nu în Ungaria. Noi eram cetăţeni unguri, taţii noştri luptaseră în armata ungară în timpul primului război mondial. Ca copil, îmi plăcea să mă joc cu medalia de vitejie a lui tata. Nouă nu ni se putea întâmpla nimic rău.

Eu trăiam ca înainte, îmi făceam lecţiile, scriam în jurnalul meu intim, întâlneam prieteni şi visam la dragoste. Visam

37

la el cu E mare. Îl vedeam în fiecare zi în drum spre şcoală. Visam şi speram că el o să mă descopere într-o zi şi că o să răspundă la sentimentele mele. El era înalt şi subţire şi mă rugam în fiecare dimineaţă ca ochii lui albaştri să întâlnească ochii mei. Eu îmi ţineam răsuflarea când treceam pe lângă el, dar el era totdeauna ocupat să discute cu prietenul lui. Dar într-o zi, pe drumul de la şcoală, se întâmplă asta: El era singur, am văzut asta de departe. Am încetinit pasul. Inima îmi palpita, genunchii mi se muiaseră. Acuşi-acuşi o să mă vadă, poate o să mă salute, poate că o să vrea să mă însoţească un pic? El se apropia fluierând, ochii lui întâlniră ochii mei şi, când am ajuns unul lângă altul, scuipă. Nu pe ascuns, cum se face când eşti răcit, nu în şanţ, nu din distracţie. Ci cu intenţie, cu o expresie de scârbă, scuipă direct în obrazul meu.

O lume întreagă se prăbuşi. Eu eram drojdia societăţii, un evreu murdar. Ceea ce fuseseră povestiri despre alţi oameni, în alte ţări, mi s-a întâmplat şi mie acum. Am alergat plângând acasă. Mama s-a speriat.

— Ce s-a întâmplat? Ai căzut la matematică?

— El m-a scuipat.

— Cine?

— El, băiatul fermecător pe care obişnuiam să-l văd pe drumul spre şcoală.

— Pentru asta nu e nevoie să plângi, răspunse mama, neimpresionată.

— Dar, mamă, nu pricepi?

— Ba da, pricep, dar nu trebuie să-ţi pese. Se pot întâmpla lucruri mai rele ca ăsta.

— Nu mamă, ăsta este cel mai rău.

— Tu ştii doar că noi nu le plăcem. Se întâmplă. Nu-ţi pune aşa de tare la inimă.

— Ţi s-a întâmplat şi ţie vreodată?

— Nu exact aşa, dar altfel. Te obişnuieşti.

— Eu nu vreau să mă obişnuiesc, am spus ţipând.

38

Tocmai atunci a venit şi tata la prânz, mă auzi că plângeam şi veni sus la mine în cameră.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

— Un tânăr afurisit antisemit a scuipat-o în obraz, spuse mama. Se cunoaşte că nu i s-a mai întâmplat asta înainte.

— Sărăcuţa de ea, nu e bine! Dar o să înveţe ea încet-încet să se obişnuiască cu gândul că trăim într-o lume antisemită.

— Nu vreau asta, tată, eu nu vreau să mă obişnuiesc. Eu nu vreau

să trăiesc într-o ţară unde se scuipă pe mine. De ce nu facem ceva? De ce stăm aici? De ce nu am plecat cu mult înainte? Tată, fii bun tată şi promite că vom pleca de aici.

— Nu este aşa de simplu să pleci, zise tata. Când era posibil nu am îndrăznit să părăsesc un venit asigurat, o casă confortabilă, rude şi prieteni. Acum vor sute de mii să plece din ţară şi este foarte greu.

Eu eram de neconsolat. Lacrimile îmi curgeau, eu nu voiam să fiu ca părinţii mei, eu nu voiam să mă obişnuiesc. Eu voiam să fac ceva, să fug, să părăsesc ţara. Până la urmă a trebuit totuşi să recunosc că nu exista nicio posibilitate de fugă. Nu aveam decât să fac ca ceilalţi, să-mi bag capul în nisip şi să continui ca înainte.

Dar mi-a fost din ce în ce mai greu. În fiecare zi apărea un decret nou care îngreuia, sau făcea viaţa imposibilă pentru noi evreii. Decretele se anunţau la colţul străzii cu acompaniament de tobă, şi noi ştiam că dacă toba începea să bată însemna că o greutate se adăuga pe umerii noştri deja împovăraţi.

Următoarele decrete au fost anunţate cu bătaie de tobă, unul după altul:

1. Evreilor le era interzis să aibă aparate de radio. Toţi evreii trebuiau să predea aparatele de radio la autorităţi în 24 ore.

2. Evreii trebuiau să predea toate bijuteriile lor şi lucrurile de valoare. Nesupunurea se pedepsea.

3. Toate mijloacele de locomoţie ale evreilor, biciclete, eventuale automobile, să fie imediat puse la dispoziţia armatei.

4. Evreilor le era interzis să se ducă la restaurant, cinematografe, terenuri de tenis şi ştrand.

5. Evreilor le era interzis să aibă serviciu la stat.

6. Evreii nu aveau voie să aibă salariaţi neevrei. Fetele creştine care lucrau în gospodării evreeşti trebuiau să părăsească imediat serviciile lor.

7. Populaţia era îndemnată să cumpere numai la anem. Se recomanda să nu se facă niciun fel de afaceri cu evreii.

8. Tineretul evreu nu avea voie să meargă la studii superioare.

9. Toţi evreii trebuiau să se prezinte la autorităţi şi să predea un certificat că erau născuţi în Ungaria. Cei care nu erau născuţi în Ungaria urmau să fie deportaţi în ţara de origine (ceea ce de obicei însemna Polonia).

Campania de arianizare începuse. Punctul nr. 8 mă atingea personal cel mai mult. Liceul la care am învăţat şapte ani se închidea pentru mine exact cu un an înainte de bacalaureat. Eram foarte amărâtă şi am cerut voie să mă mut într-un oraş unde exista un liceu evreesc.

Părinţilor li s-a făcut milă de mine şi mi-au permis să mă mut la Cluj, capitala Transilvaniei. Eram conştientă că ceream un sacrificiu economic: taxa şcolară, cărţile, călătoriile şi cheltuielile mele de întreţinere erau destul de scumpe. Eu ştiam că era din ce în ce mai greu de câştigat bani, toate activităţile erau împiedicate şi evreilor le era din ce în ce mai greu să găsească mijloace de întreţinere. Dar eu eram foarte hotărâtă să găsesc o locuinţă ieftină şi să răsplătesc generozitatea părinţilor prin a fi cea mai bună elevă în clasă.

Câteva zile înainte de începerea şcolii am plecat la Cluj ca să caut o locuinţă. Mi-am părăsit părinţii cu inima grea, deşi eram fericită că voi continua să merg la şcoală. Era prima oară când îmi părăseam părinţii, prima oară când trebuia să mă descurc singură. Primele nopţi am dormit la rude. Ele nu au fost special de primitoare şi, deşi aveau un apartament mare, nu au

vrut să mă găzduiască un timp mai lung îmi era dor de casă dar nu voiam să se afle asta. Deşi îmi promisesem să scriu acasă imediat m-am hotărât să scriu după ce voi găsi locuinţa ieftină pe care o căutam.

Sighet, 2 septembrie 1941

Ştrengăriţo!

Abia ai plecat de acasă şi ai şi devenit neascultătoare. Tu ştii cât de neliniştiţi suntem când tu nu eşti acasă la ora 8 seara, atunci poţi să-ţi închipui cât de neliniştiţi suntem noi acum. Sau ai telegrafiat şi noi nu am primit telegrama?

Îţi trimitem certificatul de mutare, o să ai nevoie de el. De fapt voiam să aştept cu certificatul până după primirea de veşti de la tine. Scrie-ne exact despre tot ce se întâmplă. Bozsi a scris deja părinţilor ei, ea plăteşte numai 20 pengo taxă şcolară, vezi ca tu să nu plăteşti mai mult.

Multe sărutări,

Tata.

2 septembrie 1941

Dragul meu copil!

Noi aşteptăm nerăbdăton vestea că ai ajuns, dar până acum nu am nicio ştire. Noi nu putem înţelege de ce nu ai telegrafiat, doar ne-am înţeles aşa? Noi nu ştim unde locuieşti, ce mănânci, suntem foarte neliniştiţi. Ţie ţi-a fost greu să pleci şi nouă ne-a fost greu să rămânem acasă fără tine, dar trebuie să ne obişnuim pentru că tu vrei aşa. Dumnezeu să-ţi ajute.

Scrie des, sper într-adevăr să primesc scrisoare de la tine mâine.

Multe sărutări calde şi îmbrăţişări,

Mama ta.

Până la sfârşit am găsit o locuinţă la Zanka, o domnişoară bătrână

cu o mie de zbârcituri. Ea locuia într-o odaie mică, cu maşină de gătit în colţ după uşă. În cameră era un pat, o canapea,

41

un bufet, o măsuţă şi patru scaune. Ea avea de acum un chiriaş, o studentă la universitate şi eu urma să dorm pe un pat de campanie, care, ziua stătea strâns sub patul ei. Seara se strângea masa şi scaunele ca să facă loc patului. Era strâmt dar ieftin, şi gătea mâncare foarte bună. Eu eram tânără şi mediul sărac corespundea cu visurile mele romantice despre viaţa studenţească, îmi amintea de romanele despre sfârşitul secolului la Paris.

Acum mi-am îndeplinit una din condiţiile pe care mi le-am pus, locuinţa ieftină. A doua condiţie, să fiu cea mai bună în clasă, s-a dovedit a fi mai grea. Nu era deloc aşa de uşor să te remarci într-o clasă, unde majoritatea erau aproape geniale. Erau numai eleve talentate la studiu care se încăpăţânau să-şi termine învăţământul de liceu. Nu era uşor nici să devin acceptată în cercul colegelor. Majoritatea fetelor se legaseră una de alta în timpul a doisprezece ani de şcoală împreună şi nu erau interesate de o nou-venită.

În prima zi de şcoală era o dimineaţă frumoasă de septembrie şi eu m-am dus cu un amestec de frică şi bucurie. Cum o să fie? O să fiu acceptată? Am întrebat unde e clasa mea şi am intrat. Fereastra era deschisă şi fetele stăteau în grupuri şi vorbeau. Nimeni nu a băgat de seamă că eu eram acolo. Eu mi-am adunat curajul şi am zis:

— Bună dimineaţa. Pe mine mă cheamă Hedi. Eu vin de la Sighet şi o să învăţ aci anul acesta.

— Bună dimineaţa, mi-au răspuns rece câteva voci. M-am uitat în jur şi am căutat o bancă liberă. Când am descoperit un loc liber m-am aşezat acolo.

— Nu ai voie să te aşezi acolo, am auzit o voce de gheaţă în spatele meu. Acolo este locul Marianei.

— Dar nu şade nimeni aici acum.

— Ea este bolnavă astăzi.

— Dar unde să şed eu? am întrebat cu o voce aproape disperată şi m-am ridicat. M-am uitat amărâtă în jur, când o voce din fundul clasei zise:

— Poţi să şezi lângă mine.

42

M-am dus direct la fata zâmbitoare şi i-am întins mâna cu multă recunoştinţă.

— Pe mine mă cheamă Hedi. Cum te cheamă pe tine?

— Manvi. Te pricepi la germană? Eu urăsc limba germană, nu pot să o sufăr. Poţi să mă ajuţi?

— Nu, eu nu ştiu deloc gemiană, dar ne putem ajuta totuşi.

— Unde locuieşti?

— Pe strada Deak. Şi tu?

— Tot pe strada Deak.

— Ce noroc, o să ne putem face lecţiile împreună.

— Manyi, se auzi deodată vocea de gheaţă, să nu uiţi petrecerea la Petru acasă, sâmbătă. Eu i-am promis că venim la timp.

— Poate să vină şi Hedi?

— Nu, zise vocea hotărât, voce care aparţinea lui Eva, după cum am aflat mai târziu.

Nu mă simţeam bine. Am înghiţit şi m-am hotărât să nu-mi pese de Eva şi celelalte fete, eu trebuia să învăţ şi să nu mă gândesc la altceva. Prietenia cu Manyi mă ajuta puţin, mă simţeam bine că aveam pe cineva cu care să vorbesc.

Lucram din greu. Era greu fiindcă profesorii pretindeau mult. Special de greu era la latină şi matematică. Dar a mers cu ajutorul silinţei şi încăpăţânării. Încet-încet am cucerit un loc printre elevele cele mai bune şi fetele începeau să mă accepte. Au început chiar să mă invite la petrecerile lor.

După o iarnă grea se apropia sfârşitul anului şcolar. Toată clasa era agitată în apropierea bacalaureatului. Nu era o simplă formalitate ci trebuia într-adevăr să ştii să răspunzi la întrebări şi să arăţi tot ce ai învăţat. Aveam teză la limba ungară, matematică şi latină şi examen oral la restul materiilor. Examenele orale se dădeau cu o comisie de cinci profesori în frunte cu directorul liceului. Certificatul de bacalaureat era hotărâtor pentru studiile superioare şi toată clasa avea privirea îndreptată spre bacalaureat. Niciuna dintre noi nu voia să se gândească la faptul că universitatea era închisă pentru noi evreii.

43

Dar nu era numai bacalaureatul care se apropia ci şi despărţirea de colegi, de profesori, de timpul de şcoală, de copilărie. Planificam festivităţi, petreceri, întâlniri toate împreună cu clasa de băieţi. Petrecerea mare de rămas bun urma să fie sub semnul sugarilor, toate trebuiam să ne costumăm în sugari.

Eu nu voiam să particip. Eu nu puteam să înţeleg veselia, simţeam doar un gol. Eu nu puteam să găsesc niciun prilej de bucurie. Ziua examenului o să pună punct la copilăria mea şi eu nu prea vedeam ce o să vină în loc. Nu mă aştepta decât o gaură mare şi neagră. Un vacuum care o să mă înghită. Era posibil să existe ceva acolo? Oricâtă osteneală îmi dădeam, nu reuşeam să văd un viitor. O să mă întorc acasă la Sighet. Şi apoi? Simţeam ca şi când viaţa se isprăvea acolo.

Nu am vrut să mă duc la balul costumat. Colegele îmi păreau copilăroase şi mă uitam de sus la ele deşi eu eram cea mai tânără din clasă. Nimeni nu mă înţelegea, îmi ziceam că le stric bucuria, şi atât

profesorii cât şi părinţii încercau să mă convingă că nu aveam dreptate.

Şi într-un fel aveau ei dreptate. Viaţa nu s-a isprăvit după bacalaureat. Am plecat acasă la Sighet şi vara a început ca de obicei. Dar eu nu aveam de gând să stau acasă şi să savurez o veşnică vacanţă de vară în aşteptarea unui mire. Am încercat să-mi conving părinţii să mă lase să plec din nou, de data asta ca să învăţ meseria de învăţătoare. Exista un seminar evreiesc pentru studiile de învăţătoare la Miskolţ, cu un an de studii după bacalaureat. Până la urmă au cedat părinţii. Era vorba să continui învăţătura la seminar în toamnă.

Dar deocamdată era vară şi acum, când viitorul meu era planificat, mi-am permis să mă bucur de o vacanţă binemeritată. Dormeam dimineţile până târziu şi înotam toată ziua în Tisa.

Într-o dimineaţă când m-am sculat ceva mai devreme, am trecut din întâmplare prin faţa tatălui meu care-şi făcea rugăciunea de dimineaţă în dormitor. Avea şalul de rugăciune pe umeri, capsulele de rugăciune pe cap, dar obrazul îi era scăldat de lacrimi. M-am simţit ca trăsnită. Tatăl meu plângea. Eu nu văzusem

niciodată un bărbat plângând. Eu nu credeam că bărbaţii puteau să plângă. Şi acum plângea tatăl meu. Se întâmplase ceva? Avea el presimţiri rele? împărtăşea şi el senzaţia că viaţa se sfârşeşte după examenul meu de bacalaureat? Dar eram după bacalaureat şi viaţa nu s-a terminat, va continua la Miskolţ. De ce plângea tata? Nu îndrăzneam să întreb. Nu îndrăzneam nici măcar să arăt că îl văzusem plângând.

Toamna veni şi eu am plecat la Miskolţ după ce am înotat toată vara. Acum mă obişnuisem cu despărţirile, totuşi mi-era greu să plec. Situaţia politică era neliniştitoare, dar noi ne simţeam relativ încrezători în micul nostru Sighet. Nemţii începuseră să mănânce bătaie în Rusia şi noi am început să avem speranţă: poate că războiul se va termina în curând. Era o iarnă foarte grea şi mulţi evrei religioşi posteau în fiecare zi ca să-l înduplece pe Dumnezeu să le asculte rugăciunile. Scrisorile de acasă erau momente de bucurie deşi cel mai adesea conţineau ştiri despre greutăţi.

Sighet, 3 martie 1943

Dragul meu copil!

Ar fi trebuit să-ţi scriu ieri dar tu îmi ierţi întârzierea. M-am învârtit în oraş toată ziua cu milioane de treburi. Nu treburi de afaceri dar o mulţime de alte treburi în legătură cu decretul de arianizare, aşa că sunt destul de obosit. Dar slavă Domnului, suntem acasă, seara ne putem culca în paturile noastre şi suntem sănătoşi. Ce mai putem dori?

Afacerile? Nu-mi mai pasă! O să fie cum o să fie. După cum ştii trebuie să procurăm toate certificatele de naştere pentru fiecare membru de familie, viu sau mort, bunicii după tată şi mamă şi noi ne putem considera fericiţi că toţi s-au născut în Ungaria. Unchiul Jojlis, al cărui tată s-a născut în Polonia, a trebuit să-şi procure un certificat fals cu bani grei. El a avut noroc fiindcă i s-a aprobat certificatul. A mers mai prost cu vecinul lui, Rosenbaum. S-a descoperit falsificarea şi a fost deportat cu toţi cei şapte copii ai săi. Cine ştie unde vor ajunge? Se zvoneşte că nici polonezii nu vor să primească pe evrei.

45

Dar nu vreau să te încarc cu problemele acestea, tu gândeşte-te numai la şcoală. Se zvoneşte că anul şcolar se încheie mai devreme anul acesta. Este adevărat?

Te salut cu drag şi te îmbrăţişez. Tata

Copil iubit!

Poşta vine foarte neregulat, azi am primit două scrisori de la tine deodată. Mă îngrijorează că tu umbli flămândă. Îmi este greu să mă bucur de casa noastră frumoasă şi de mâncarea noastră bună când mă gândesc că poate fata noastră nu are ce mânca. Vreau să-mi promiţi că mănânci bine, nu fă multă economie la mâncare şi nu sări peste mese. O să-ţi trimit un pachet cu mâncare dar tocmai săptămâna viitoare.

Certificatul tău de note a sosit împreună cu scrisoarea ta. Nici nu-ţi pot descrie bucuria pe care ne-a produs-o. Tu te plângeai înainte că o să capeţi note proaste aşa că noi nu eram deloc pregătiţi pentru aşa un certificat bun. Notele tale depăşesc orice aşteptare. Tu ştii încă dinainte că noi nu avem pretenţie la note mari şi niciodată nu ne-am aşteptat la nota zece. Aşa că suntem neînchipuit de mândri de prestaţia ta. Dumnezeu să-ţi ajute să-ţi fie de folos şi să ai bucurie de ea. Probabil că am presimţit asta când ţi-am dat ca răsplată un palton frumos, fata mea cu părul zburlit nu poate să capete decât note mari. Eu sper că eşti mulţumită.

Am impresia că este cazul să primeşti un nou pachet cu mâncare, am făcut prăjituri şi îţi trimit câte puţin din toate, să le mănânci cu plăcere. Este mult timp de când ne-ai dat ştiri despre ce mănânci şi cum arăţi. Ai slăbit sau te-ai îngrăşat'? Te îmbraci cum trebuie? Când capeţi vacanţa de paşte? Cum merge cu elevii tăi?

Noi ne simţim aşa şi aşa. Casa Szmuk arată ca un hotel prost. Rudele şi prietenii care trebuie să-şi pună în ordine certificatul de cetăţenie vin în oraş şi, bineînţeles că înnoptează la noi. Dar după cum ştii, două camere sunt rechiziţionate pentru armată aşa că locuim destul de înghesuit. Mama lui Greti locuieşte la noi de câteva zile şi ieri seara a sosit şi Andor, aşa

46

că a trebuit să dormim doi şi doi. Eu nu am închis ochii toată noaptea deşi am nevoie să mă odihnesc noaptea.

Eu nu mai am nicio femeie care să ajute în casă acum, e bine că pot face economie. Zsuzsa, fata în casă a noastră de totdeauna, o să se întoarcă în 15, luna asta. Musafirii noştri sunt destul de pretenţioşi, este mult de lucru în casă şi, deşi Livi mă ajută, este prea multă muncă pentru mine. Dar se va face mai bine cu timpul. Nu se compară cu problemele mult mai mari pe care le au alţii. O să ne descurcăm noi numai să fim sănătoşi.

Multe sărutări şi îmbrăţişări,

Mama ta.

Nu am căpătat nicio vacanţă de paşte. În schimb a venit sfârşitul anului şcolar mai devreme ca de obicei şi eu m-am înapoiat la Sighet cu diploma de învăţătoare în mână. Presentimentele mele că ne aşteaptă nenorociri nu s-au adeverit. Eu aveam o meserie şi puteam să predau într-o şcoală evreiască. Când am ajuns acasă am primit vestea că s-a înfiinţat prima grădiniţă evreiască de copii în oraş şi că eu voi avea răspunderea pentru ea. Majoritatea bărbaţilor evrei erau mobilizaţi la muncă obligatorie, trimişi pe front ca să culeagă mine şi să netezească drumul pentru trupele ungureşti. Femeile au rămas acum fără mijloace de existenţă pentru copii şi căutau serviciu. Pentru ca să ajute aceste mame a fost înfiinţată grădiniţa.

Eu mă bucuram de primul meu serviciu şi de banii câştigaţi de mine. Chiar dacă viaţa îmi era îngrădită mi se părea posibil să mă gândesc la viitor. Puteam să fac economii casă-mi cumpăr cărţile dorite şi să fac planuri pentru timpul de după război, când universitatea se va deschide din nou pentru evrei şi eu voi putea studia medicina.

Grădiniţa s-a deschis în august 1943. În martie 1944 Ungaria a fost anexată de nemţi şi după câteva zile evreii au fost obligaţi să poarte steaua galbenă cusută pe haine. La începutul lui aprilie am fost mutaţi în cartiere speciale evreieşti, ghetouri şi, după o lună, am fost deportaţi.

CAPITOLUL II

Ghetoul *Aprilie 1944*

Prima călătorie. Călătoria care nu a fost deosebit de lungă dar care totuşi s-a simţit lungă. Călătoria care a fost pe jos, cu picioarele. Călătoria care nu a fost o călătorie, deşi a fost o mişcare între două puncte la distanţă de ani-lumină. De la cunoscut la necunoscut. De la căldura omenească la răceala crudă a lupilor. De la siguranţă la haos.

Patru săptămâni după venirea nemţilor am sărbătorit pesah, paştele evreesc care aminteşte că evreii au părăsit sclavia din Egipt. Ne-am înghesuit în dormitor pentru că sufrageria şi salonul erau ocupate de

un ofiţer neamţ. Noi eram deja obişnuiţi să locuim înghesuiţi de când ungurii ne rechiziţionaseră camerele cu un an în urmă. Când au venit nemţii a fost doar o schimbare. Baronul ungur s-a mutat de la noi şi ofiţerul neamţ s-a mutat la noi. El era un bărbat înalt şi frumos pe care noi îl observam pe ascuns. Era prietenos şi bine crescut, saluta politicos de câte ori ne întâlneam şi obişnuia să răspundă la întrebările îngrijorate ale tatălui meu. „Trebuie să înţelegeţi că noi nemţii nu ne gândim să vă facem rău, noi suntem oameni civilizaţi.” Noi voiam din tot sufletul să îl credem, deşi ei ne sileau să purtăm steaua galbenă şi în ciuda tuturor zvonurilor. Noi am sărbătorit pesah şi nu am vrut să ne gândim la altceva.

Duminică, 9 aprilie, ultima seară de pesah, a venit decretul. „Împachetaţi-vă averea, atât cât puteţi căra şi fiţi pregătiţi de mutare. După ora şapte dimineaţa nu are nimeni voie să iasă pe stradă. Trebuie să urmaţi jandarmii atunci când vor veni să vă ia la camera care vi s-a repartizat în ghetoul nou înfiinţat.”

48

Senzaţia sfârşitului lumii, pe care eu am reuşit să o ţin la distanţă până atunci, m-a copleşit din nou. Întrebările îmi îngheţau pe buze, nu aveam timp pentru ele, trebuia să împachetăm. Aveam voie să ne luăm cu noi averea personală atât cât puteam căra, fiecare salteaua lui, mâncare şi vase de gătit. Dacă ne puteam procura o căruţă aveam voie să o întrebuinţăm la transport, altfel trebuia să cărăm noi. Tata plecă să facă rost de o căruţă, mama planifică mâncarea, eu împachetai cărţile mele şi Livi se juca cu pisica.

— Nu mai avem nicio pâine, zise mama.

— O să ne descurcăm noi şi fără pâine, răspunse tata.

— Ba nu, zisei eu, eu pot să dau o fugă puţin înainte de şapte, aşa că ajung acasă la timp. Kira face pâine devreme.

Eu ştiam că brutarul Kira era totdeauna gata cu pâinea dis-de-dimineaţă.

— Cum o să fie cu noi? întrebă mama neliniştită.

— O să ne descurcăm într-un fel, zise tata, ne-am mai descurcat noi şi alte dăţi.

Mama nu se putea linişti.

— Chiar trebuie să ne părăsim casa şi lucrurile noastre? Doar nu putem să luăm totul cu noi.

— Nu face nimic, încuiem casa când plecăm. Poate că nu o să dureze mult până ne întoarcem, zise tata încurajator.

— Dar cum o să ne putem înghesui cu toţii într-o singură cameră mică? Şi unde o să gătim mâncarea? Unde o să ne spălăm?

— O să ne obişnuim, spuse tata.

— Să sperăm că o să fie o cameră mare şi luminoasă.

— O să vedem noi în curând cum o să fie.

Noi am început să împachetăm, ne-am dus prin toate camerele şi ne-m luat rămas bun de la casa noastră şi de la fotografiile care atârnau pe pereţi. Bunicul şi bunica din partea mamei, bunicul şi bunica din partea tatălui. Mama începu să plângă.

— De ce plângi?

— Că trebuie să părăsesc totul. Casa noastră frumoasă, mobilele noastre frumoase, covoarele, tablourile, îmi este greu.

49

— Atâta vreme cât este vorba de lucruri, nu trebuie să te necăjeşti. Important este ca noi să fim împreună şi să nu ni se întâmple nimica rău. Putem să locuim şi într-o cocioabă numai să fim împreună.

— Ai dreptate.

— Atunci de ce plângi?

— Fiecare lucru îmi aminteşte de ceva. Ştii tu cât i-a trebuit tatălui tău să muncească pentru ca să poată cumpăra mobila din salon? Şi când am primit-o acasă am sărbătorit ziua noastră de nuntă. Atunci mi-a făcut tata cadou tabloul cel frumos din sufragerie. Eram aşa de fericiţi atunci.

Mi-am amintit şi eu. Brodasem un mic goblen cu poza unei ţigăncuşe ca dar de ziua nunţii. Tablouaşul atârna şi el în sufragerie. Trebuia să ne despărţim şi de el. Şi de bibelouri, mica balerină, vasul albastru ţinut de două sirene, pendula bunicului…

Noi nu eram bogaţi, dar părinţilor mei le plăceau lucrurile frumoase… Vila pe care şi-au dorit-o mult timp şi au cumpărat-o, după multe sacrificii, vila în stil funcţionalist, cu acoperiş plat şi ferestre mari, cu vedere largă, nimeni nu văzuse aşa ceva în Sighet până atunci. Şi aveam şi cameră de baie şi toaletă cu apă. Nici asta nu se obişnuia pe atunci, la fel ca apa curgătoare în casă.

Mama era mâhnită de pierderea salonului şi a sufrageriei, care îi aminteau de toate ocaziile când toată familia era adunată atât la sărbători cât şi în zilele obişnuite. Zile de nunţi, zile de naştere, musafiri veniţi de departe cu ştiri captivante din toată lumea şi alte evenimente care se sărbătoreau cu bucurie şi bună dispoziţie. Am mers şi eu prin tot apartamentul ca să-mi iau rămas bun de la lucrurile bine cunoscute. Eu nu aveam aceeaşi legătură cu ele cum avea mama. Totuşi privirea mea a mângâiat soba de teracotă, care radia o căldură îmbietoare în zilele de iarnă, canapeaua moale pe care eu obişnuiam să mă odihnesc cu o carte bună în mână. Şi dulapul-vitrină în care se găseau totdeauna lucruri bune: praline de şocolată, caramele, fructe zaharisite. Privirea mea a continuat să examineze pereţii şi s-a oprit pe căpiţa de fân

50

care se vedea prin fereastră, acolo voiam eu totdeauna să mă ascund când îmi era greu. Asta aş fi vrut să fac şi acum.

M-am dus la pian şi am luat câteva acorduri. M-am dus la poliţa cu cărţi şi am luat câteva cărţi. Rimbaud. Villon, Geraldy. „Voi nu aveţi voie să veniţi cu mine". Nici poeţii mei unguri preferaţi, Ady şi Arany. Şi în clipa aceea am făcut un jurământ sfânt: nu o să mă mai leg niciodată de vreun lucru, nu o să plâng niciodată din motive materiale, nu o să mă necăjesc niciodată pentru o pierdere care se poate înlocui prin bani.

Şi totuşi eu nu mă puteam opri să nu mă mâhnesc de pierderea boschetului de jasmin care încă se mai ramifica desfrunzit în grădină, spre cerul albastru de primăvară. Acolo obişnuiam eu să mă ascund când voiam să fiu singură, florile jasminului mă consolau când eram tristă.

Soarele de aprilie încerca să pătrundă în cameră prin crăpătura din jurul transperantului şi eu mă trezii cu o săgeată în inimă. Era luni dimineaţă şi eu trebuia să mă grăbesc să cumpăr pâine, pentru că jandarmii cu pălăriile lor împodobite cu pene de cocoş urmau să vină să ne ia în curând. Mă îmbrăcai repede, alergai la brutărie, cumpărai pâine şi alergai înapoi acasă. Pe drum întâlnii alţi oameni în drum spre brutărie. Abia că aveam timp să ne salutăm. Fiecare avea treburile lui.

Când am venit acasă, ne-am aşezat la masă şi am luat micul dejun şi am încercat să ne încurajăm unii pe alţii. Mama era de neconsolat, tata încerca să fie practic şi surioara mea era prea tânără ca să înţeleagă pericolul. Ea se bucura în special de ceea ce i se părea ei o aventură palpitantă. Eu încercam să fiu raţională dar inima mi se strângea de presimţiri rele. Era oare mutarea pericolul cel mai mare care ne aştepta, sau numai începutul a ceva şi mai rău? Mi-am ascuns caietele mele de zi şi cărţile mele preferate sub creasta acoperişului şi speram să viu în curând să le iau. Lucrurile noastre de valoare le predasem deja vecinei noastre, doamna Fekete, care se oferise din proprie iniţiativă să ni le ascundă.

Ea venise în vizită la noi în martie şi ne povestise că soţul ei, care era ofiţer în armata ungară, a aflat că noi o să fim mutaţi.

51

Ea credea că o să ne fie greu să ascundem lucrurile de valoare fiindcă ele ar fi trebuit să fie predate autorităţilor cu mult înainte. Odată cu mutarea se va face şi o percheziţie şi dacă se găsesc lucruri de valoare o să fim pedepsiţi aspru. De acea ea se oferi să ne ajute şi să ne păstreze bijuteriile şi alte lucruri scumpe până când ne vom întoarce. Eu am păstrat doar lanţul subţire de aur de la gât pe care atârna o inimioară şi un trifoi cu patru foi şi ineluşul de aramă pe care

îl căpătasem de la prietenul meu Puiu.

M-am dus sus la mine în cameră şi am privit-o. Camera, care a fost căminul meu, care m-a văzut crescând de la copilărie la pubertate, camera pe care trebuia să o părăsesc acum, probabil pentru totdeauna. Chiar dacă o să mă întorc, nu o să mai fiu aceeaşi persoană. Când o să închid acum uşa camerei o să fie pentru totdeauna.

Era o cameră mică la mansardă, cu două ferestre mici. Printr-una din ferestre vedeam afară în grădină boschetele de jasmin, caişii şi nucii şi cuşca lui Bodri, prietenul meu vechi credincios. Nici pe el nu aveam voie să îl luăm cu noi. Sper că vecina o să aibă grijă de el. Cealaltă fereastră era orientată spre fereastra vecinului, unde era o cameră de mansardă la fel ca a mea, şi unde locuia Geza, prima mea dragoste mare. De câte ori nu am stat eu la geam până târziu noaptea şi am şoptit cuvinte de dragoste la umbra lui? Sau poate mă uitam la lună cu dor.

Camera era mobilată modest. Două paturi înguste, o masă, patru scaune şi o poliţă cu cărţi. Câteva tablouri pe pereţi, o oglindă şi o sobă de fier goală într-un colţ. Mai mult nu avea loc, dar culorile calde făceau ca odaia să nu dea o impresie spartană. Camera mea era o parte din mine, totuşi îmi părea rău numai după cărţi.

Orele se scurgeau încet. Mâncasem micul dejun şi spălasem vasele. Alergam întruna la fereastră ca să văd dacă se apropiau nişte pene de cocoş legănându-se. Evacuarea a început la piaţă şi noi locuiam foarte aproape de calea ferată aşa încât trebuia să treacă mai multe ore până să vină rândul nostru. Dat fiind că erau 15000 de evrei în oraş, jumătate din populaţia oraşului, evacuarea trebuia sigur să ia câteva zile. Ultimul ziar veni, ulti

ma poştă veni. M-am dus să îl mai mângâi pe Bodri pentru ultima oară. Simţeam că tot ce făceam era pentru ultima oară.

O să avem timp să mâncăm prânzul? Dat fund că jandarmii încă nu se vedeau mama mă chemă ca să pun masa. Ne-am înţeles să gătim ceva uşor. Mama pregăti ouă şi-mi spuse să aduc untura de gâscă din cămară. Untura de gâscă era păstrată în borcane mari; mama obişnuia să cumpere câteva gâşte în fiecare toamnă şi să topească grăsimea ca să avem untură toată iarna. Ea avea grijă ca să o întrebuinţăm cu economie fiindcă era scumpă.

Când eu am venit cu o linguriţă, s-a uitat la mine şi mi-a zis:

— Adu mai multă untură. Nu mai are rost să economisim acum, oricum trebuie să părăsim totul.

Am adus mai multă untură, şi mama servi cele mai gustoase jumări pe care le mâncasem vreodată.

— Şi totuşi aşa este, mâncarea este mai gustoasă dacă nu te

zgârceşti cu grăsimea.

Am mâncat jumări cu pâine proaspătă şi am băut ceai. Mâncam în tăcere dar ne gândeam cu toţii la acelaşi lucru. Când jandarmii deschiseră poarta m-am dus la toaletă ca să mai trag apa ultima oară.

Sunetul apei care se scurgea în toaletă mă mai însoţi când intrai în bucătărie şi întâlnii penele de cocoş. Ei nu trebuiră să spună ceva, noi ne luarăm lucrurile şi părăsirăm casa fără un cuvânt.

Era greu să trecem pe străzile oraşului cu penele de cocoş după noi. Vecinii ne priveau curioşi pe după perdele, nu îndrăzneau să se arate. Niciun vecin nu ne-a arătat compătimire deşi am trăit alături toată viaţa, ne-am bucurat împreună de bucuria lor şi eram trişti împreună când ei erau trişti.

După jumătate de oră am ajuns la ghetou. Era cartierul sărăcimii din oraş, care acum era separat de restul oraşului cu un gard, după ce locatarii creştini fuseseră mutaţi de acolo. Am fost repartizaţi într-o cameră mică dintr-o cocioabă cu două camere şi bucătărie. În camera cealaltă locuia chiriaşa dinainte, o văduvă săracă evreică cu şapte copii.

53

Ne-am dus în curte şi am auzit imediat vaietele femeii:

— Vai de mine, ce să mă fac.

Am recunoscut-o imediat pe tanti Maria care obişnuia să vină la noi să ne ajute la spălătorie şi curăţenie mare.

— Cine şi-ar fi închipuit că dumneavoastră veţi fi siliţi să locuiţi în cocioaba mea sărăcăcioasă, dumneavoastră care trăiţi aşa de frumos, se văicărea ea frecându-şi mâinile. Hitler ar fi trebuit să ardă în focul iadului înainte de a fi născocit atâta nemernicie. Ce o să se aleagă de noi? Ce o să mai născocească data viitoare? Focul iadului să-l ardă.

— Dragă Maria, linişteşte-te, zise tata, o să treacă şi asta. Noi nu o să te deranjăm, o să stăm în camera noastră. Eu sunt bucuros că putem locui la dumneata.

— Nu mă deranjaţi deloc, răspunse Maria, întrebuinţaţi cu plăcere bucătăria mea şi eu o să vă ajut cu tot ce aveţi nevoie.

— Dar noi nu mai avem bani ca să-ţi plătim, zise mama.

— Nu face nimic. Eu nu vreau bani. Dumneavoastră aţi fost totdeauna buni cu mine în timp ce ei vorbeau, Livi şi cu mine ne uitam la copiii murdari şi mucoşi care alergau înăuntru şi afară, în curte. Noi ştiam că Maria avea mulţi copii dar nu îi întâlnisem niciodată până atunci.

— Îţi dau voie să te joci cu păpuşa mea, zise una din fetiţe, de aproximativ vârsta lui Livi. Ea o privise lung timp admirativ înainte de a fi îndrăznit să i se adreseze.

— Eu nu mă mai joc cu păpuşi, a fost răspunsul dispreţuitor.

Fetiţa intră dezamăgită în casă. Eu m-am uitat după ea şi am văzut altă faţă în spatele ferestrei, o faţă cu o privire bănuitoare şi dispreţuitoare. Era clar că nu toată familia avea aceeaşi atitudine prietenoasă faţă de noi ca bătrâna tanti Maria.

În curte, tanti Maria ne arătă locuinţa. În mijlocul curţii pietruite se afla fântâna. Apa se trăgea sus cu frânghia, într-o găleată. Ceva mai departe era o clădire a cărei putoare trăda closetul. Îmi era deja groază că va trebui să îl întrebuinţez. Din curte se intra direct în bucătărie, care era mică, murdară şi

întunecoasă şi plină de fum. În bucătărie erau două uşi prin care se intra în cele două camere, dintre care una ne era repartizată nouă. Am deschis uşa. Mirosea a mucegai, era murdar şi întunecos. O cameră mică cu două paturi şi un şezlong, o măsuţă şi două scaune simple cu spătar. Asta era tot mobilierul şi mai mult nici nu avea loc. O sobă mică de fier se înghesuia tristă într-un colţ şi o oglindă ciocnită rânjea pe perete.

— Unde o să mă culc eu? întrebă Livi.

— Voi două o să vă culcaţi împreună pe şezlong.

— Nu, eu nu pot să dorm cu ea, mă răstii eu. Ea se învârte în pat ca un tăvălug cu aburi şi, pe deasupra, sforăie. Eu nu o să pot închide ochii toată noaptea.

— Nu am ce să-ţi fac. Va trebui să vă înţelegeţi. O să încerc să fac rost de încă un pat mâine, dar astă-noapte trebuie să dormiţi împreună. Acum trebuie să facem curat că nu putem locui aşa. Trebuie să spălăm podeaua şi pereţii, aici sunt sigur ploşniţe.

Ne apucarăm de curăţenie. Munceam şi frecam, mirosul de sodă ne pătrundea în nări aşa că uitam tot ce nu avea de a face cu curăţenia. Am măturat şi am spălat podeaua cu peria, am scuturat aşternutul de pat, am spălat geamurile şi am uns soba. Când a venit seara eram aşa de obosite încât abia am avut putere să mâncăm sandvişurile pe care le luaserăm cu noi de acasă. După masă am căzut grămadă în pat, mulţumite de treaba făcută, şi delectându-ne de mirosul aşternutului nostru curat. Nici nu am mai băgat de seamă că împărţeam locul de dormit cu Livi, am adormit înainte de a apuca să mă gândesc la asta.

A doua zi ne-am dus afară ca să ne orientăm. Ghetoul consta din câteva cartiere înconjurate de un gard. Ferestrele care dădeau spre strada principală erau bătute în cuie şi geamurile vopsite. Pe stradă era o mulţime de lume, oameni care se salutau fără a-şi vorbi. Se înţelegeau şi fără cuvinte. Am văzut-o pe Dora şi Sussie care vorbeau cu Ana. Baba se apropia din cealaltă direcţie. Ne-am bucurat că ne-am întâlnit şi ne simţeam întărite că locuiam în apropiere una de alta. Am mers prin prejur şi am descoperit un izvor mic în spatele caselor, l-am

declarat locul

nostru de întâlnire. Era plăcut să avem un loc al nostru la adăpost de înghesuiala generală.

Viaţa înăuntrul îngrădirii trebuia organizată chiar dacă nu toţi locatarii se mutaseră încă, trebuia organizată o poliţie a ghetoului, curăţenia şi îngrijirea sanitară. Evreii care erau în spital au fost transportaţi în ghetou şi acum trebuia găsită imediat îngrijirea medicală. Ghetoul începea să clocotească de activitate. Sinagoga, care era singura clădire goală, a fost declarată spital. S-au colectat paturi şi saltele şi în curând zăceau acolo bolnavi pe moarte alături de pacienţi cu fracturi, în aceeaşi cameră în care numai cu câteva zile înainte bărbaţii evrei din oraş se rugau şi mulţumeau Celui atotputernic pentru că i-a scos din Egipt.

Femeile au fost plasate la balconul pentru femei. Nu existau nici medicamente şi nici bandaje. S-au colectat cearşafuri şi perdele, s-au tăiat în fâşii şi s-au întrebuinţat, spălat, călcat şi reîntrebuinţat. Singurul medicament de potolit durerea era aspirina dar şi asta trebuia întrebuinţată cu economie. În schimb aveam cu prisosinţă doctori, toţi buni, câţiva erau renumiţi, în ghetou. Noi, fetele, ne-am oferit să lucrăm ca surori şi asta ne-a ajutat să ne trecem timpul.

După câteva zile era adunată toată populaţia evreiască din oraş în ghetou. În cele mai multe case locuiau câte zece familii, două sau trei în fiecare cameră. Intrarea în ghetou a fost încuiată şi păzită de jandarmi cu pene de cocoş. Nimeni nu avea voie să iasă afară, nimeni nu avea voie să vină înăuntru. Numai comandantul ungur al lagărului venea în fiecare dimineaţă ca să primească raportul de la, judenältesten", acel bărbat dintre noi care avea răspunderea ca ordinele date să fie executate.

Zilele se scurgeau încet. Noi am început să ne obişnuim cu înghesuiala dar nervii erau în tensiune. Rivalitatea între Livi şi mine a izbucnit din nou. Ne înghesuiam în faţa oglinjoarei din noua noastră casă şi ne îmbrânceam una pe alta. Amândouă voiam să ne pieptănăm în acelaşi timp şi amândouă credeam că aveam dreptul la oglindă. Eu nu cedam, ea nu ceda, iar eu, cu dreptul vârstei, i-am tras o palmă. Ea mi-a dat înapoi şi deodată ne-am pomenit în plină bătaie. Ne băteam şi ne zgâriam şi ne

trăgeam de păr. Ne uram una pe alta fără să ne dăm seama că ar fi trebuit să îndreptăm ura în altă direcţie.

Primăvara se apropia. Când ne întâlneam la izvor puteam să vedem cum iarba devenea din ce în ce mai verde pe zi ce trecea şi cum bobocii din boschetul de liliac se umflau. Şofrani mici apăreau de sub

pământ şi violete începeau să împrăştie un parfum ameţitor. Când stăteam acolo şi ne lăsam pătrunse de primăvara care venea la noi. Aproape că uitam că nu stăteam acolo de bună voie. Dar numai pentru o clipă.

În clipa următoare vorbeam despre băieţi şi atunci ne trezeam la realitate. Dora ne citi o scrisoare de la prietenul ei care stătea în închisoare pentru activitate comunistă şi aştepta procesul care ducea sigur la condamnare. Baba ne povesti despre o scrisoare pe care cineva a primit-o din Ucraina, unde se găsea prietenul ei. Conform scrisorii, infirmeria evreiască a ars într-un incendiu şi toţi bolnavii din infirmerie au murit. Nu se ştia dacă a fost un accident sau un incendiu plănuit.

În ghetou erau aproape numai femei, copii şi bătrâni. Toţi bărbaţii capabili de muncă fuseseră trimeşi pe front în serviciul armatei ungare unde erau întrebuinţaţi, printre altele, la culesul minelor. Trebuiau să meargă desculţi pe câmpul minat, înaintea soldaţilor care înaintau şi să caute minele cu degetele de la picioare. Mulţi şi-au pierdut viaţa acolo. Scrisorile veneau rar şi erau aşteptate cu teamă. Toţi erau îngrijoraţi pentru toţi şi, îndată ce cineva primea noutăţi, se adunau cu toţii ca să împartă bucuria sau durerea împreună.

Când Baba şi-a terminat povestirea am rămas tăcute, fiecare cufundată în gândurile ei. Toate ne-am întristat. Eu mă gândeam la prietenul meu Puiu, de la care nu mai primisem veşti demult. O fi fost şi el în infirmerie? în acelaşi timp eram fericită că tata era acasă şi că eu nu aveam fraţi pentru care să mă neliniştesc.

Dar ceea ce mă neliniştea era că noi nu mai aveam bani şi că provizia noastră de mâncare era aproape terminată. Ce o să facem pe urmă? Noi aveam bani la doamna Fekete şi trebuia „numai” să ies din ghetou şi să îi aduc. Am vorbit despre asta cu fetele şi Dora a spus că şi ea avea aceeaşi problemă.

57

Singura posibilitate de a ieşi din ghetou era să te oferi la muncă voluntară. În fiecare dimineaţă venea comandatul ghetoului şi cerea un anumit număr de muncitori, care erau duşi sub pază în oraş ca să ajute la curăţenie. Casele şi apartamentele noastre, pe care noi le-am încuiat cu grijă când le-am părăsit, nu au rămas încuiate multă vreme, ci au fost expropriate şi predate la ofiţeri nemţi şi unguri, îndată ce evreii au fost evacuaţi în ghetou. Toate „gunoaiele nefolositoare” au fost scoase de acolo înainte de venirea noilor proprietari.

Dora şi cu mine ne-am dus în aceeaşi după-masă şi ne-am oferit la muncă voluntară. Am fost admise şi ni s-a spus să fim la poarta ghetoului a doua zi la ora opt dimineaţa. Pe urmă m-am dus acasă şi am povestit planul meu părinţilor: că eu voiam să plec pe ascuns de la

munca de curăţenie, să mă duc la doamna Fekete şi să aduc o parte din banii pe care i-am încredinţat ei când ea s-a oferit să ne păstreze bijuteriile. Mama se nelinişti şi încercă să mă convingă să nu fac asta. Ştiam cu toţii că eram în pericol să fiu împuşcată dacă eram văzută pe stradă în afara ghetoului. Dar eu socoteam că nu aveam de ales şi speram să pot duce la capăt sarcina pe care mi-am luat-o. Tata era şi el îngrijorat dar până la urmă cedă şi îmi dădu sfaturi.

Eu m-am dus să mă culc dar nu am putut adormi. Încercam să planific fuga de sub pază dar era greu de ştiut în care parte a oraşului vom fi trimise. Eu speram că vom lucra pe strada Lonyai, numele cel nou al străzii Căile Ferate, ceea ce mi-ar înlesni să aduc banii de la fosta noastră vecină.

Deoarece era lipsă de alimente în ghetou, speram ca doamnei Fekete să i se facă milă de noi, cărora ne era aşa de greu, şi să-şi arate compătimirea dăruindu-ne alimente. Era sigur că ea o să fie bună fiindcă ea ne prevenise înainte deşi soţul ei era ofiţer ungur. În fantezia mea vedeam deja grămezile de alimente şi atunci m-am hotărât să mă îmbrac cu pelerina mea cu buzunare interioare ca să pot ascunde darurile ei. Sau poate este mai bine să încerc să mituiesc paznicul? Făină, zahăr, unt, ouă… Poate că o să ne dea chiar şi o sticlă cu lapte pentru Jortzo, copilul vărului meu, dacă o rog. În ghetou începea să fie lipsă de

toate. Depozitul de la prăvălia noastră mică de alimente era pe sfârşite şi ceea ce mai avea devenise din ce în ce mai scump. Lapte nu mai văzusem demult. Dar mai exista mâncare pentru cei care aveau bani; de asta se ocupa bursa neagră. Eu mă simţeam mai liniştită la gândul că aveam bani la Fekete aşa încât încă nu eram în criză. Numai să ajung afară din ghetou. Mâine.

A doua zi dis-de-dimineaţă am sărit din pat. M-am îmbrăcat şi după ce am băut o ceaşcă de ceai, m-am grăbit să o întâlnesc pe Dora. Ea mă aştepta deja la poartă şi ne-am dus împreună la gardul ghetoului unde aşteptau alte trei fete. După ce am fost identificate, s-a deschis poarta ghetoului şi noi am plecat supravegheate de doi jandarmi.

Mi se părea neobişnuit să merg pe străzile acestea bine cunoscute, care clocoteau de viaţă înainte vreme şi care acum erau complect tăcute. Am mers pe Strada Mare. Numai câteva prăvălii erau deschise. Cele mai multe prăvălii din oraş fuseseră ale evreilor, acum aveau obloanele trase. Nu se vedea niciun Pişta în faţa prăvăliei de textile a unchiului Samuel, care să mătură strada. El obişnuia să stropească strada cu stropitoarea ca să nu facă praf când mătura, stropea apa în formă de opt şi noi îl chemam Optul de Apă. Acum era şi el în ghetou. Niciun unchi Kaufman în faţa librăriei, ocupat cu aranjarea vitrinei.

Nicio mătuşă Iluş în prăvălia de dulciuri, acolo căpătăm totdeauna un cornet cu bomboane. Şi niciun parfum de levănţică în faţa parfumeriei lui Darva, şi ea era închisă.

Soarele de primăvară strălucea numai pe frizerul ungur Kocsis care stătea în faţa frizeriei care fusese proprietatea unui evreu şi aştepta clienţi. Dar nu venea niciun client. Niciun bărbat nu se ducea la lucru la ora aia şi nicio femeie nu se grăbea atunci la piaţă cu coşul în mână. Doar câţiva copii şi nişte câini vagabonzi. Chiar şi trăsurile dispăruseră, evreii avuseseră trăsurile. Poliţistul din colţul străzii nu avea treabă şi se uita leneş înaintea lui. Eu mă întrebam la ce se gândea el.

Oraşul era cufundat în somn ca Frumoasa din Pădurea Adormită O să îl sărute vreodată un prinţ ca să îl readucă la viaţă? Tare voiam să cred aşa ceva. Dar acum am ieşit din Strada Mare

şi am cotit spre staţia gării. O gospodină se aplecă peste fereastră şi scutură aşternutul. Pentru ea era o zi obişnuită de lucru, bărbatul ei era la servici şi copiii la şcoală. Ea o să îi aştepte cu masa de prânz pregătită şi nimeni nu se va gândi la noi care am fost vecini cu ei. Dar cele mai multe ferestre priveau goale, cu transperantele coborâte, case ale căror proprietari erau. Ca şi noi, în ghetou.

Ne-am oprit în faţa unei căsuţe, nu departe de casa familiei Fekete şi ni se dădu ordin să sortăm şi să catalogăm inventarele: mobilele separat, vasele de porţelan într-o grămadă, hainele în alta şi bibelourile în a treia. Unde o să ajungă toate astea nu ştiam noi dar bănuiam că o să fie transportate în Germania. Cel puţin ceea ce era de valoare.

Era foarte neplăcut să scotocim în gospodăriile altora şi să aruncăm fotografiile lor din sertare la gunoi, fotografii care însemnaseră aşa de mult pentru foştii lor proprietari. Mi s-a făcut greaţă dar am avut noroc că nu cunoşteam pe oamenii care locuiseră acolo. Îmi era greu să mă gândesc că acelaşi lucru s-a petrecut şi în casa noastră, că cineva a sortat tot ce am avut şi am iubit, în grămezi fără valoare. Şi totuşi era plăcut să fiu afară din ghetou şi să fac o treabă.

Eram tot timpul atentă la vreo ocazie ca să alerg până la Fekete. Orele se scurgeau, era aproape unu şi timpul de întoarcere la ghetou se apropia. Atunci am prins curaj şi m-am dus la unul din jandarmi şi i-am povestit despre o scrisoare de dragoste pe care am uitat-o în fosta noastră casă şi că doream mult să o iau de acolo. Am avut noroc, el s-a arătat înţelegător şi mi-a promis că închide ochii dar să mă grăbesc. Am fugit cât am putut şi, după câteva minute eram în faţa porţii familiei Fekete. Înainte de a suna m-am uitat pe furiş la casa de alături unde am locuit până de curând. Numai fereastra de la salon, unde

locuia ofiţerul neamţ, era deschisă. Transperantul de la cealaltă fereastră era în continuare coborât. Probabil că încă nimeni nu se mutase acolo.

Am sunat la Fekete. Doamna Fekete deschise uşa. Când m-a văzut a împietrit de parcă ar fi văzut o stafie.

— Ce faci aici?

60

— Am nevoie de ceva bani.

— Eu nu am bani. De ce să-ţi dau bani?

— Pentru că noi am lăsat bani la voi înainte de fi fost evacuaţi.

— Care bani? Eu nu am primit niciun ban de la voi. Oricum, este mai bine să pleci cât mai repede, înainte să vină bărbatul meu. Dacă te prinde el aici e vai de tine.

Nu-mi rămânea altceva decât să plec. Am fugit de acolo cu sufletul la gură. Nu era deloc aşa cum îmi închipuisem eu. Acum am început să pricep de ce ea a fost aşa de „prietenoasă", o nevastă de ofiţer ungur care ne-a prevenit pe noi evreii. Ar fi trebuit să înţeleg că avea un gând ascuns. De ce să nu-şi umple şi ea buzunarele cu banii evreilor aşa cum au făcut atâţia alţii? Noi eram în continuare naivi. Cât timp trebuia să mai treacă până când să îndrăznim să vedem realitatea cu ochii deschişi?

Îmi era niţel ruşine când m-am înapoiat în ghetou fiindcă nu reuşisem în misiunea mea. Dar înăuntrul ghetoului mă aşteptau noutăţi uluitoare. Toţi bărbaţii, cu excepţia celor decedaţi în Ucraina, se întorseseră. Ghetoul clocotea de bucuria revederii, de nesiguranţă şi nelinişte. Ce însemna asta? Era bine sau era rău? Acum şedeau şi băieţii cu noi la izvor şi încercam împreună să dezlegăm enigma. Până la urmă am ajuns la concluzia că era bine, sau cel puţin că nu era rău. Se zvonea că o să fim trimeşi la muncă agricolă şi, dacă era adevărat, era bineînţeles nevoie în primul rând de bărbaţi. După ce am dezlegat enigma asta, ne-am permis să ne bucurăm că băieţii erau înapoi şi că discuţiile la izvor erau mai interesante când erau şi ei.

Noi voiam ca băieţii să ne povestească prin ce au trecut ei şi băieţii voiau ca noi să le povestim prin ce am trecut noi. Ne întâlneam la izvor în fiecare dimineaţă, prânz şi seară şi aveam multe de discutat. Timpul trecea repede şi nu ne păsa că era interzis să ieşim pe stradă după ora şase seara. Noi descoperiserăm drumuri dosnice, scurte şi le foloseam scoţând scânduri din gard.

Despre ce vorbeam? în primul rând despre situaţia din ghetou şi problemele noastre zilnice, pe urmă despre lipsa de speranţă, căutam soluţii şi, până la urmă le respingeam pe toate

61

ca fiind nerealiste. Frontul se apropria şi discuţiile noastre se

terminau adesea cu: „nu apucă ei să ne facă mult mai rău ca acum fiindcă ruşii sunt în curând aici.4’ Pe urmă vorbeam despre cărţi, cântam, eram romantici, ceea ce nici măcar nemţii nu puteau alunga din sufletele noastre de adolescenţi.

Doar un bărbat stătea puţin deoparte, tăcut şi serios, se amesteca rar în discuţii, nu făcea cu adevărat parte din grup. Îl chema Michael şi avea ochi mari şi trişti, cu o privire intensivă, îl văzusem de multe ori după ce bărbaţii veniseră înapoi de la munca obligatorie.

Michael era mult mai în vârstă decât mine şi nu băga de seamă că o fată tânără îl privea cu admiraţie. Nimeni nu bănuia atunci că el era viitorul meu soţ. El era unul dintre puţinii care aveau curajul să vadă situaţia aşa cum era. El a înţeles că zvonurile oglindeau adevărul şi se hotărî să nu mai aştepte ci să treacă la acţiune, nu voia să fie acolo când o să fim deportaţi la „muncă agricolă”, chiar dacă ar fi fost în interiorul Ungariei. El plănuia să fugă în munţi şi să aştepte acolo pe ruşi El cunoştea aşa de bine pădurile din jur încât era sigur că va reuşi să se ascundă de jandarmi, şi plănuia să-şi ia cu el o raniţă cu alimente şi să aştepte acolo chiar dacă ruşii ar fi fost la o distanţă de 100 de kilometri depărtare de oraş. Refuza să se lase deportat undeva într-un loc necunoscut.

Toate astea le-am aflat mai târziu de la mama lui care ne-a povestit isprava fiului ei. Mama încerca să o consoleze dar era greu. Soţul ei murise cu puţin timp înainte de a fi fost evacuaţi în ghetou şi acum era complect singură. Ea plângea şi mama plângea cu ea. Multe femei plângeau în ghetou. Probabil că plânsul le uşura pentru un moment. Noi, tinerii, dispreţuiam slăbi-ciunea lor, noi ne simţeam tari. Solidaritatea noastră şi lipsa de experienţă a tinereţii ne dădeau tărie. Ne îmbărbătam unii pe alţii şi încercam să îmbărbătăm şi pe părinţii noştri. Dar eu simţeam un nod în gât, o presimţire a ceva groaznic. Creerul putea accepta că „totul se va sfârşi cu bine”, că „ruşii sosesc îndată”, dar inima nu.

CAPITOLUL III
Lumea se goleşte

14 mai 1944

Greutatea din piept mi-a dispărut imediat după ce ni s-a adus la cunoştinţă decretul că ghetoul va fi golit. Cei 3000 de locuitori de pe strada noastră vor fi primii evacuaţi, adică vor fi transportaţi a doua zi dimineaţa. Unde? în interiorul Ungariei, la muncă agricolă. Toţi se uitau unul la altul şi tuturor le era frică, începuseră să circule zvonuri despre lagăre şi acte de violenţă. Trăiserăm în ghetou timp de o lună şi acum eram nesiguri de viitorul nostru. Eu mă deşteptam neliniştită în fiecare dimineaţă: ce ne aşteaptă astăzi? şi adormeam neliniştită: ce ne aşteaptă mâine? şi acum, când, în sfârşit, am aflat ce se va

întâmpla, mă simţeam uşurată, aproape fericită chiar. Nesiguranţa este totdeauna lucrul cel mai greu de suportat.

Mi-am îmbrăţişat mama şi l-am spus:

— Nu fi neliniştită, eu simt că totul se va aranja.

— Crezi tu asta? întrebă mama cu o rază de speranţă în ochii ei plini de lacrimi.

— Sunt sigură. Bineînţeles că ei s-au săturat să ne aibă lenevind aici, zi de zi, fără să aducem vreun folos. Este primăvară, bărbaţii sunt pe front, ei au nevoie de ajutor la agricultură. O să căpătăm mâncare, poate şi ceva bani.

— Să sperăm că ai dreptate, zise mama şi ieşi afară ca să discute cu vecinii.

Bineînţeles că nimeni nu voia să se gândească la ceva rău. Mama se grăbi să le împărtăşească părerea mea şi cei mai mulţi se alăturară părerii mele. Dar câţiva aveau obiecţii:

— Nu ne transportă nicăieri, fiindcă ruşii sunt doar la 10 kilometri de oraş şi apucă să ajungă aici înaintea zorilor, spuse doamna Weiss, care era totdeauna bine informată.

— Păi atunci ne întoarcem la casele noastre, răspunse doamna Griin şi se grăbi să se ducă la familia ei cu veştile cele noi şi bune.

— Putem pune bază pe asta? întrebă a treia femeie care era mai puţin credulă.

— Chiar dacă ruşii nu apucă să vină la timp aici şi noi suntem transportaţi, tot nu poate fi periculos.

— De ce să ne gândim numai la nenorociri? Hedi are dreptate, este nevoie de mână de lucru, ne duc cu siguranţă la muncă agricolă.

— Dar dacă ne fac rău? întrebă Mosche, întruchiparea pesimismului, care era renumit pentru viziunile lui negre asupra lumii.

— Pesimistule, răspunse Eli, noi nu mai trăim în evul mediu, noi trăim într-o lume civilizată, de ce ne-ar face rău? Doar noi nu le-am făcut niciun rău.

Era logic. Lumea începea să se liniştească. Dar cineva voia totuşi să ştie şi o întrebă pe doamna Weiss:

— De unde ştii că ruşii sunt aşa de aproape?

— Am aflat asta de la doamna Kohn, care a aflat de la soţul ei, care este prieten cu Istvan, jandarmul.

— Şi de unde ştie jandarmul?

— Jandarmii sunt totdeauna informaţi de către superiorii lor.

— Atunci s-a terminat şi cu chinul nostru! Mâine plecăm acasă. Am ştiut totdeauna că ruşii sunt salvatorii noştri, Stalin este un mare om.

Era aşa de uşor să te alini cu speranţe false! Te agăţai recunoscător

de orice fir de pai care ţi se oferea. În noaptea aceea nu am dormit. Eram de gardă la spitalul provizoriu. În paturile şubrede zăceau oameni care gemeau şi care, cu siguranţă, nu au auzit de transporturi. Nu avea niciun rost să-i neliniştim, mai bine tăceam. Mi-am pus halatul pe care îl mai aveam de la lecţiile de gospodărie şi am intrat în salon. Am făcut rondul, am luat temperaturile şi am pregătit totul pentru noapte.

64

Nenea Salman. Un bătrân prietenos pe care mi-l aminteam din copilărie, gemea şi se zvârcolea în pat.

— Poţi să-mi dai puţină apă? Am duren. El avea cancer într-o fază avansată şi ştia că spitalul nu avea medicamente împotriva durem. Dar puţină apă putea să capete. I-am dat apă, şters fruntea de sudoare şi m-am aşezat pe marginea patului său. Recunoscător, a ridicat privirea spre mine şi a încercat să zâmbească. Mi-era ruşine că nu-l puteam ajuta mai mult şi îi mângâiai mâna slăbită. Mă uitai la obrazul lui palid şi scofalcit, cu pielea transparentă ca un pergament prin care se vedeau vasele subţiri cu sânge albastru violet. Era faţa unui om muribund. Îmi aminteam de când el era în plină putere şi conducea trăsura cu cai şi glumea vesel. Verile ne ducea la ştrand şi iernile ne ducea cu sania. Clopoţeii sunau blând şi noi, copiii, acoperiţi bine cu blănuri, ascultam pios la povestirile lui. El avea totdeauna o poveste sau o anecdotă pregătită pentru noi. Mai puteam şi acum să aud râsul lui răsunător. Acum râsul a dispărut. Ce se va întâmpla cu el? şi cu toţi ceilalţi bătrâni din spital? Dacă rămân în ghetou, cine va avea grijă de ei? Ni se va permite să îi luăm cu noi? Ar putea ei să supravieţuiască unui transport? Ar putea ei să supravieţuiască aici, în spitalul ghetoului? Nu. Nici măcar dacă unii dintre noi ar rămâne aici ca să îi îngrijească.

Era greu şi, aşa cum era, nu aveam nici medicamente şi nici pansamente. Abia că aveam ce mânca. Responsabilul ghetoului negociase un timp lung cu comandantul lagărului ca să ni se permită să cumpărăm alimente dar ni s-au permis doar câteva alimente importante. Acum erau şi banii pe terminate, schimbam cele câteva obiecte de valoare pe care le mai aveam pentru mâncare. Multe obiecte de valoare nu mai aveam, fiindcă jandarmii făceau adesea percheziţii.

În timp ce eu stăteam acolo adâncită în gândurile mele, Salman a adormit. Atunci mă ridicai încet, cu precauţie, îl mai mângâiai o dată pe frunte şi-mi continuai vizita la patul lui Jonas, care avea 8 ani şi era internat pentru o fractură.

— Cum te simţi, Jonas?

65

— Bine.

— Nu te mai doare?

— Puţin.

— Mâine o să îţi scoatem ghipsul şi atunci o să poţi ieşi afară şi alerga din nou. Dar să nu te mai iei la întrecere cu Bandi. Cine sare mai departe de pe acoperişul pivniţei. Vrei să îţi mai faci vreo fractură?

— Nu mai vreau, mi-ajunge.

Ce bine că Jonas ajunge acasă la mama lui înainte ca noi să fim transportaţi. Să nu uit să îi spun lui Vera să îi scoată ghipsul dis-de-dimineaţă. Trebuie să mă duc şi la mama lui, înainte să mă duc acasă, ca să o rog să îl ia acasă înainte de ora şapte dimineaţa.

Am acoperit copilul cu pătura şi el a adormit imediat, zâmbind la gândul că toată suferinţa lui se va termina a doua zi.

Am privit pacienţii din salon, majoritatea adormiseră. Am stins lumina şi m-am dus la „birou”, o cămăruţă care fusese întrebuinţată ca magazie de lucruri vechi. Acolo şedeau şi discutau colegii mei de lucru, îngrijoraţi din cauza ultimelor dispoziţii. Eu le spusei ce credeam: agricultura în interiorul ţării. Şi cei mai mulţi voiau să creadă asta.

Discuţia fu întreruptă de Petre, soţul Magdei, care intră în cameră. Magda era o fostă colegă de clasă, care se căsătorise anul trecut. Când ei, ca evreică, i s-a interzis să mai înveţe ultima clasă de liceu, s-a căsătorit cu un băiat pe care părinţii ei l-au găsit potrivit pentru ea. Eu ştiam că ea era la sfârşitul graviditătţii, aşa că nu am fost surprinsă când Petre ne-a anunţat agitat că durerile de naştere au început. Eu am ieşit afară ca să o iau în primire şi să îi dau un pat la balcon. Ea trebuia să nască un copil în mijlocul femeilor bolnave, dar am reuşit să găsesc un paravan care o izola oarecum.

Magda era zăpăcită, bucuroasă şi îngrijorată în acelaşi timp şi eu încercam să o liniştesc. I-am ajutat să se spele şi am stat cu ea după ce ea s-a băgat în pat. Pe Petre l-am trimis acasă, oricum el nu putea să ajute cu nimic. Înainte de a pleca, mi-a

cerut să îi promit că voi veni personal să îi anunţ naşterea copilului.

Magda era neliniştită de transport, cum o să reuşească ea să călătorească cu un copil nou-născut. Eu nu îndrăzneam să spun ceva pentru că şi eu eram neliniştită pentru ea. Dar când durerile începură să se îndesească uitarăm amândouă grija de ce ne aştepta şi ne concentrarăm pe naştere. Eu chemai moaşa care veni şi o examină pe Magda. Găsi că totul era normal şi plecă. După puţin timp începu naşterea şi Magda prinse să ţipe. Eu nu ştiam ce să fac şi am alergat

din nou după moaşă.

— Vino repede, fă ceva. Că are dureri, strigai eu, gâfâind

— Eu nu pot face nimic, răspunse ea liniştitor, totul este normal. Aşa este, când naşti ai duren dar nu este periculos.

Ne-am întors amândouă şi am aşteptat. Eu stăteam la picioarele patului Magdei şi-mi ţineam răsuflarea. Picăturile de sudoare străluceau pe fruntea ei şi eu încercam să îi ajut a se screme. Moaşa şedea liniştită lângă ea şi îi ţinea mâna.

— Respiră liniştit! Nu te screme aşa de tare! Aşa este bine, odihneşte-te acum. Şi mai screme-te puţin. Prudent!

Magda respira gâfâind şi-şi înfigea unghiile în palma moaşei. Eu eram complet zăpăcită. Era prima oară când vedeam o femeie născând. Aşa este o naştere? O să moară Magda? îmi aminteam de toate femeile care muriseră la naştere. Eu nu cred că o să vreau vreodată să am copii dacă naşterea este aşa de grea. Dar, deodată, un ţipăt ascuţit şi un ghem unsuros şi întunecat la culoare căzu între picioarele Magdei.

— Foarte bine, aici avem capul. Mai screme-te puţin, Magda, ce a fost greu a trecut, în curând eşti gata, spuse moaşa.

Şi după un minut a venit copilul. Moaşa tăie cordonul ombilical şi ridică copilul. Eu îmi ţineam respiraţia. Ea îi trase o palmă la popou. Un ţipăt slab şi eu respirai uşurată.

— Un băiat, Magda. Ai născut un băiat, strigai triumfător, are părul negru, uite ce mult păr, uite-te Magda, uite-te!

Ea era sleită de puteri. Se uită la copil cu un zâmbet slab şi se lăsă masată ca să elimine placenta. În momentul următor adormi.

67

Totul cânta în mine. Viaţa nu a luat sfârşit! Ne vor transporta mâine dar avem cu noi o viaţă nouă care va continua după noi.

Moaşa spălă copilul, îl întăşă în câteva bucăţi de cearşaf proaspăt spălate şi îl culcă lângă Magda. Eu m-am aşezat pe un scaun lângă pat şi nu mă mai puteam sătura uitându-mă la copil. Zorii zilei pătrundeau prin fereastră. Magda şi copilul dormeau în continuare. Brusc mi-am adus aminte de Petre, Jonas şi de tot ce mă aştepta. M-am sculat, mi-am scos halatul şi am piccat.

Întâi m-am dus la Petre, nu a trebuit să îl trezesc. El şedea fumând nervos şi în faţa lui era o scrumieră plină cu scrum şi o ceaşcă de cafea goală. Când auzi că Magda a născut un băieţel scoase un chiot de bucurie, mă ridică în braţe şi mă învârti în aer.

Numele lui va fi Nataniei, adică darul lui Dumnezeu! Şi în momentul următor mă puse pe jos şi fugi la spital.

A doua vizită era la Jonas, dar părinţii lui erau deja pe drum spre spital. Se hotărâseră singuri să-şi ia băiatul acasă şi acum erau

mulţumiţi să afle că ghipsul va fi deja scos când ei vor veni să-şi ia băiatul. Pe urmă m-am dus acasă.

Părinţii mei se ocupau cu strânsul lucrurilor noastre. Nu aveam voie să luăm cu noi mai mult de 20 de kilograme, restul trebuia lăsat în ghetou. Rucsacul pe care îl cususem înainte de a veni în ghetou îmi era de folos acum. Am împachetat câtva rochii, ceva lingerie de corp, pantofi de rezervă, ciorapi, o jachetă, două cărţi, hârtie şi creioane şi un săculeţ cu numai un rând de lingerie, ciorapi şi jurnalul de zi pentai cazul că rucsacul o să fie prea greu de cărat şi o să trebuie să îl arunc.

Acum îmi vine în minte visul, mai bine zis coşmarul, care a fost probabil cauza pentru care am cusut rucsacul. Procesiunea care nu mai înceta să pribegească, cu saci pe spate şi toiege de pribegie în mâini, pe drumuri de ţară, pe poteci de pădure, de-a lungul şanţurilor, de-a lungul albiilor de râu. Visul mamei sau visul meu. Visurile se pot moşteni? Asta este inconştientul colectiv? Şi nepoţii mei vor visa acelaşi vis?

68

Era încă linişte când am ieşit afară pe stradă dar ora şapte se apropia şi oamenii începuseră să iasă din case. Deodată îl zării pe Michael.

— Tu eşti aici? Ce s-a întâmplat? Doar trebuia să te ascunzi în munţi? izbucnii eu fără să mă gândesc că nu vorbisem unul cu altul până atunci.

— Da, am încercat să mă ascund. Prietenul meu Feri şi cu mine ne-am urcat la Pietrosul, deasupra colibei de unde obişnuiam cu toţii să facem excursii. Credeam că eram în siguranţă acolo, pădurile sunt adânci acolo şi noi cunoaştem fiecare colţişor. Dar am avut ghinion. Un cioban rutean care îşi căuta o oaie rătăcită ne-a descoperit. Nici nu am apucat să ne gândim dacă ne-a văzut ciobanul că jandarmii cu pene de cocoş erau deja acolo. Tu ştii doar că ţăranii ruteni nu iubesc pe evrei.

— Groaznic! Şi ce au făcut jandarmii?

— Ceea ce e mai rău e că nu au făcut nimic. Ne-au pus cătuşe la mâini şi ne-au poruncit să mergem după ei. Noi am crezut că o să ne ducă la închisoare dar ei ne-au adus aici la ghetou. Asta înseamnă că soarta care ne aşteaptă pe toţi cei din ghetou nu este mai bună decât pedeapsa cu închisoarea.

— Ce crezi tu? Ce soartă ne aşteaptă?

— Nimica bun, sunt sigur de asta, în orice caz nu muncă agricolă în Ungaria.

În timp ce noi vorbeam, se aduna lume în jurul nostru ca să asculte, unii au început să se vaite, dar nu era timp pentru comentarii lungi

sau cuvinte de îmbărbătare, se făcea târziu. Zgomotul era din ce în ce mai mare, cei din casă chemau pe cei de pe stradă şi cei de pe stradă îi chemau pe cei din casă.

Oamenii veneau cu saci, genţi, boccele, geamantane, pachete învelite în hârtie cafenie sau valize elegante. Unii erau îmbrăcaţi cu hainele lor cele mai bune, alţii aveau pe ei mai multe straturi de haine, dar familia noastră se hotărî să se îmbrace în haine sportive şi uşoare. Eu mi-am pus o fustă-pantalon, o bluză, o jachetă, haină şi ghete şi nu înţelegeam cum unele femei şi-au pus pantofi cu toc înalt.

69

Oamenii alergau în casă şi afară, unii uitaseră ceva, alţii voiau să schimbe ceva, alţii cereau să fie ajutaţi cu ceva, fiecare voia ceva şi, deodată, toată strada deveni un stup imens de albine, rătăcind şi bâzâind, în aparenţă fără niciun plan. Copiii mici plângeau, câinii lătrau.

Jandarmii veniră şi ne comandară ca fiecare familie să stea în faţa casei ei, câte cinci într-un rând. La început încercară liniştit să facă ordine, dar era greu să ne facă să îi ascultăm când noi eram aşa de înfricoşaţi şi nedisciplinaţi. Atunci începură să ţipe la noi şi să ne ameninţe cu puşca. Oamenii neliniştiţi nu se puteau linişti. Ţipete stridente, plânsete şi strigăte se amestecau cu lătrat de câini şi înjurăturile jandarmilor. Deodată detună un glonte şi se făcu linişte. Împuşcătura de avertizare îşi făcu efectul şi următoarea informaţie putu fi citită:

— Ghetoul va fi evacuat. Evreii vor fi transportaţi în interiorul Ungariei.

— Nimeni nu are voie să ia mai mult de 20 de kilograme.

— Toate lucrurile de valoare se vor preda imediat.

— Cel care va fi găsit cu lucruri de valoare va fi împuşcat.

— Cel care va încerca să evadeze va fi împuşcat.

După citirea ordinului, lumea începu din nou să bâzâie şi să roiască şi penele de cocoş încercau în zadar să îi convingă pe cei aproximativ 3000 de oameni de pe strada noastră să se alinieze în rânduri ordonate. Eu mi-am luat cuminte locul meu în faţa casei şi eram mulţumită că evacuarea începea cu strada noastră. O să fim transportaţi departe şi asta mi se părea mai uşor de suportat decât speculaţiile fără sfârşit. În curând o să ştim ce ne aşteaptă la sfârşitul călătoriei şi siguranţa împrăştie neliniştea. Lumea se linişti încet-încet, se alinie în rânduri ordonate şi aşteptă.

Noi a trebuit să stăm pe stradă ore întregi. Nu era uşor să ţii copiii liniştiţi când şi adulţii deveneau neliniştiţi. Unora le era sete, alţii aveau nevoie să se ducă la toaletă, dar nimeni nu avea voie să se mişte din loc. Masa de oameni, cu steaua galbenă lucitoare pe piept,

devenea din ce în ce mai neliniştită. Când agitaţia

70

începu să se simtă ameninţătoare, se auziră câteva împuşcături în aer. Împuşcăturile înfricoşară şi avură efect pe loc.

Ce aşteptam? Nimeni nu ştia. Trebuie să fi trecut mult timp. Fiindcă soarele era acum sus, deasupra capetelor noastre, când se dădu semnalul de plecare şi grupul ieşi din ghetou.

Am fost conduşi în oraş, la sinagoga mare. Familiile au fost despărţite acolo, bărbaţii au fost vârâţi în sala cea mare, femeile şi copiii se înghesuiau la balcon. Noi eram obişnuiţi să stăm separaţi în sinagogă aşa că nu am dat atenţie la asta. În schimb sufeream de înghesuială şi sete. Penele de cocoş începură să controleze lucrurile noastre ca să găsească eventuale obiecte de valoare. Ei chemară femeile una câte una şi ordonară gardienelor să ne percheziţioneze corporal, ca să cerceteze dacă nu am ascuns ceva în orificiile corpului nostru.

Noi ne aşezarăm pe bănci, bărbaţii se înfăşurară în şalurile lor de rugăciune şi începură să se roage. Multe femei îşi scoaseră şi ele cărţile de rugăciune în timp ce altele încercau să se îmbărbăteze una pe alta cu zvonuri încurajatoare:

— Ruşii sunt la numai 10 kilometri de oraş, repeta doamna Weiss care era totdeauna bine informată. Dacă ascultaţi cu atenţie puteţi auzi tunurile.

— Asta ai spus deja timp de câteva săptămâni, răspunse cineva.

— Dar acum este sigur adevărat. Au ajuns foarte aproape.

— Dar cine spune că ajung aici până mâine?

— Aşa este pentru că Dumnezeu îşi ţine braţul lui protector asupra noastră.

— Nu stăm oare în sinagogă şi ne rugăm? Nu crezi că Dumnezeu ne ascultă?

— Fericiţi sunt credincioşii.

— O să vedeţi că ruşii o să fie aici înaintea zorilor şi noi o să putem pleca acasă.

— Acasă în ghetou?

— Nu, acasă la casele noastre din oraş.

— O să ne luăm dejunul în casele noastre dinainte.

71

Chiar şi scepticii se lăsau îmbărbătaţi, şi er aveau nevoie să creadă. Zvonul se răspândi de la balconul femeilor, jos la bărbaţi şi se întoarse la femei cu distanţa de poziţiile ruseşti scurtată cu câţiva kilometri. Pe măsură ce trecea timpul creştea şi numărul celor care auzeau împuşcături la periferia oraşului. Aşa îşi păstrau curajul oamenii obosiţi şi îngheţaţi.

Noi nu aveam voie să plecăm de la sinagogă nici pentru a ne duce la toaletă. Putoarea şi setea începeau să devină chinuitoare, copii plângeau, femei leşinau. Eu m-am hotărât să procur puţină apă şi m-am dus jos la intrare ca să vorbesc cu jandarmii. Ca o fată bine crescută ce eram, am cerut frumos voie să aduc apă. Răspunsul a fost o privire dispreţuitoare şi un „nu" răstit. Mi s-a făcut frică, că mă vor bate şi m-am dat deoparte, în aşteptare.

După un timp veni Ana şi începu sa vorbească cu acelaşi Pană de Cocoş. Ea îl compătimi că el trebuia sa piardă o seară aşa de frumoasă păzindu-ne pe noi şi continua sa sporovăiască. Ei glumeau şi făceau haz până când Ana se întoarse spre el şi îi spuse cu o privire seducătoare şi o voce care nu se lăsa contrazisă.

— Mă duc numai să aduc puţină apă.

Şi se duse. Eu mă zgâiam fără să înţeleg. Nu merita să fii bine educată! Dacă te rugai şi te făceai mic, ţi se dădea cu picioail. Trebuia să fii obraznic, să iei, să pui la respect. Deodată am înţeles că promisiunile din copilărie „capeţi dacă eşti cuminte" erau doar o şmecherie cu care părinţii, dornici de putere, îi păcăleau pe copii ca să îi facă să îi asculte. Aşa se explica purtarea noastră de astăzi: ei nu o să ne facă rău dacă noi suntem cuminţi, dacă colaborăm, dacă facem cum ni se spune.

Ziua s-a prefăcut în seară, seara în noapte şi noi stăteam acolo când înfricoşaţi, când plini de speranţă. Zorii zilei veniră dar niciun rus nu apăru la orizont. Ni se dădu ordin din nou să ne aliniem în rând şi aşa începu marşul spre gară.

72

15 mai 1944

Era o dimineaţă cenuşie. Emisarii soarelui, norişorii roz, se arătau cu promisiunea unei zile fermecătoare de mai. Noi târâm picioarele noastre grele şi bagajele care ni se păreau din ce în ce mai grele cu fiecare pas pe care îl făceam. Dacă cineva rămânea în urmă, căpăta o lovitură de baston în cap, aşa că toţi încercau să ţină pasul. Familiile se ţineau de mână, voiau să fie împreună şi, din ce în ce mai mulţi îşi aruncau bagajele ca să poată ajuta pe cei care nu mai aveau putere. Pe măsură ce noi mărşăluiam pe străzi, se ridica şi soarele deasupra acoperişurilor caselor. Când am ajuns la parcul central, soarele era sus şi strălucea deasupra verdeţii proaspete, bobocilor de lalele şi covorului mov de crocuşi.

Era linişte împrejur. Oraşul dormea. Clopotul de la biserică bătea ora şase tocmai când noi treceam. Era bine planificat, nimeni nu putea vedea că noi eram transportaţi! Când oamenii se vor scula, vor trage sus jaluzelele şi vor exclama: „Ce zi minunată!" Dar eu nu am voie să mă bucur de ea.

M-am uitat în jur ca să îmi iau rămas bun de la oraşul meu. De la parcul unde se cânta muzică militară într-un mic pavilion în fiecare duminică, unde eu mă plimbam cu speranţa să întâlnesc băiatul de care tocmai atunci eram îndrăgostită, unde obişnuiam să şed cu prietenii mei şi să filosofez despre Omenire, Viaţă şi Dragoste. De la liceul de fete „Domniţa Ileana" unde am învăţat timp de şapte ani. M-am bucurat de cunoştinţele noi pe care le căpătăm şi mă necăjeam de nereuşite. De la prăvălia de stofe a unchiului Samuel, unde obişnuia banda noastră să se întâlnească înainte de ora închiderii şi să organizeze mici petreceri după ora închiderii. De la cinematograf, unde elevii nu aveau voie să se ducă, dar unde noi obişnuiam să ne furişăm la matineele de duminică dimineaţă şi să ne ascundem sub bancă în pauze. De la cofetărie, care avea cea mai gustoasă tortă de şocolată din lume şi unde perechile îndrăgostite se puteau ascunde în boxele dispuse de-a lungul pereţilor. Eu mă

delectam cu „frou-frou"ul lor. Pireul de castane înecat în frişca. O să mai gust eu asta vreodată?

Un câine jigărit stătea la colţul străzii şi îşi întoarse capul lui jalnic după noi. Ca şi când ar fi vrut să-şi ia rămas bun. Ochii trişti ai câinelui adânceau tristeţea mea şi amintirea privirii lui m-a urmărit mult timp după aceea.

Gara. Am ajuns. Acum nu-mi mai amintesc, soarele s-o fi ascuns în nori'? în faţa noastră stăteau vagoane de marfă cu ferestrele bătute în cuie. Ne aşteptau. Câte o sută de oameni din grupul nostru erau vârâţi şi îndesaţi în fiecare vagon, care era prevăzut pentru opt cai. Noi eram obosiţi, înfometaţi, însetaţi, uşor apatici. Ne-am lăsat vârâţi în vagoane, ne-am uitat când jandarmii au încuiat uşile vagoanelor şi am auzit când au zăvorât cu bare grele de fier. Acum s-a făcut într-adevăr întuneric, doar o rază slabă de lumină se strecura în vagon. Ne-am aşezat cum am putut şi am început să vorbim unii cu alţii.

De abia atunci m-am uitat în jur ca să văd cine mai era în vagon. Îi cunoşteam aproape pe toţi, dar niciunul din prietenii mei buni nu era acolo. Oamenii şedeau apatici, cei care mai aveau ceva de mâncare încercau să o mănânce pe furiş. Cineva începu să distribuie apa care ni se dăduse înainte de a se fi închis uşile vagoanelor. Se hotărî unde să se plaseze găleata pentru latrină, şi cineva încercă să atârne o pătură în faţa ei. Trenul duduia şi noi am început să discutăm despre ce putea să însemne asta. Speram în continuare că eram în dram spre interiorul Ungariei.

— Ce crezi tu că e bine să spun despre vârsta mea? mă întrebă tata. Împlinesc 50 de ani în iulie, poate că scap de muncă dacă spun că sunt mai în vârstă?

Intuiţia mea îmi spunea că era o tactică greşită.

— Eu cred că e mai bine să spui că eşti mai tânăr. E mai bine dacă putem lucra cu toţii. Tu mai eşti în puteri şi mama este tânără. Şi Livi începe să fie mare.

— Dar dacă o să ne ducă în altă parte?

— O să ne pună la muncă oriunde o să ne ducă. Altfel de ce ne-ar transfera?

74

Dar bănuielile începură treptat să apară, sau poate oamenii îndrăzneau abia acum să-şi exprime teama în cuvinte? Acum când nu mai exista cale de întoarcere. Dacă ne duc să ne omoare? Vor să ne ducă în locuri pustii şi să ne împuşte? Vor să introducă gaze otrăvitoare în vagoane? Mama îşi aminti că refugiatul polonez îi povestise de transporturi cu vagoane, în care oamenii au fost omorâţi în felul ăsta.

Eu ascultam discuţia şi comparam alternativele. Auzeam voci interioare, poetul Attila Jozsef într-una din cele mai frumoase poezii ale lui: „Eu am trăit, şi alţii au murit şi ei din cauza asta.” Şi eu am trăit. Dar ceva se revolta în mine. „Am trăit eu în realitate?” Celălalt poet favorit al meu Janos Arany răspundea acum: „Omul nu are voie să moară înainte de a fi fost fericit.” Oare am fost eu fericită? Eu am fost un copil fericit, dar nu am apucat să fiu un om fericit. Eu nu am voie să mor. Poate că scap de moarte. Poate că totuşi suntem duşi în interiorul Ungariei.

Îndată ce ne apropiam de o gară, încercam să mă uit prin crăpăturile ferestrei. Atâta timp cât puteam să citesc nume ungureşti de localităţi mă simţeam liniştită.

Mă uitam la tovarăşii mei de drum. Familiile şedeau înghesuite împreună şi-şi păzeau micul lor revir. Trebuiau să-şi păzească micul lor teritoriu de invadatori, cei care voiau să se întindă sau să-şi întindă numai un picior. Se ridicară ziduri nevăzute, familiile se prefăceau că erau singure. Dacă cineva îşi scotea mâncarea şi începea să mănânce, nu întreba, ca de obicei, pe vecinul lui dacă voia şi el să se servească. O familie descoperi că a uitat ceva şi începu să se certe unul cu altul. O pereche tânără se mângâiau unul pe altul, cu totul fără jenă, în timp ce altcineva îşi făcea nevoile la găleată.

Familia Grtin şedea şi-şi mânca şunca pe care şi-o aduseseră cu ei. Familia nu era ortodoxă, numai bunica ţinea „cosher”. În condiţii obişnuite nu ar fi mâncat şuncă în public, dar acum nu le mai păsa de asta. Bunica şedea tăcută, scufundată în ea, lacrimile îi curgeau în două şiroaie nesfârşite. Deodată privi sus:

75

— Dă-mi şi mie şuncă! în toată viaţa mea de 76 de ani nu am pus

gura pe mâncare ne-cosher, dar acum o să mănânc. Dacă Dumnezeu permite să fim trataţi aşa, nu mai vreau să ascult poruncile lui.

Toţi se uitau la ea cu nedumerire în timp ce ea îşi tăia o felie de şuncă şi începu să o mestece cu precauţie, ca şi când ar fi aşteptat un răspuns de la Dumnezeu. Ea nu încetă să creadă în Dumnezeu, voia numai să îl provoace. Spera, poate, că un trăsnet va pune capăt chinurilor ei.

Ceva mai încolo şedea familia Schwarz, mama, tata, bunica şi trei copii. Cel mai mic avea numai cinci ani. El şedea în poalele bunicii şi voia să asculte o poveste. Bunica începu să îi povestească despre Hans şi Greta, dar se simţea, probabil, deranjată de familia de alături, care se certa. Ea tăcu, se uită împrejur şi zise:

— Hai să mergem în altă cameră. Aici este prea multă lume.

Copilul se uită la ea fără să înţeleagă.

— Dar bunico, suntem în tren, nu vezi?

— Ba da, dar să trecem totuşi în altă cameră, zise ea şi se ridică, ca să se mute din loc.

— Bunico, chiar nu vezi că nu suntem acasă? Nu-ţi aminteşti că ne-au zăvorât în tren? Aici nu există camere.

— Atunci ne putem duce în bucătărie, răspunse bunica, privind în depărtări, cu o privire stinsă.

— Aici nu este nicio bucătărie, zise copilul şi trase de poalele bunicii ca să o facă să se aşeze din nou. Câţiva dintre cei care şedeau în jur se ridicară şi ei ca să explice doamnei bătrâne care era situaţia, dar ea se uita nedumerită la oamenii nesimţitori care îi puneau piedică. Abia când fiica ei o luă pe după umeri se linişti şi acceptă să se aşeze din nou.

Privirea înfricoşată a nepotului nu se dezlipi de bunica lui, dar nu mai îndrăznea să o roage să îi spună poveşti. Bunica era deja departe, în lumea ei, şi cânta legănându-se, cântece vechi, evreeşti, de leagăn. Poate credea că-şi legăna fetiţa, sau că era din nou în casa părintească şi cânta un cântec de leagăn ca să adoarmă un frăţior mai mic.

CAPITOLUL IV

Auschyvitz

Noaptea veni după zi şi ziua veni după noapte. Noi încercam să dormim, şezând – în lipsă de loc. Unde să ne întindem. Noaptea ne întindeam cu rândul.

Găleata pentru latrină se revărsase şi mirosul de sudoare, urină şi excremente ne făcea greaţă. Rezerva de apă se terminase şi setea deveni insuportabilă. Oamenii începură să se roage, să spună rugăciuni, să plângă şi să ţipe. Când trenul s-a oprit, am rugat paznicii să ne facă puţin aer şi să ne dea puţină apă, dar degeaba. Atunci am învăţat pe unul din copiii mici câteva cuvinte germane, l-am ridicat la

fereastră şi l-am lăsat să spună: „Bitte schon, Wasser!” Fii bun şi dă-ne puţină apă! Dar vocea subţirică de copil suna în pustiu. Paznicii se răstiră la noi să facem linişte şi ne ameninţară cu puşca.

Trenul schimbase direcţia, nu mai mergea spre vest, numele localităţilor nu mai erau ungureşti, ci poloneze. Unde ne duceam? Acum eram pregătiţi pentru tot ce putea fi mai rău, dar oboseala şi setea ne făcea să dorim să terminăm cât mai repede cu călătoria. Dacă trebuia să murim, doream să murim cât mai repede, nimic nu putea fi mai rău decât acum! Copiii mici plângeau. O fată leşină. Mama ei începu să strige după ajutor, tatăl ei încercă să o trezească. Apă, apă! Nimeni nu se îndură de noi?

Locomotiva şuieră, trenul se puse din nou în mişcare, călătoria continua. Au mai trecut câteva ore. Trenul se opri pe o linie laterală. Noaptea era tăcută în jurul nostru. Unde eram? Cei care se înghesuiau în faţa deschizăturii ferestrei puteau să citească ceva mai departe numele staţiei Oswiecim. Numele nu ne spunea nimic. Oamenii oftau şi se văicăreau, spuneau rugă

ciuni şi plângeau. Cei mai mulţi erau complet apatici. Toţi se gândeau numai la apă.

Mama plângea. Ea adulmeca aerul nopţii şi i se părea că mirosea ciudat.

— Simt miros de gaze. Acum este într-adevăr aşa. Ei dau drumul la gaze otrăvitoare în vagoane, spuse ea resemnată.

— Nu e aşa, mamă, este imposibil, fiindcă vagoanele nu sunt închise ermetic. Intră aer de afară prin deschizătura ferestrelor.

— Nu simţiţi şi voi mirosul ăsta pătrunzător?

— Ba da. Zise tata, poate că vine de la industria la care vom lucra.

— Nu plânge mamă, spuse surioara mea. O să-ţi ajut să speli vasele în fiecare zi.

Mama o mângâie pe Livi şi încercă să zâmbească printre lacrimile care nu încetau să curgă.

Luminile proiectoarelor treceau prin faţa crăpăturilor din vagon şi de afară se auzea lătrat de câini. După câteva ore de aşteptare se deschiseră uşile vagoanelor. Bărbaţi aspri, în costume vărgate, ne alungară din vagoane:

— Raus, raus, schnell, schnell! (Afară, afară, repede, repede!) ţipau la noi şi ne înjurau.

Toţi se grăbeau spre ieşire, dar tata şi cu mine ne oprirăm ca să întrebăm pe unul din bărbaţi:

— Unde suntem?

Bărbatul în costum de deţinut se uită cu frică în jur şi, când se asigură că nimeni nu îl asculta, răspunse cu voce joasă:

— La lagărul de exterminare.

Atunci am înţeles, în sfârşit, adevărul. Ne-am uitat unul la altul, dar nu aveam timp de comentarii, comenzi aspre ne grăbeau să părăsim vagonul.

— Schnell, schnell! Macht, dass ihr rauskommt, Sauschweine! (Repede, repede! Grăbiţi-vă să ieşiţi afară, porci împuţiţi!) strigau militarii din SS, care supravegheau, cu câinii lor, toată operaţia de pe peron. Pocneau din bici la intervale regulate şi, dacă cineva întârzia, căpăta o lovitură de bici.

78

O voce din megafon ne dădea ordine:.. Bărbaţii la stânga, femeile la dreapta", şi bâtele aveau grijă ca să ascultăm. L-am sărutat repede pe tata şi l-am rugat să se grăbească pentru ca să scape de o lovitură de bâtă. După câţiva paşi am auzit o pocnitură de bici şi un ţipăt. Să fi fost tata? Nu o să aflu asta niciodată.

Am ajuns din urmă pe mama şi pe surioara mea şi m-am încadrat în rând. Coloana lungă de femei înainta încet spre o masă, unde militarul din SS, cu un copoi lângă el, îşi învârtea bâta, ca un dirijor în faţa orhestrei.

— Tu la dreapta, tu la stânga, dreapta, stânga, stânga, stânga… El era, ca Dumnezeu în persoană, stăpân pe viaţă şi pe moarte.

— Noi suntem împreună! protestau familiile.

El continua să se uite cu răceală înaintea lui şi răspundea mecanic:

— O să vă întâlniţi mai târziu, bătrânii şi copiii vor merge cu maşina, o să vă întâlniţi cu toţii în acelaşi loc.

Mamele, şovăitoare, dădeau drumul fiicelor lor să plece, fraţi şi surori se despărţeau cu groază.

Mama era de neconsolat. În timp ce ne târâm încet, înainte, în coadă, Livi şi cu mine o susţineam pe mama de subsuoară şi eu încercam să găsesc ceva care să o facă să înceteze să plângă.

— Mamă, nu este aşa că ai avut o viaţă frumoasă?

— Sigur că da. Dar voi? Nici nu aţi apucat să trăiţi, de ce să muriţi voi?

— Nu te mai gândi la asta! Nu te îngriji de asta, mie nu-mi pasă dacă o să mor.

Eu acceptam cu linişte că eram duse la moarte, nu mă revoltam, nici prin minte nu-mi trecea să opun rezistenţă. Poate fiindcă în adâncul sufletului meu totuşi nu credeam că voi fi omorâtă.

Ajunserăm în faţa ofiţerului din SS, înalt şi îmbrăcat într-o uniformă impecabilă. Mai târziu am aflat că ar fi fost doctorul Menghele. El îşi îndreptă privirea lui pătrunzătoare spre noi şi arătă cu bâta pe mama:

79

— Tu du-te la stânga, voi două la dreapta. Mama se ţinea strâns de noi, înfăşurată în broboada ei albastră închis şi cu ochii roşii de plâns:

— Ele sunt copiii mei.

— O să le întâlneşti mâine.

— Pot să capăt puţină apă?

— O să capeţi cafea când ajungi la destinaţie.

Sărmana mea mamă! Ea nu căpătă nicio cafea când ajunse la destinaţie. În schimb se deschise robinetul de gaze când ea stătea sub duş şi-şi întindea buzele însetate către stropitoarea duşului.

Eu i-am dat drumul repede. Puţin cam prea repede. Timp de o fractură de secundă, mi-a fulgerat prin minte: „Ea o să moară, noi o să trăim! Nu vreau să îi ţin tovărăşie, eu vreau să trăiesc”.

Dar imediat după despărţire îmi năvăliră lacrimile în ochi. Aveam remuşcări. Deodată o văzui pe mama cu ochii ofiţerului din SS. Ea arăta bătrână, aşa cum era înfăşurată în broboada ei de culoare închisă şi cu ochii ei roşii de plâns… de ce nu am reuşit eu să o fac să înceteze cu plânsul? de ce nu i-am scos broboada de pe ea? De ce, de ce… Livi nu putea înţelege de ce eu plângeam. Eu nu ştiu ce simţea ea, dar ea credea că nu aveam de ce să plâng.

— Mama, mama, cum o să fie cu mama? repetam eu mereu.

— Doar ai auzit că o să vină cu maşina. Cu siguranţă că o să fie acolo înaintea noastră şi că o să ne aştepte.

— Mi-e teamă că nu ne aşteaptă acolo, i-am răspuns eu, dar nu voiam să îi dezvăluiesc ce ne-a spus omul în haine vărgate la coborârea din tren: „Lagăr de exterminare”.

— Atunci o să ne întâlnim mâine, zise Livi cu înţelepciune.

Dar eu ştiam mai bine. Şi conştiinţa nu-mi dădea pace. Ea moare din cauza greşelii mele. Eu am înşelat-o, şi eu trăiesc.

Fără să mă pot gândi la altceva, mergeam acum cu grupul care se regrupa în rânduri de câte cinci. Faptul că mi-am înşelat mama şi amărăciunea că s-a întâmplat aşa o nenorocire mă făcea mereu să plâng.

80

Noi mărşăluiain spre lagăr şi, după un timp nesfârşit de lung, am ajuns într-un loc cu multe barăci, despre care ni s-a spus că erau clădirile de baie. Era în continuare întuneric, dar lămpile puternice luminau şi aici. Militarul din SS dădu comanda:

— Lăsaţi tot ce aţi luat cu voi într-o grămadă aici. Dacă aveţi bani sau lucruri de valoare daţi-le doamnei de la birou. Cine va fi prinsă cu lucruri de valoare va fi pedepsită aspru. Pe urmă dezbrăcaţi-vă, puneţi-vă hainele într-o grămadă ordonată, legaţi-vă pantofii şi puneţi-i în altă grămadă.

Eu nu prea înţelegeam cum o să îmi pot găsi hainele în grămada

uriaşă care se formase, dar am făcut cum nu s-a spus. Supunerea era mai presus de toate.

Eu aveam în continuare inelul de aramă pe care mi-l dăduse Puiu ca amintire. Mai aveam şi colierul subţire de aur, de care atârna o inimioară şi de care nu am vrut niciodată să mă despart. M-am dus la doamna de la birou, i-am arătat inelul ieftin şi am întrebat-o:

— Am voie să îl păstrez?

Ea îmi smuci inelul din deget şi îl aruncă la gunoi. Eu mă uitai după inel şi mă gândii: „Dacă nu am voie să păstrez amintirea unui inel ieftin, nu are rost să păstrez nici colierul”; şi îl aruncai şi pe el în aceeaşi grămadă.

Noi ne dezbrăcarăm goale şi ne plasarăm în faţa unui bărbat care ne tunse până la piele. Încercam să ne ascundem goliciunea cu mâinile, dar paznicii din SS mergeau printre noi şi ne loveau cu bâta, dacă nu stăteam drept. Veni rândul meu. Înghiţii în sec, încercai să uit unde mă aflam şi mă plasai în poziţie de drepţi înaintea „frizerului”. El şedea pe un taburet, învârti foarfeca şi mă rase pe cap. Întâi cu foarfeca, apoi cu maşina, întâi pe cap. Apoi la subsuori şi la urmă între picioare. Sprâncenele nu îl interesau!

După tunsoare, ni se împărţiră nişte bucăţi mici de săpun rău mirositor şi ni se dădu ordin să facem duş. După duş a trebuit să îmbrăcăm pe pielea udă haine cenuşii de puşcăriaşi. Era neplăcut dar suportabil. Ni s-a dat voie să ne păstrăm încălţămintea proprie, aşa că am început să scotocim în grăma

81

da cu pantofi. Ghetele mele negre, comode. Îmi dădeau o senzaţie de bunăstare şi-mi era milă de toate fetele şi femeile care se bălăbăneau pe pantofii lor eleganţi.

Când am fost gata, nu ne-am recunoscut una pe alta. În cenuşiul zorilor se legăna o mare de mingi cenuşii de biliard. Eu am apucat-o pe Livi de mână, mi-era frică să nu o pierd, dacă îi dădeam drumul nu o mai recunoşteam. Mă uitam la ea. Cozile ei frumoase, negre ca pana corbului, dispăruseră, surioara mea se transformase într-un băiat. M-am uitat şi la celelalte, trebuia să le privesc în ochi ca să le pot recunoaşte. Deodată am văzut un zeu grec ridicându-şi ochii. Era Dora. Eu admirasem totdeauna profilul ei, dar acum, fără păr, cu nasul ei drept şi trăsăturile ei regulate, arăta ca o operă de Fidias. Ochii ei îi căutau pe ai mei şi am văzut îndoiala şi sclipirea nesigură a recunoaşterii.

— Hedi, tu eşti?

— Da, nu mă recunoşti?

— Ba da, dar arătăm cu toatele niţel ciudat.

— Nu tu. Tu eşti frumoasă chiar şi fără păr, am spus eu şi mă

întrebam cum arătam eu fără păr. Probabil că mi se vedea numai nasul meu mare acum, când nu mai aveam părul care să îl ascundă. Mi-am pipăit capul şi m-am cutremurat, atingerea mi se părea greţoasă.

Pe nesimţite noaptea deveni zori de zi şi zorile deveniră dimineaţă. Grupul nostru de fete dârdâind de frig semăna mai mult cu o ceată de băieţi care se înghesuiau în faţa băii publice, încă o dată a trebuit să ne aliniem în rând şi aşa începu primul nostru Zählappell (strigare la apel). Eu eram ultima în rând şi am putut auzi cum militarul din SS şi-a terminat numărătoarea: 421 Deci asta era tot ce a rămas din grupul nostru, 421 de femei? Şi câţi bărbaţi? Poate tot aţâţi? Mai puţin decât o treime din cei 3000 de oameni care au plecat din ghetou în dimineaţa de 15 mai.

Gândurile mele fură întrerupte de ceva umed care mi-a picat pe vârful capului. M-am pipăit, era o picătură de ploaie. În curând o urmară mai multe. Simţeam cum se rostogoleau de pe cap şi se opreau pe sprâncene sau formau pârâiaşe care mi se scurgeau de-a lungul gâtului. M-am cutremurat, m-am uitat la

celelalte fete şi m-a apucat râsul. Colegele mele de nenorocire erau ude leoarcă şi arătau ca nişte viţei nou-născuţi, cenuşii, fără păr şi bălăbănindu-se, dar nicio vacă nu era în apropiere ca să le dea adăpost. Noi am stat afară în ploaie, în timp ce paznicele noastre au intrat în ghereta pentru paznici. Noi aşteptam fără să ştim ce anume aşteptam. Ploaia ne biciuia pe spate.

Era de-acum târziu când a venit comandantul SS al lagărului, comandantul care urma să preia pe cele 421 de prizoniere. El ne-a mai numărat o dată şi ne-a dat ordin să pornim în marş.

Pe drum, în spatele unui gard, văzurăm un grup de femei care păreau mai în vârstă. Fetele începură să le cheme şi să întrebe despre mamele noastre dar au fost silite să tacă, era interzis să vorbim cu alţi prizonieri. Femeile ne priveau cu vizibilă curiozitate, în tăcere, dar fetelor le ajungea şi atâta pentru ca să li se aţâţe speranţa că mamele noastre erau printre ele. Şi de ce nu ar fi fost aşa? Era un lagăr pentru femei, era un lagăr pentru bărbaţi, de ce nu ar fi şi un lagăr pentru bătrâni şi copii? Dar mie îmi venea greu să cred aşa ceva deşi fetele încercau să mă convingă.

Ne apropiam de o zonă cu barăci joase, răspândite, sau Block, cum o numeau pe nemţeşte militarii SS. Ar fi putut să arate ca o zonă de fabrici dacă nu ar fi fost înconjurată de un gard înalt de sârmă ghimpată, pe care atârnau firme de avertizare: „OBS. GARD ELECTRIC”. Atât cât vedeam cu ochii, terenul era descoperit şi steril. Nicio plantă, nici măcar un fir de iarbă. Chiar şi cerul era cenuşiu.

Valun de fum se răspândeau neîncetat şi ascundeau albastrul cerului din spatele fumului.

Am fost duse într-unul din blocuri. După lumina puternică de afară, ne-a întâmpinat întunericul. Ne-a trebuit un moment până când ochii noştri s-au adaptat la lumina slabă care se strecura înăuntru prin două ferestre mici de pe unul din pereţii de la capătul barăcii. Tavanul era jos şi, chiar la intrare, era o cameră mică, despre care am aflat mai târziu că era camera unde stătea blockova, paznica responsabilă de ordine. De acolo cotea un condor spre stânga. Era îngust, cu nişe pentru paturile noastre de-a lungul ambilor pereţi. Nişele erau despărţite atât pe înălţime cât şi

pe lăţime şi formau trei etaje de-a lungul fiecărui perete, cu cuşete de aproximativ trei metri pe doi metri fiecare, nu mai înalte decât era nevoie ca să şezi. Fiecare cuşetă era prevăzută pentru zece fete care să locuiască, să mănânce şi să doarmă acolo. Eu şi alte nouă fete din apropiere ne instalarăm într-o cuşetă de sus.

Era cam înghesuit. Când voiam să dormim eram nevoite să ne culcăm toate pe aceeaşi parte. Dacă una dintre noi se întorcea, trebuiau toate cele nouă fete să se întoarcă şi ele. A se întinde pe spate era considerat ca obrăznicie egoistă şi dădea loc la cuvinte aspre din partea camaradelor. Câte nopţi nu am dormit eu pe o parte şi am visat la fericirea de a mă întinde pe spate, sau să mă ghemuiesc în poziţie fetală! Un lux pe care noi nu ni-l puteam permite niciodată.

Noi dormeam direct pe scândură, nici vorbă de saltea, ne puneam cu capul la picioarele vecinei, cinci astfel de perechi. Cele care locuiau în cuşeta de jos dormeau direct pe podea şi erau mereu expuse la loviturile de picioare ale celor care aveau drum pe acolo. Cele care locuiau în cuşeta de la mijloc erau mereu deranjate de traficul celor de sus, aşa că eu eram mulţumită că locuiam cel mai sus.

Noi eram cinci fete care ne ţineam împreună încă de pe timpul când ni s-a dat ordin să ne aliniem câte cinci. Dora, frumoasa şi înţeleapta Dora, pe care toate o admiram, şi eu, ne simţeam răspunzătoare de copiii Sussie, Livi şi Ilu. Sussie, verişoara mea, avea 15 ani, Livi 14 ani şi Ilu, verişoara lui Sussie 12 ani. Ilu era înaltă pentru vârsta ei, dar era foarte copilăroasă. Ea era cea mai tânără dintre cele care au fost băgate în lagăr la Auschwitz şi asta se remarca. Era foarte tăcută şi părea absentă, îi era greu să se adapteze, greu să înveţe să trăiască fără părinţi şi era apatică, spre deosebire de celelalte două cărora nu li se mai oprea gura. Sussie şi Livi erau prietene încă dinainte, la fel ca Dora şi cu mine. Chiar mai mult decât atât, Dora era logodită cu Tzali, fratele lui Sussie, cel care stătea în închisoare în România. Toate legăturile astea ne făceau să ne simţim foarte aproape

una de alta şi ne încărcau de răspundere. Acum, când şedeam în cuşeta noastră, nu am mai putut să mă

84

abţin şi le-am povestit ce am auzit în tren. Ele nu voiau să mă creadă. Dora asculta gânditoare, dar Sussie şi Livi flecăreau vesel despre bucuria revederii cu mamele noastre. Până la urmă adormirăm toate cinci de oboseală.

A fost o trezire amară. Gândurile noastre se duceau la mamele noastre Eu plângeam şi o vedeam doar pe mama în faţa mea. Mă gândeam şi la tata. Dar după el nu jeleam, voiam neapărat să cred că el trăia undeva în Auşchwitz. Plângeam şi nu simţeam nici foame şi nici sete. Când ni s-a adus dejunul, am cedat raţia mea de pâine lui Livi. Eu nu eram în stare să mănânc, deşi noi nu mâncaserăm nimic în ziua dinainte.

Fetele alergau de ici-colo şi întrebau paznicele lagărului:

— Când vin mamele noastre?

Paznicele, fete poloneze înăsprite de mai mulţi ani petrecuţi în lagăr, arătară cu degetul spre coşurile fumegânde:

— Idioatelor, acolo sunt mamele voastre! Unde credeţi voi că aţi venit? La o casă de vacanţă? Aici este un lagăr de exterminare. Uitaţi-vă la coşurile de fum! Nu vedeţi flăcările? Acolo ard mamele voastre, acolo se prefac taţii voştri în cenuşă, de acolo se duc frăţiorii şi surioarele voastre la cer.

— Ce rele s-au făcut. Ziseră camaradele noastre, anii ăştia de suferinţă le-au prefăcut în nişte sadiste dornice de răzbunare. Ele vor ca şi noi să simţim durerea doliului. Ele vor să ne chinuiască pentru că noi nu am suferit de pe urma nazismului până acum. Ele sunt invidioase pe noi fiindcă am putut trăi o viaţă normală până acum. Împreună cu familiile noastre, în timp ce ele stăteau deja în lagăr.

Coşurile scuipau erupţii de fum negru cu miros urât, pătrunzător. Ele stăteau acolo ca un semn de exclamare, o confirmare a relatărilor date de fetele poloneze.

— Se ard gunoaie acolo spuseră camaradele mele, şi încetară să mai asculte la ce spuneau fetele poloneze. Pe noi nu ne înşală ele, şi continuară să invoce clipa revederii. Numai eu plângeam. Livi încerca să mă mângâie:

— Nu mai plânge, ai să vezi că mama vine curând!

Eu nu am răspuns. Inima nu mă lăsa săâi spulber speranţa.

85

A trebuit să învăţăm rutina zilnică. Deşteptarea în zori. Urmată de Zählappell, lung de parcă nu se mai termina. Noi dormeam îmbrăcate, aşa că nu trebuia să pierdem timp cu îmbrăcatul.

După deşteptare alergam cu toate la privată, înainte de a se da

semnalul pentru Zählappell. Privata era o baracă lungă cu o bancă de-a lungul unuia din pereţii lungi. Acolo erau douăzeci de găuri, aşa că douăzeci de fete puteau să-şi facă nevoile în acelaşi timp. În faţa fiecărei găuri se forma repede o coadă lungă şi fiecare nou-venită avea grijă ca cea care întrebuinţa privata să nu stea o clipă mai mult decât era absolut necesar.

Când coada în afara barăcii era prea lungă, veneau paznicele şi loveau sălbatic în jur, în cine se nimerea. Atunci fetele se înţelegeau două câte două şi se aşezau popou lângă popou la aceeaşi gaură pentru ca să se micşoreze coada. A-ţi face nevoile era un lux.

Aveam voie să mergem la privată numai dacă ne însoţea o paznică, în grupuri de câte cinci. Trebuia să avem nevoie să urinăm în acelaşi timp. Dacă era numai una care avea nevoie, trebuia să aştepte. Cel mai rău era dacă nevoia de a urina ne deştepta noaptea, când privata era încuiată. Atunci aveam voie să întrebuinţăm nişte butoaie mari, plasate în spatele barăcii. Trebuia să fim foarte precaute, fiindcă butoaiele erau uşor de răsturnat.

Era greu cu spălatul. Exista un robinet unde ne puteam spăla pe mâini şi pe obraz, când veneam de la privată, dar cel mai adesea era închis. Câteodată aveam voie să facem duş în clădirea băii, când ni se dădeau şi haine curate.

Hainele noastre consistau din o pereche de izmene mari, cenuşii, care se ţineau în talie cu o frânghie, o brasieră aspră şi o rochie din acelaşi material aspru, cenuşiu. Rochiile erau doar de două mărimi. Noi încercam să schimbăm rochiile între noi, dar tot nu reuşeam să găsim o rochie pe măsura noastră. Unele veneau înfăşurate în corturi mari, pe când altele veneau cu paşi mărunţi, cu minifuste şi izmenele la vedere. În picioare aveam încălţăminte proprie şi din nou mi-era milă de fetele care purtau pantofi cu tocuri înalte şi acum mergeau şchiopătând pe tocurile

lor rupte. Ciorapi nu ni se dădeau. În schimb ni s-a dat o batistă mare, bărbătească, cu margini cenuşii, pe care noi o întrebuinţam ca să ne acoperim capul ras.

Robinetul de apă era deschis dimineaţa şi ne permitea să ne spălăm repede pe mâini înainte de a ne prezenta la Zählappell. Spălatul mâinilor după întrebuinţarea toaletei era foarte important fiindcă nu aveam hârtie. Asta era o problemă greu de rezolvat şi cerea o mulţime de fantezie. Câteodată găseam vreo bucăţică de carton, alte dăţi rupeam o bucăţică de pânză din izmenele sau brasierele noastre. Deşi asta se descoperea când schimbam hainele, şi eram pedepsite aspru, noi continuam, şi lingeria noastră de corp devenea din ce în ce mai scurtă.

Zâhlappell era evenimentul cel mai important al zilei: era ca un rit religios. Eram alungate din barăci de trei ori pe zi. Toate trebuia să stăm pe rânduri de câte cinci, chiar şi bolnavele, nici măcar muribundele nu erau scutite. Noi eram numărate de câteva ori, întâi de blockova (paznica de ordine), pe urmă de o paznică din SS, apoi de încă una şi la urmă de comandantul SS. Numărătoarea trebuia să corespundă, altfel…

Nu ştiu ce s-ar fi întâmplat altfel, pentru că blockova nu îşi asuma niciodată riscul să predea grupul paznicei din SS dacă nu era absolut sigură că numărătoarea este exactă. Noi trebuia să stăm acolo ore întregi până eram numărate şi răsnumărate. Dacă cineva se simţea rău sau leşina, trebuia să se întindă acolo, pe jos, nimeni nu avea voie să strice rândul. Trebuia să stăm în poziţie de drepţi în plină ploaie, în arşiţa prânzului şi în frigul dimineţii. În rândul nostru de cinci, Dora stătea totdeauna în faţă şi eu la spate. Fiecare îmbrăţişa pe cea dinainte, aşa că puteam să dăm şi să primim puţină căldură.

După Zâhlappell, ni se împărţea mâncarea de dimineaţă în block. Ne grăbeam înapoi fiindcă trebuia să supraveghem ca să nu ne fure cineva porţia de mâncare. Ni se dădea o bucăţică mică de pâine şi o felie subţire de margarină, câteodată un supliment de o linguriţă de marmeladă, şi „cafea'", un lichid negru care era numit cafea. Dar era cald şi înviora niţel membrele noastre

amorţite. Micul dejun se mânca repede şi cu el dispărea iarăşi senzaţia noastră de plăcere.

Iarăşi şedeam în cuşeta noastră şi aşteptam apatice următorul Zählappell. Fetele sperau în continuare să-şi regăsească radele dar vorbeau din ce în ce mai puţin despre asta. Pe măsură ce timpul trecea, înţelegea una după alta că aici nu exista niciun lagăr pentru bătrâni. Discuţiile atât de aprinse de până acum încetară, apatia ne cuprindea.

După apelul de la prânz venea împărţirea mesei de prânz. Ea consista dintr-o supă subţire cu ceva legume înăuntru, câteodată chiar şi cu o bucată de carne. Era binevenită dar nu ne sătura. Seara era din nou Zählappell. După aceea cafea şi pe urmă întrebuinţarea în grabă a privăţii, înaintea seminalului de interdicţie de a ieşi afară şi de stingerea luminii în timpul nopţii.

Zilele treceau şi lacrimile mele începură să se usuce. Corpul pretindea ce avea nevoie şi am început să simt foamea. Acum nu-mi mai dădeam porţia mea de mâncare ci o mâncam singură pe toată. Am început să cercetez împrejurimile, care constaseră până atunci din coşurile de fum, înconjurate de o pătură groasă de ceaţă cenuşie. Am descoperit că paznicele poloneze arătau foarte bine, frumoase, cu

părul lung, haine bine îngrijite, ciorapi de mătase şi cizme înalte. Poate că, în ciuda nenorocirii, se poate supravieţui la Auschwitz, mă gândeam eu şi începui să cuget la comportarea lor. Am încercat să vorbesc cu ele, dar ele nu erau prea prietenoase, se răsteau imediat ce le puneam vreo întrebare. Am renunţat.

Într-o zi veni un militar din SS şi ne împărţi cărţi poştale ca să scriem acasă la radele noastre. Noi nu mai aveam rade, ştiam foarte bine că penele de cocoş curăţaseră oraşul. Pe vremea aceea Ungaria devenise juderein (curăţită de evrei). Aşa că noi am devenit bănuitoare şi am început să ne sfătuim.

— Asta este sigur o cursă. Ei vor probabil să ştie dacă mai sunt evrei ascunşi pe undeva. Ei vor să ne facă să le scriem şi, prin asta, să îi trădăm, spuse Dora.

— Ai dreptate. Ne abţinem de la a scrie.

— Este cel mai bine. Oricui îi scriem o să aibă necazuri. Nu este bine văzut să fii prieten cu un evreu în lagăr la Auschwitz.

— Atunci ne-am putea răzbuna pe cei care au fost răi cu noi, zise Sussie.

— Bineînţeles, de exemplu Fekete, care ne-au înşelat cu bani şi bijuterii şi pe urmă au negat că au primit ceva de la noi.

Din ce în ce mai multe îşi aminteau unguri care fuseseră informatori sau, pur şi simplu răi, ceea ce făcu să ne hotărâm să le scriem. Ne făcea bine să ştim că poate şi ei o să aibă necazuri. Abia după război am înţeles rostul acestor cărţi poştale: să arate lumii că noi trăiam şi eram sănătoşi. Dar asta nu cotrazicea presupunerea noastră.

Când neliniştea provocată de scrierea cărţilor poştale se potoli, se auzi deodată cum cineva fredona încet *Fur Elise* de Beethoven.

— Ce este asta? Cine cântă?

— Ella, răspunse Livi.

Ella era o fată de vârsta mea, viguroasă şi cu înclinări artistice. Cânta minunat la pian şi picta frumos. Acum mergea în sus şi în jos pe coridorul dintre cuşete şi fredona. Fredonatul se transformă în cântat şi, la al patrulea tur, cânta în gura mare.

— Şi-a pierdut minţile, spuse cineva.

M-am dus la ea şi am privit-o în ochii ei arzători.

— Ella, ce e cu tine?

— O aştept pe mama. I-am promis să îi cânt la pian şi trebuie să exersez ca să îi cânt frumos. Ei îi place aşa de mult *Fur Elise*. Ştiai că pe ea o cheamă Elise? Ei îi face aşa multă plăcere, eu o cânt acum chiar bine, vino să asculţi.

— Dar Ella, nu este niciun pian aici şi mama ta nu poate să vină.

— Ba da, mama vine. Eu ştiu mai bine. Vrei să fii bună să-mi întorci paginile? Hai să mergem la pian, şi făcu un gest larg cu mâna spre celălalt capăt al coridorului.

Ea se întoarse şi-şi continuă drumul spre pian, fără să mă aştepte, şi începu să cânte din nou. Toate o priveau înfricoşate.

89

Ce se va întâmpla acum? Nimeni nu reuşea să o liniştească, ea continua să cânte. După o oră veniră doi militari din SS şi o luară cu ei.

— O duc la camera cu gaze, zise Anja, paznica blockului (blockova).

Eu am aşteptat până spiritele s-au potolit şi m-am dus la Anja, în camera de pază, ca să aflu mai mult de la ea.

Intrarea în camera de gardă era interzisă pentru noi. De fiecare dată când cineva reuşea să arunce o privire înăuntru era surprinsă de „abundenţa" de acolo. Farfurii pline cu supă, o grămadă de îmbrăcăminte, machiaj, oglinzi, piepteni şi mii de lucruri de care ne aduceam aminte din altă viaţă. De unde au ajuns lucrurile astea aici? Ne era greu să găsim o explicaţie şi a trecut mult timp până când eu am reuşit să stabilesc o relaţie atât de prietenoasă cu una dintre paznice încât am îndrăznit să o întreb.

Dar acum voiam numai să ştiu ce s-a întâmplat cu Ella. Am avut noroc: Anja era bine dispusă şi nu m-a dat afară. Ca răspuns la întrebarea mea, am aflat despre aşa multă cruzime încât puterea mea de înţelegere a fost depăşită. Din tot ce am auzit, am înţeles că era foarte important să încercăm să ieşim din Auşchwitz cât mai repede posibil. Cei care rămâneau aici riscau ca mai devreme sau mai târziu să termine în coşurile de fum.

Se găseau totdeauna posibilităţi de a pleca de acolo fiindcă era nevoie de muncitori în interiorul Germaniei. Anja nu ştia exact ce fel de muncă, dar ea mă asigură că orice era mai bine decât să stau aici, în umbra crematoriului. Ea însăşi spera să i se permită vreodată să plece de aici, când se vor mai cere muncitori. În asemenea cazuri, tot blockul era aliniat în rând şi militarii din SS alegeau atâtea muncitoare câte aveau nevoie. După selecţie, cele care rămăseseră erau trimise la camera de gazare.

Anja mă informă, de asemeni, că conducerea lagărului avea câteodată nevoie de muncitori benevoli pentru munca din afara lagărului şi că aceştia erau recrutaţi din diferite blockuri, de dimineaţă. Fetele care se ofereau căpătau ca răsplată o porţie suplimentară de supă. Îi mulţumii Anjei şi plecai de la ea mulţumită că am aflat aşa de mult.

90

La întoarcerea în cuşetă i-am povestit Dorei ce am aflat şi, pe urmă, ne-am dus împreună la blockova şi ne-am înscris ca voluntare pentru munca de a doua zi.

A doua zi, când militarii din SS veniră să rechiziţioneze fete pentru făcut curăţenie în localurile paznicilor, Dora şi cu mine furăm trimise acolo. Împreună cu încă câteva fete, am fost conduse afară din lagăr şi a trecut un timp destul de lung până când am ajuns la poarta de la intrare, pe care era fixată o firmă mare „Arbeit macht frei" (munca dă libertate). Poate că este adevărat, mă gândeam eu, care eram pe drum spre locul de lucru şi mă simţeam deja liberă şi bine dispusă, deşi militarii din SS erau în spatele nostru. Numai faptul că am scăpat de zăcutul zilnic, fără ocupaţie, în cuşetă, însemna o uşurare pentru mine. Şi cu ochii mei interiori vedeam deja porţia suplimentară de supă.

Am ieşit afară prin poarta de la intrare şi am intrat în localurile de pază, care erau alături de poartă. Ni s-au dat câteva găleţi şi cârpe şi ni s-a ordonat să frecăm podelele şi mobilele. Nu aveam nici perii de frecat şi nici sodă sau săpun. Eu am adus apă şi am început să frec scândurile murdare de pe jos, dar oricât mă căzneam eu ele tot nu ieşeau curate. Degetele mă dureau. Am cerut voie să mă duc să culeg câteva vreascuri, dar nici asta nu a ajutat, era tot aşa de murdar.

M-am aşezat resemnată pe jos şi mă uitam la scândurile care nu voiau să fie curate, când veni un militar din SS. Când m-a văzut şezând pe jos, a început să mă înjure şi pe mine şi pe toate jidancele alintate care nu voiau să muncească. Nu a ajutat cu nimic că i-am explicat că era imposibil de curăţat o murdărie veche fără perie şi sodă. El ţipa şi urla aşa încât a trebuit să încep din nou să frec cu cârpa.

La prânz ni s-a dat o pauză binemeritată şi o porţie suplimentară de supă Pe urmă nu ne rămânea decât să reluăm munca noastră de Sisif. M-am luptat cu treaba asta până când s-a dat semnalul de „Feierabend", sfârşitul zilei de lucru, transmis prin megafon. Senzaţia de libertate, pe care gândul la muncă o evocase dimineaţa, dispăruse demult. Deviza de pe poartă mi se

părea acum o batjocură când militarii din SS veniră să ne ducă înapoi în lagăr.

Pe drum am trecut pe lângă nişte mesteceni. Mi se părea ireal să văd un pom. După ce trăisem aşa de mult într-un mediu lipsit de orice verdeaţă. Dar poate totuşi nu trecuse aşa de mult timp de când venisem la Auschwitz, deşi mie mi se părea o veşnicie. Frunzele de mesteacăn mai erau încă de o verdeaţă proaspătă.

Am rupt o rămurică şi am început să îi mângâi frunzele în formă de

inimă. Ele îmi vorbeau, mă consolau şi îmi insuflau speranţă. Păreau că-mi spun: „Uite-te la mine, eu sunt nou-născut, eu sunt liber. Iarna cea lungă a trecut, viaţa a început din nou. O vară minunată mă aşteaptă". Poate pot şi eu să îndrăznesc să sper? Eu nu mă puteam hotărî să arunc rămurica, mă simţeam obligată să o iau cu mine în lagăr. Eu voiam să o păstrez, să o arăt şi celorlalte, să las verdeaţa ei să vorbească aşa ca toate să o audă, să dea speranţă tuturor. Dar cum? Eu ştiam că o să ne perchiziţioneze la intrare şi că nu aveam voie să aducem nimic de afară. Eram convinsă că nici măcar o frunzuliţă nu ni se permitea să aducem. Am ascuns rămurica în banda de la cordonul fustei şi, pentru mai multă siguranţă, am ascuns o frunzuliţă în gură.

Am ajuns la intrarea în lagăr. Paznicul din SS se apropie să controleze, mă pipăi cu experienţă şi îşi trecu mâna de-a lungul corpului meu. Eu îmi ţineam răsuflarea. Rămurica trecu neobservată. Eu făcui câţiva paşi şi respirai uşurată, reuşisem. Abia mă puteam stăpâni când mi-am luat locul în rândul pentru Zählappell, aşa că îi şoptii vecinei mele că aveam ceva palpitant de arătat. Când Zählappell-ul s-a terminat şi noi ne-am întors la cuşetele noastre, o mulţime de fete se adunară în jurul meu ca să vadă ce adusesem. Telegrafia fără fir funcţionase perfect.

— Uitaţi-vă, frunzuliţe verzi, am zis eu şi am scos rămurica din fustă.

Ele se uitară cu neîncredere, nu le venea să-şi creadă ochilor. Voiau să pună mâna pe frunze.

— Sunt frunze adevărate!

— O, ce frumoase!

— Am voie să ţiu puţin crenguţa?

— Sunt într-adevăr pomi afară?

— Cum ai putut să iei rămurica?

— Pot să capăt şi eu o frunză? Cum ai putut să aduci înăuntru rămurica?

— Unde ai găsit pomul?

— Poţi să aduci mai multe crenguţe?

— Dă-mi şi mie voie să o mângâi!

— Erau mulţi pomi?

— Ce fel de pomi erau?

Întrebările mă asaltau, fetele erau nerăbdătoare să le răspund, pipăiau cu rândul rămurica şi frunzele, puneau frunzele pe obraz ca să le simtă mângâierea lor blândă. Când toate şi-au satisfăcut plăcerea, am luat una din frunzele în formă de inimă şi am pus-o sub saltea. Voiam să o presez ca să o păstrez pentru vecie. O să o privesc în

fiecare seară pentru a-mi aminti că mai exista o viaţă şi în afara lagărului. Când m-am dus să mă culc, mă bucuram pentru prima dată la gândul că venea o zi nouă şi că voi revedea pomul. Am adormit aproape fericită.

A doua zi dimineaţa m-am trezit cu aceeaşi senzaţie de plăcere şi m-am grăbit la Zâhlappell cu aşteptarea că o să fiu chemată din nou la lucru. Am aşteptat degeaba fiindcă nu era nevoie de muncitori suplimentari în ziua aceea. Abia după câteva zile a venit un militar SS din nou şi a cerut două muncitoare benevole. Olga şi cu mine ne-am oferit, dar mare mi-a fost dezamăgirea când am fost conduse în altă direcţie decât data trecută.

Am fost conduse la alt lagăr, care era pustiu şi parcă bântuit de fantome. Nu era niciun om nicăieri, numai barăci goale Corpuri împietrite de femei zăceau împrăştiate în faţa uneia dintre barăci şi ni s-a dat ordin să le încărcăm pe o roabă şi să le cărăm câteva sute de metri la o altă clădire. Acolo trebuia să le descărcăm, să le cărăm înăuntru şi să le punem grămadă pe o masă. Olga şi cu mine am apucat corpurile, ea de mâini, eu de picioare şi ne-am pus pe treabă. În timp ce ridicam corpurile moarte, comentam indiferente: Ce tânără era! Asta nu era aşa tânără! Asta era chiar bătrână!

93

După ce ne-am terminat treaba, am primit porţia noastră de supă şi am fost conduse înapoi la blockul nostru.

Fetele, care aşteptaseră nerăbdător frunze proaspete de mesteacăn şi povestiri despre verdeaţa de afară fură dezamăgite când văzură feţele noastre obosite şi fără viaţă. Noi nu aveam nimic de povestit, voiam doar să ne culcăm. Ca totdeauna ne refugiam în somn.

Imediat ce eram libere după Zählappell, încercam să dormim. Obişnuiam să şedem în cuşetele noastre şi ne lăsam cuprinse de o toropeală care ne făcea din ce în ce mai incapabile să vorbim una cu alta.

Într-o dimineaţă m-am trezit cu o senzaţie difuză, greu de definit. Plânsul îmi stătea în continuare în gât, dar mai era ceva cu care se amesteca, ceva cu totul aparte. Era bucurie? Nu, ci numai o constatare tristă: „Astăzi este ziua mea”. Eu împlineam douăzeci de ani, eveniment important, pe care înainte îl aşteptasem cu emoţie. Dar acum ziua mea de naştere nu-mi mai producea nicio bucurie, din contră, îmi producea hohote de plâns, în amintirea mea defilau zilele mele de naştere din trecut când eram deşteptată cu o ceaşcă de şocolată caldă la pat, flori şi cadouri. În locul cântecului de felicitare se auzea vocea paznicei din SS care ţipa cu voce stridentă:

— Raus, raus, afară cu voi, grăbiţi-vă, scroafelor, afară, la Zählappell!

Eu m-am grăbit, de frică să nu fiu atinsă de bastonul ei de cauciuc şi mi-am început activitatea obişnuită de dimineaţă, care devenise o rutină zilnică. Livi era deja trezită şi veni la mine şi mă îmbrăţişă:

— Am onoarea să te felicit de ziua ta de naştere! zise ea.

— Mulţumesc! Nu aşa mi-am închipuit eu ziua mea de douăzeci de ani.

— O să trebuie să sărbătorim dublu când o să împlineşti dpuăzecişiunu de ani acasă. Poate că în sfârşit o să capeţi de la tata bicicleta ta atât de dorită.

— Chiar crezi tu asta?

— Dar acum o să capeţi un cadou de la mine. Mi-a întins obiectul cel mai preţios al ei. Peria de dinţi pe care ea o luase cu ea. Pe furiş, în lagăr.

— Este a ta, zise ea când întâlni privirea mea uimită.

Eu eram emoţionată. Peria ei de dinţi. Ea care era aşa de vanitoasă, care era în stare să-şi frece dinţii ore întregi ca să îi facă albi. Ea care a riscat o pedeapsă aspră pentru ca să-şi păstreze peria, mi-o dădea acum mie. O îmbrăţişai în timp ce lacrimile îmi curgeau şiroi.

— Iarăşi plângi? Nu eşti mulţumită?

— Ba sunt mulţumită, plâng de bucurie, de recunoştinţă că sunt împreună cu tine.

Ne-am îndreptat spre privată. Magda a venit şi ea cu noi.

— Felicitări! zise ea şi-mi întinse o bucată de hârtie de ambalaj, nu mai mare decât jumătate din palma ei.

— Hârtie, mă mirai eu. Capăt eu hârtie? Sigur? Absolut sigur?

Mă uitam la bucăţica mică de hârtie şi mă întrebam cum a reuşit ea să şi-o procure. Asemenea comori erau de negăsit în lagăr. Hârtie tocmai când eram pe drumul spre privată! Ce importanţă avea că hârtia era aspră şi minusculă, era totuşi hârtie.

— Îţi mulţumesc din toată inima, este cel mai preţios cadou pe care l-am primit vreodată!

Şi deodată am devenit veselă că era ziua mea. Am fost, totuşi, felicitată. Am primit şi cadouri.

În noaptea aceea am căpătat diaree. Era întuneric beznă. Am trezit-o pe Dora fiindcă mi-era frică să mă duc singură la latrină. Încet, ca să nu trezim pe cineva, ne-am dat jos din cuşetă şi ne-am dus la uşă. Uşa era încuiată şi paznica dormea în camera de gardă. Am trezit-o şi ea ne-a dat drumul după ce am jurat somnoroase că venim repede înapoi. Afară era tot atât de întuneric. Am bâjbâit în beznă şi eu m-am aşezat pe marginea butoiului. Mă durea burta aşa că a durat destul de mult timp. Dora aştepta tremurând în frigul nopţii. Era linişte, noi nu aveam putere să conversăm. Deodată se rupse tăcerea de sunetul unei

sirene. Alarmă aeriană! Eu ştiam că nimeni nu avea voie să fie afară în timpul alarmei aeriene. Ca să evit o pedeapsă, m-am

95

grăbit să mă ridic de pe butoi, dar o mişcare greşită m-a răsturnat înăuntru până la jumătatea butoiului Dora izbucni în râs şi mă ajută să mă ridic.

— Îţi aminteşti basmul cu fata care a căzut în balegă, care pe urmă s-a transformat în aur? Poate că şi tu o să fii acoperită cu aur mâine, zise ea.

Eu nu aveam chef de râs. Ce să fac? Robinetul era departe şi, sigur că era închis peste noapte. Nu mă puteam spăla. Nu aveam haine de schimb şi noaptea era rece. Ne-am întors la block şi paznica s-a ţinut de nas când am deschis uşa. Am avut noroc că Anja era de gardă şi că ea era una dintre puţinele care puteau, câteodată, să arate sentimente umane. Nu i-a trebuit nicio explicaţie. S-a dus la camera de gardă şi a adus o flanelă de schimb. Mi-a dat o cârpă ca să mă şterg şi aşa m-am putut întoarce la cuşeta mea. Mirosul nu dispăru numai cu schimbatul hainelor, aşa că eu nu îndrăzneam să mă culc lângă celelalte. În schimb m-am întins pe podea şi am aşteptat ghemuită acolo semnalul de deşteptare.

Am încercat să ţin pasul cu calendarul, dar nu era deloc o sarcină uşoară. Toate zilele erau la fel. Într-o zi am fost surprinsă că mi-a venit menstruaţia. M-am dus la paznica blockului, ca să îi cer un bandaj Ea mi-a dat bandajul şi m-a consolat că era, probabil, ultima dată când eram deranjată de menstruaţie. Nimeni nu avea menstruaţie în lagăr.

— Din ce cauză?

— Cine ştie? Poate fiindcă am încetat de a mai fi femei.

— Cum se poate? Vi s-au tăcut injecţii?

— Nu, dar cred că ni se pune ceva în pâine – sau în supă – care face să înceteze menstruaţia.

— Dar atunci devenim toate sterile. Şi nu o să putem niciodată să facem copii!

— Copii, cine vrea să aibă copii aici? Dacă ei găsesc o femeie însărcinată, o trimit imediat la crematoriu.

— Dar mai târziu, când o să fim libere?

— Ce naivă eşti. Îţi închipui tu că o să fim vreodată libere, că o să dea ei drumul la vreuna din noi?

96

— Dar războiul o să se termine odată?

— Da, dar nu pentru noi! Ei o să aibă grijă ca nimeni să nu supravieţuiască. Ei nu o să vrea să aibă martori. Dacă nu înainte, o să ne facă capătul la sfârşitul războiului.

Rosa, una din paznicele blockului, venea din Polonia şi nimeni nu ştia prin câte lagăre trecuse înainte de a fi ajuns la Auschwitz. Era mică de statură dar bine făcută, plinuţă. Cu părul castaniu închis, lung şi ochii calzi, căprui. Era drăguţă, părul îi cădea în bucle pe umeri şi era totdeauna bine îmbrăcată. Azi purta o fustă cenuşie cu un pulover de lână albă şi cizme înalte negre. Mă gândeam adesea cum de puteau aceste fete să se îmbrace atât de frumos şi, până la urmă, m-am hotărât să întreb:

— Cum se face că ai îmbrăcăminte aşa de frumoasă? De unde o capeţi? Rosa era în dispoziţie bună, aşa că mi-a răspuns:

— Asta este plata pentru serviciile pe care li le facem.

— Ce vrei să zici?

— Avem grijă ca voi să vă purtaţi bine şi să faceţi ce trebuie şi în schimb avem îmbrăcăminte şi mâncare mai bună.

— De asta ne bate Liuba?

— Ea este niţel aspră, dar trebuie să o iertaţi.

— Fetele spun că este sadistă. Ele cred că voi toate sunteţi rele fiindcă spuneţi că părinţii noştri sunt în coşurile de fum numai ca să ne produceţi suferinţă.

— Tu ştii doar că este adevărat

— Eu ştiu. Dar celelalte nu vor să creadă.

— Ar trebui să înceapă şi ele să se obişnuiască cu gândul. Trebuie şi ele să accepte realitatea aşa cum este. Numai dacă eşti conştient de ce se întâmplă poţi să supravieţuieşti. Nu ajută să închizi ochii.

— Totuşi ar putea Liuba să înceteze să ne mai bată cu bâta ei tare.

— Ea a trecut prin multe şi a căpătat multă bătaie. Asta înăspreşte, dar ea nu este rea.

— Tu eşti singura paznică prietenoasă!

— Noi nu avem voie să fim prietenoase! Dacă vrem să supravieţuim trebuie să fim aspre. Poate că eu îmi sap propria mea groapă.

— Nu-i adevărat, Rosa! îţi promit că te vom asculta totdeauna. Trebuie să continui să ţii la noi. Noi nu am putea rezista fără tine. Tu trebuie să continui să fii aşa cum eşti acum.

M-am înapoiat la cuşetă şi acolo am dat de Cili, care era agitată. Ea îmi povesti cu o figură îngrijorată că nu i-a venit menstruaţia şi era nedumerită fiindcă nu fusese împreună cu vreun bărbat după menstruaţia trecută. I-am relatat ultimele informaţii pe care le-am primit şi ea s-a liniştit. Am început să discutăm. Alte fete auziră discuţia şi se alăturară nouă. Era un subiect care interesa pe toate şi voiau să comenteze

— Ce bine, scăpăm de necaz! zise una.

— Dar dacă rămânem sterile toată viaţa? întrebai eu.

— Atunci o să fim sterile. Nu putem să facem nimic împotrivă, spuse înţeleapta Dora. Oricum nu ştim pe ce cale ni se dă preparatul ăsta, nici ce fel de preparat este.

— Poate ar fi bine să nu mai bem cafea?

— Sau supă?

— Dar dacă este în pâine?

— Nu mai vorbiţi prostii. Nu ne putem lipsi de nimic. Căpătăm şi aşa prea puţină mâncare încât nu o să putem supravieţui dacă renunţăm la ceva.

— Pe de altă parte ne-ar fi destul de greu să sângerăm şi să avem dureri.

— Ştiţi ceva? zise Magda, eu, care sufeream de dureri de cap înainte, nu m-a mai durut capul de când am venit aici. Poate că preparatul ăsta e bun şi împotriva durerilor de cap.

— Şi eu nu am mai avut dureri de stomac nici măcar o dată, deşi trebuia să mă operez de ulcer gastric înainte de a fi fost transportaţi în ghetou, zise o mamă, care arăta destul de tânără ca să scape de a fi trimisă la stânga când s-a făcut selecţia.

— Eu nu am mai avut nicio criză de pietre la ficat, zise cineva.

— Poate că pun medicamente şi în mâncarea noastră, zise altcineva.

— Nu Fi copilăroasă, nu se poate aşa ceva!

— Atunci cum se explică?

— Nu ştiu. Poate că ne-am însănătoşit. Poate că ne prieşte schimbarea aerului.

— Ştiţi voi ce am auzit? întrebă Olga. Că ni se pune brom în pâine pentru ca să ne ţină liniştite.

— Credeţi asta'?

— De la cine ai auzit asta?

— Bozsi a auzit asta undeva pe afară.

Boszi era sora cea mare a Olgăi, cea care totdeauna dispărea. Cel mai adesea era dispărută când suna semnalul pentru Zählappell şi Olga trebuia să o caute. Olga avea grijă de ea, se temea că Boszi o să capete bătaie, aşa că era veşnic în căutare după ea. Când Boszi apărea din nou avea totdeauna noutăţi de povestit – o convorbire pe care a ascultat-o pe ascuns, un cuvânt pe care l-a prins în zbor – şi dezvăluia mereu „secretele" lagărului celor care voiau să o asculte.

Dar cele mai multe dintre noi continuau să considere toate astea drept „minciună".

Asta se întâmplă şi acum.

— Astea sunt invenţiile tale, spuseră cele mai multe, în timp ce nici noi, care o credeam, nu puteam face ceva. Trebuia să acceptăm. Şi

dacă pâinea noastră conţinea brom se explicau şi alte lucruri: pasivitatea noastră, că Olga şi cu mine am putut să clădim piramide din cadavre fără să urlăm de durere, că cele mai multe dintre noi preferau să nu creadă ceea ce vedeau cu ochii lor, să nu vadă flăcările din coşurile de fum.

— Sper numai că nu o să ne pună şi otravă în pâine într-o zi.

— Să sperăm.

Într-o dimineaţă ne alungă Liuba la Zählappell cu bâta în mână. Noi eram o mie de deţinute în block şi toate trebuiau să se prezinte deodată. Nu putea merge prea repede fiindcă ieşirea era îngustă, dar nimeni nu ţinea seamă de asta. Paznicele ţipau şi loviturile curgeau asupra noastră, noi eram de acum obişnuite şi încer

cam să ne apărăm capetele. După un timp eram toate afară şi ne aliniarăm, ca de obicei, cinci câte cinci. Spre marea mea surpriză stătea şi Roza în mijlocul rândului. Roza cu ochii roşii de plâns, haine cenuşii de deţinută şi cu batista albastră pe cap. Ne uitam nedumerite una la alta, ce se întâmplase? Boszi ştia şi asta.

Roza avea un prieten printre bărbaţii deţinuţi, unul dintre bărbaţii în haine vărgate pe care îi întâlnisem în prima noapte la Auschwitz. Perechea obişnuia să se întâlnească pe furiş câteva clipe. Ziua dinainte fuseseră surprinşi de un militar din SS. Amândoi au fost biciuiţi. Ce s-a întâmplat apoi cu bărbatul nu ştia nimeni dar Roza a fost destituită din postul de blockova şi i s-au tuns buclele ei cele frumoase.

Ea a fost înlocuită cu Liuba cea rea, care învârtea des şi repede cu bâta. Ne era milă de Roza dar ne era şi mai milă de noi când ne gândeam la puterea pe care o avea acum Liuba asupra noastră. Speranţa noastră era ca şi Liuba să păţească la fel, noi presupuneam că şi ea întâlnea vreun bărbat pe furiş. Boszi mai avea ceva de povestit dar acum trebuia să aşteptăm sfârşitul apelului.

După ce ne-am înapoiat la cuşetă, Boszi a început să ne povestească despre bărbaţii cu haine vărgate. Ei lucrau la venirea trenurilor şi supravegheau ca noii veniţi să asculte ordinele nemţilor. Ei ajutau SS-ul ca să conducă pe cei selecţionaţi la camerele de gazare şi apoi să le arunce cadavrele în cuptoarele crematoriului. Ca răsplată, aveau voie să adune ce voiau din bagajul rămas după cei omorâţi, mâncare şi îmbrăcăminte. Mulţi găseau briliante ascunse, cusute în haine şi deveneau astfel ca-pitaliştii lagărului. Erau numiţi „canadieni”, pentru că la locul lor de muncă părea să curgă lapte şi miere, ca în ţara promisă evreilor din Europa de răsărit: Canada.

Dar ei ştiau tot ce se întâmpla în lagăr, ceea ce constituia un pericol potenţial. De asta ei nu erau lăsaţi în viaţă mult timp, ci erau schimbaţi la fiecare trei luni. Ei îşi terminau viaţa la locul lor de muncă, în camera de gazare. Cei cărora li se dădea ordin să lucreze la „Canada”, ştiau că zilele lor erau numărate şi de aceea încercau să întrebuinţeze puţinul timp pe care îl mai aveau de trăit.

100

În chipul cel mai plăcut posibil. Erau bogaţi, puteau să cumpere tot ce exista în lagăr, chiar şi pe fata pe care o doreau. Luau riscuri mari când se duceau la întâlnirile lor de dragoste dar nevoia de dragoste era puternică după ce nevoia de mâncare a fost satisfăcută. Întâlniri scurte puteau avea loc în spatele unui zid, la privată sau, în cazul cel mai bun, în patul vreunei blockova.

În ciuda dispoziţiilor nemţilor de a ţine grupele din lagăr separate, se întâmpla câteodată să întâlnim vreun cunoscut venit cu un transport ulterior. Într-o zi veni Livi la mine, strălucind de bucurie:

— Hedi, Hedi, am întâlnit pe tanti Helen şi vămi Juci. Aproape că nu i-am recunoscut, nici ei nu aveau păr pe cap!

— Unde?

— Pe dram spre privată. Ştii blockul din spatele privatei, acolo stăteau ele la Zählappell şi eu am alergat acolo deşi ştiam că o să mă bată. Am apucat să o îmbrăţişez pe tanti Helen şi să o întreb dacă ştia ceva de mama dar tocmai atunci a venit blockova şi m-a bătut. Dar nu m-a durat aşa de rău, sunt bucuroasă că am putut să o îmbrăţişez.

— Ce a spus ea de mama?

— Că nu ştia nimic. Dar dacă ea trăieşte, trebuie şi mama să trăiască, este sigur în alt lagăr. Sunt aşa de multe de jur-împrejur. Nu putem să mergem împreună la privată şi să încercăm să o întâlnim din nou?

Nu am reuşit în ziua aceea. Când am revenit a doua zi blockul era gol. Am aflat că deţinuţii au fost mutaţi la lagărul C.

Auschwitz era mare, noi nici nu ştiam cât de mare. Noi ştiam numai că erau mai multe lagăre. A, B, C. Şi aşa mai departe, fără să ştim cât de multe. Noi locuiam în lagărul A, un teritoriu mare cu cincizeci de blockuri şi, dincolo de gardul cu sârmă ghimpată. Puteam vedea oameni în lagărul B. Deasupra porţii din fiecare lagăr era emblema „Arbeit macht frei" cu litere făurite în fier. Eu continuam să mă gândesc la sensul acestei embleme.

După câteva zile, în timp ce stăteam la Zählappell, au venit câţiva militari din SS şi noi am aliat că va fi o selecţie. Ei aveau nevoie de câteva sute de fete pentru munci agricole şi eu

speram să fac parte dintre fericitele alese. Noi cinci, Dora, Livi, Sussie, llu şi cu mine stăteam totdeauna în acelaşi rând. Nimic nu ne putea separa vreodată. Credeam noi!

Militarul din SS începu de la extrema dreaptă şi noi aşteptam încordate în timp ce el alegea şi respingea. Ochii lui se opreau în special pe gambele fetelor ceea ce m-a făcut să mă simt ca la iarmarocul de animale din Carpaţi. Mă aşteptam să se uite şi în gura noastră. Asta nu a făcut el, dar a ales, în schimb, fete cu picioare puternice şi gambe groase. Părea că avea nevoie de boi care să reziste la munca câmpului. Acum se apropia de rândul nostru şi eu îmi ţinui răsuflarea. Se uită întâi la Dora, care stătea în faţă, îi privi gambele, aprobă cu capul şi îi făcu semn să iasă din rând. La următoarele trei se uită cu o expresie dispreţuitoare şi fixă privirea pe picioarele mele. Eu am început să tremur şi mă întrebam dacă o să mă ţină picioarele.

— Şi tu, zise el şi arătă spre mine cu biciul lui de călărie.

Eu am făcut câţiva paşi şovăitori şi m-am gândit: „Nu pot să mă duc fără sora mea. Nu pot să o las aici, ea trebuie să vină cu mine. Dar

cum?" Când militarul din SS s-a uitat într-o parte, i-am făcut semn lui Livi să vină repede la noi, dar una din paznice a băgat de seamă şi a împins-o înapoi cu câteva lovituri de bâtă. Selecţia se termină puţin după aceea, numărul de fete necesare era împlinit şi restul fetelor fu trimes înapoi la block.

Noi. Cele alese, am fost duse la alt lagăr, la localul de baie. Trebuia să ni se tatueze un număr pe antebraţ, ceea ce îmi aminti cu nostalgie de boii din Lăpuşel tatuaţi cu numele lor, în timp ce nouă nu ni se permitea să ne păstrăm numele. Noi eram transformate în numere, o masă fără identitate, obiecte fără valoare.

A început să mă preocupe cum de ei au reuşit să mă facă să trăiesc ca o muscă strivită, care acceptă orice şi cum de îmi doream chiar şi moartea pentru a le intra în voie. Cum s-a putut întâmpla asta? Era într-adevăr brom în pâine? Sau depindea de altceva?

Dar de data asta nu aveam de gând să mă supun. Eu ştiam că selecţia însemna salvarea pentru Dora şi mine şi moartea pentru Livi şi toate celelalte fete rămase în baracă. După fiecare selecţie se transporta restul la crematoriu. Gunoaiele trebuiau

arse. Erau mai multe surori despărţite, aşa că le-am întrebat dacă vreuna dorea să schimbe cu Livi. Au râs de mine.

— Nu ţi-e bine? Oare nu ştii ce aşteaptă pe cine se întoarce?

Ori că ştiam!

Între timp începu bine cunoscuta procedură: ni s-a dat bucăţica de săpun puturos, ne-am dezbrăcat şi ne-am dus la duş. După asta ni s-au dat haine curate. De data asta nu hainele cenuşii de deţinute ci îmbrăcăminte civilă, hainele pe care femeile le-au lăsat la venirea la Auschwitz. Ele erau prevăzute cu craci mari, galbene pe spate, ceea ce înlesnea să fim identificate ca deţinute de la distanţă mare. Spre marea mea bucurie ni s-a dat şi o bucată de pânză pe care eu am şi întrebuinţat-o ca prosop.

Înainte de-a ne fi îmbrăcat am fost tunse din nou. Bucăţica scurtă de păr care crescuse în ultimele săptămâni trebuia rasă din nou şi capetele noastre trebuiau să arate iarăşi ca nişte mingi netede de biliard. De data asta eram mai destinse decât prima oară când am fost rase pe cap, deşi stăteam din nou goale în faţa „frizeruluiˆ. Poate fiindcă începuserăm să ne obişnuim, poate şi fiindcă ne bucuram că ieşeam din Auschwitz. Dar eu nu mă puteam bucura, mă gândeam mereu la Livi. Începu tatuarea. Fetele erau îndemnate să stea la coadă, în ordine alfabetică, în faţa militarului din SS care şedea afară, în faţa clădirii băii, la o masă pe care era un registru mare. El lucra foarte metodic, căuta în registru numele fiecărei fete şi scria un număr alături, acelaşi număr care se ardea imediat pe antebraţul ei. Dora, al

cărei nume de familie începea cu A era deja gata. Ea veni la mine şi-mi arătă antebraţul ei cu numărul A-7603 ars acolo pentru veşnicie. Am întrebat-o:

— Eşti amărâtă?

— Eu? Pentru că am fost tatuată? Nu! Ei trebuie să fie amărâţi pentru că ei s-au purtat rău, nu eu.

Draga Dora, înţeleaptă ca totdeauna! Ea judeca realist şi demonstra că problema aparţinea totdeauna celui care se purta rău.

— Bineînţeles că sunt amărâtă pentru părinţii mei, dacă este adevărat că au fost omorâţi, dar nu sunt amărâtă pentru ceea ce fac ei cu mine acum. Eu am identitatea mea şi ei nu mi-o pot

lua oricât ar vrea ei. Eu ştiu că eu sunt eu şi că o să rămân eu chiar dacă ei mă numesc A-7603 sau altfel.

— Poate că ai dreptate. Dar eu am o problemă. Ajută-mă! Nu vreau să o las pe Livi în lagăr. Ce să fac?

Nici ea nu ştia. Atunci m-am hotărât să ies din coadă şi să mă aşez undeva ca să mă gândesc la o soluţie. Numele meu începea cu S aşa că aveam destul timp. Am plecat din grup şi m-am dus atât de departe cât am putut, m-am aşezat lângă gard şi am început să plâng. Priveam la coşurile de fum şi mă gândeam intensiv la părinţii mei. Am auzit vocea mamei mele: „Ai grijă de sora ta" „Da, eu vreau să am grijă de ea, dar nu ştiu cum. Ajută-mă"! Simţeam că iarăşi îmi dezamăgeam mama. Oare nu fuseseră ultimele ei cuvinte: „Aveţi gnjă una de alta"? Aşa am grijă eu de sora mea? îmi salvez viaţa mea şi o las pe ea să moară? Nu, aşa ceva nu e voie să se întâmple. Dacă moare ea, mor şi eu cu ea.

Deodată am văzut soluţia. Era aşa de simplă încât nu am înţeles de ce nu am văzut-o mai demult. Soarele era deja sus când eu m-am întors uşurată la grupul meu. Acum ştiam ce aveam de făcut. Dat fiind că eu nu puteam să o aduc pe ea, trebuia să mă duc eu înapoi la block şi să fiu cu ea, să împart soarta ei, orice s-ar întâmpla. Dar cum să ajung acolo? Noi eram supravegheate continuu, înconjurate de un gard electric şi păzite de SS cu copoi. Nimeni nu se putea mişca fără permisie.

Când am văzut că patru dintre fostele mele camarade din block veneau spre noi, purtând o găleată mare cu supa noastră de seară, am înţeles ce aveam de făcut. M-am dus la ele şi le-am întrebat dacă nu voia careva să schimbe locul cu mine. Nina, a cărei soră era aleasă la munca agricolă, se oferi îndată, nu voia nici să primească peria mea de dinţi pe care i-am oferit-o. Ne-am pus îndată pe lucru. Când s-a terminat cu împărţirea supei, am rugat fetele să formeze un cerc în jurul nostru ca să schimbăm hainele fără să fim văzute. Eu mi-am

dezbrăcat rochia mea roşie cu floricele şi mi-am îmbrăcat costumul ei cenuşiu de deţinută. Ea, la rândul ei, şi-a pus hainele mele şi s-a grăbit să-şi caute sora. Eu am apucat găleata goală şi m-am dus împreună cu celelalte trei

104

spre poarta lagărului, unde emblema., Arbeit macht frei': rânjea din nou la mine. Găleata era grea dar eu mă simţeam uşurată.

În block domnea o dispoziţie de parcă ar fi fost Judecata de Apoi. Totdeauna era întuneric înăuntru, dar astăzi părea şi mai întuneric decât de obicei. Era o linişte de înmormântare, se auzeau doar câteva suspine de plâns. Bozsi a fost prima care m-a descoperit. Se uita la mine ca la o stafie.

— Hedi, ce faci tu aici?

— M-am întors. Unde este Livi?

— Nu eşti în toate minţile? Ştii tu ce ne aşteaptă?

— Bineînţeles că ştiu, dar nu vreau să mă salvez fără sora mea.

— Tu eşti probabil nebună de legat. Şi ce dacă ţi-e soră? Trebuie să te gândeşti la tine. Şi eu am o soră. Dar dacă aş fi fost aleasă nu m-aş fi sinchisit că sora mea a rămas aici, spuse ea clătinând din cap.

— Unde e Livi? am întrebat eu din nou.

— Probabil că la privată. Mă duc să o aduc, mormăi ea nemulţumită.

Tocmai atunci veni Livi alergând. Cineva îi dăduse deja de veste. Plângând, se aruncă la gâtul meu.

— Hedi, Hedi, ai venit înapoi. Slavă Domnului!

Am plâns amândouă în timp ce ne îmbrăţişam şi ne gândeam că nimic nu avea importanţă atâta timp cât puteam fi împreună.

Şi viaţa continua în camera de aşteptare a morţii. Se făcu seară şi noi eram două fete mai puţin în cuşetă, Dora şi încă o fată nu mai erau cu noi. Ne lipsea Dora, dar peste noapte ne bucuram că ne puteam întoarce după placul nostru fără să deranjăm pe cineva. Dimineaţa urmă rutina obişnuită cu deşteptarea, mersul la privată şi Zählappell, unde Magda luă locul Dorei în rând. Magda era şi ea una dintre prietenele mele bune, fostă colegă de clasă, o fată micuţă şi palidă cu ochii negri, arzători şi un intelect strălucitor.

Noi aşteptam să fim numărate şi să vină comandantul SS ca să fim trimise la camera de gazare. Dar nu se întâmplă nimic. Nici în ziua aceea şi nici în următoarea. După Zählappell eram

105

trimise înapoi la bloek şi ne aşezam din nou în cuşetă ca nişte vrăbii înspăimântate în aşteptarea sfârşitului.

Zilele se scurgeau încet. Lipsa de activitate făcea ca gândurile noastre să macine mereu pe aceleaşi căi şi eram mulţumite când venea

seara şi noi constatam că mai eram în viaţă. Dar la ce bun? Ce rost avea viaţa noastră? Nu ar fi fost mai bine dacă am fi putut muri repede ca să scăpăm de durerea doliului după rudele noastre şi neliniştea pentru viitorul nostru? Şi totuşi voiam să trăim.

Zilele treceau în aşteptarea morţii. După câteva zile, spre marea mea mirare, am fost trimise la lucru. În alt lagăr se clădeau barăci noi şi noi am fost trimise să lucrăm acolo. Sarcina noastră era să curăţăm gunoiul, să adunăm scândurile rămase şi să punem totul în ordine. Eram mulţumite că inactivitatea noastră a fost întreruptă şi ne-am pus pe lucru bine dispuse. Dar abia am început să lucrăm că a şi sunat semnalul de Zählappell. Inima mea începu să bată cu putere. „Acum mi-a sunat ceasul1", mă gândeam eu. „Acum o să ne ducă la camera de gazare. Altă explicaţie nu este pentru acest Zählappell la o oră cu totul neobişnuită". Ne-am pus în rând şi am aşteptat. Kapo, conducătorul echipei noastre de lucru, ne dădu ordin să ne întoarcem la blockul nostru, fără nicio explicaţie. Am dat mâinile noastre asudate cu fetele din alte blockuri care continuau să lucreze şi am plecat, credeam noi, la moarte.

Înapoi în lagărul nostru, am văzut că doi militari SS se apropiau de blockul nostru şi pe urmă au intrat în camera unde era blockova. Eu m-am furişat lângă fereastra ei şi am încercat să ascult convorbirea, voiam să ştiu ce se plănuia. Am auzit că au întrebat-o pe Liuba dacă toate fetele din block au trecut prin selecţie. Când au aflat că mai era un rest de vreo sută de fete, dădură ordin de aliniere şi explicară că mai aveau nevoie de mână de lucru.

Când paznica blockului sună apoi semnalul de aliniere, mă repezii la camaradele mele care aşteptau îngrozite şi le liniştii povestindu-le ce auzisem. Planul meu era gata: am încercat să mă înghesui cu rândul meu de cinci fete printre primele o sută de fete, dar nu am reuşit. Toate ne cunoşteam şi ştiam foarte bine că dacă

cineva din afară se înghesuia. Însemna că altcineva cădea afară. Atunci m-am hotărât să stăm alături de fetele din prima sută.

M-am uitat la „copiii mei" şi nu am fost mulţumită cu ce am văzut. Erau patru fete subţiri, slabe şi nenorocite. Iară valoare ca mână de lucru. Magda. Măruntă, şi celelalte trei ceva mai înalte stăteau acolo palide, cu obrajii scofalciţi. Am înţeles că trebuia să fac ceva. Am luat bucăţica de pâine pe care o mai aveam şi am înfundat obrajii lui Livi cu ea ca să arate mai rotundă la faţă. I-am tras şi câteva palme ca să aibă culori în obraji şi să pară mai sănătoasă. Şi am rugat-o să stea dreaptă ca să dea impresia că este puternică şi hotărâtă. Am făcut la fel şi cu celelalte trei fete şi acum nu mai rămânea decât să aşteptăm şi să sperăm.

Militarul din SS trecu încet prin faţa grupului de o sută, alegea din când în când către o fată. Acum nu se mai uita la picioare ci la impresia generală. Cu cât se apropia el cu atât mai nervoasă deveneam eu. Ţineam pumnii şi mă rugam în gând.

Acum era în faţa ultimelor cinci fete dinaintea noastră şi eu îmi ţineam răsuflarea în timp ce el alegea două fete şi-şi muta apoi privirea la rândul nostru de cinci. Am reuşit: el nu băgă de seamă că grupul de o sută se terminase. El alese pe Livi, Sussie, Magda şi pe mine. Respirai uşurată. Ne-am salvat! Mi-am împins „puişorii" afară din rând dar m-am oprit deodată cu o săgeată în inimă când am văzut-o pe Ilu, care rămăsese singură şi privea înainte, apatică, cu ochii pierduţi.

Asta a fost ultima dată când am văzut-o.

După ce s-a terminat cu selecţia am fost duse la baie pentru dezinfectare şi schimbarea hainelor. Hainele noastre de deţinute au fost schimbate cu haine civile pe care s-au vopsit cruci galbene. Cele care aveau încălţăminte foarte stricată au căpătat saboţi olandezi. Olga, care a căpătat o asemenea pereche, se plângea că erau prea tari. Ea, ca şi noi celelalte, nu văzuse vreodată pantofi de lemn şi nu se învăţase să meargă în ei. Când ne-am aliniat, pe urmă, în faţa funcţionarului care şedea cu un registru mare pe masa dinaintea lui. M-am aşteptat la aceeaşi procedură ca data trecută, dar în locul acului de tatuaj

ani văzut un teanc de tăbliţe cu numere atârnând pe sfori. Urma ca noi să ni le atârnăm de gât.

Toată procedura se termină după două ore. Am fost duse la gară unde ne aştepta un tren de marfă. Ne-am urcat în el. Pregătite să ne aşezăm pe jos. Deodată am observat că existau bănci de şezut. Ne-am aşezat şi am început să discutăm, curioase să aflăm unde vom fi transportate. Dar întrebările noastre nu căpătară răspuns. Paznicii din SS ne ameninţară cu bătaia dacă nu făceam linişte. Atunci încercarăm să ne înfrânăm curiozitatea şi tăcurăm. Îmi ţineam şi eu gura dar aşteptam cu nerăbdare să coborâm undeva. Atâta timp cât eram în trenul care stătea ni se putea întâmpla orice. Timpul se scurgea încet şi eu îmi mobilizam toată puterea mea de voinţă ca să pun trenul în mişcare, dar trenul nu mă asculta.

Nu mai ştiu cât timp trecuse când am auzit ca prin ceaţă că cineva striga numele meu de familie. M-am dus la fereastră şi am văzut o fată care alerga de la vagon la vagon şi întreba dacă se găsea acolo cineva cu numele ăsta. Eu am răspuns şi ea mi-a povestit că lucra la bucătărie şi că un bărbat de la brutărie a rugat-o să se intereseze dacă vreuna din rudele lui era în tren. Trebuie să fi fost tatăl meu. Livi şi cu mine o

copleşirăm cu întrebări dar, deşi ea nu era în stare să ne dea mai multe informaţii, noi continuarăm să fim convinse că era vorba de tata. Eram fericite şi în acelaşi timp triste că trebuia să plecăm tocmai când reuşisem să dăm de urmele lui. Totuşi bucuria că el trăia a învins şi ne venea să cântăm când trenul s-a pus în mişcare puţin mai târziu. Nouă ni s-a dat voie să părăsim lagărul morţii şi tata era în viaţă. Ce importanţă avea că noi nu ştiam unde ne duceam? Oricum ar fi fost, era mai bine. În deznădejdea noastră adâncă orice schimbare nu putea să ducă decât la ceva mai bun.

Fetele începură să cânte balade vechi ungureşti şi eu am început să cânt cu ele. Vocea mi s-a părut ruginită şi neobişnuită să cânte dar după puţin timp îşi reveni şi în curând cântam cât mă ţinea gura şlagăr după şlagăr, unul mai zaharisit decât altul.

CAPITOLUL V
Hamburg
Wilhehnshafen

Excitaţia dispoziţiei noastre se potoli în ritmul bufniturilor monotone şi adormitoare ale trenului. Am încetat să cântăm şi fetele adormiră una după alta. Eu am început să mă gândesc: „Cât timp am fost noi în Auschwitz?" Părea că o viaţă întreagă, dar, când m-am uitat prin fereastră cum arăta natura, am înţeles că nu putea fi mai mult de două luni.

Noi am ajuns la Auschwitz în noaptea dintre 17 şi 18 mai. După calendarul evreiesc 27 Iiar, dată pe care eu nu o voi uita niciodată. În ziua asta voi citi kadiş, rugăciunea după o rudă decedată, în fiecare an, atâta timp cât voi trăi.

Trenul trecea printre peisaje de un verde proaspăt. Ochii mi se bucurau, după locurile sterpe de la Auschwitz. Ce vedeam? întinderi de iarbă sau ogoare? Nu-mi amintesc, dar cred că era iarbă, grânele ar fi fost mai palide. Totul era aşa de paşnic, nu se putea imagina că era război de jur-împrejur. O clipă m-am gândit că poate totul era un coşmar şi că eu eram în drum spre mătuşa Regina, la ţară. Dar ajungea să privesc puţin pe tovarăşele mele de drum ca să înţeleg că coşmarul se petrecea în realitate. Feţele adormite ale fetelor era destinse, dar lunile trecute lăsaseră urme pe ele. Trupuri slăbite, începuturi de riduri, capete chele. Numai realitatea poate crea asemenea imagini.

O muscă se plimba pe cerceveaua ferestrei şi eu mă întrebam dacă şi ea simţea aceeaşi senzaţie de eliberare, că a scăpat de Auschwitz? Nu cred. Musca nu era prizonieră, ea era liberă să zboare de acolo când şi unde voia. Şi acum voia să ne ţie nouă tovărăşie, să vadă unde suntem transportate. Spre deosebire de

câinele care ne-a văzut când am trecut prin faţa parcului comunal

la plecarea din Sighet, musca ne-a putut întovărăşi tot drumul. Mă uitam cu duioşie la muscă, o vietate care se îngrijea de noi, sau aşa îmi închipuiam eu.

Cât timp a durat călătoria cu trenul? Nu îmi mai amintesc. Singura amintire este că m-am trezit când am ajuns la o staţie mare: Hamburg. Se înghesuiau multe trenuri acolo. Trenul nostru continuă să meargă şi trecu pe dinaintea staţiei până la port, unde se opri în faţa unor hambare uriaşe. Pe o firmă scria: Wilhelmshafen. Era cu siguranţă staţiunea terminală. Aici urma să înceapă noua noastră viaţă, dincolo de umbra coşurilor de fum.

Soarele strălucea şi apa sclipea când ni s-a dat ordin să coborâm din tren şi să ne ducem la clădirea hambarului care va fi casa noastră de acum înainte. Am urcat treptele şi am intrat într-o sală cu ferestre imense prin care se vedea fluviul Elba. Paturi cu etaj erau aşezate în rânduri duble şi toate fetele se repeziră să ocupe un pat. Livi şi cu mine am ocupat un pat de la etaj, la fereastră, ca să ne putem bucura mereu de privelişte, dar paznicul SS ne anunţă că fiecare dintre noi dispunea de un pat. Livi s-a mutat la patul de jos şi eu m-am întins în pat ca să încerc cum este să am patul meu numai pentru mine, să mă pot întinde pe spate cu braţele desfăcute şi să mă întorc pe o parte şi pe alta fără să fiu dojenită.

Ultimele raze ale soarelui de după-amiază luminau clădirea hambarului, imaginile reflectate ale valurilor tremurau pe ziduri. Sala luminoasă strălucea în contrast orbitor faţă de întunericul din încăperea barăcii. Din iad am nimerit acum în paradis.

După ce ni s-a împărţit pâine şi cafea, care avea gust de adevărată cafea, am adormit. În somn am visat că mă jucam cu peşti aurii care se fugăreau unii pe alţii, neştiutori că un peşte răpitor aştepta ascuns în spatele unei stânci.

M-am trezit la semnalul de Zählappell. Prima dimineaţă la locul nostru cel nou ne dădea speranţă, deşi rutinele erau foarte asemănătoare. Ne-am învăţat să ne facem patul întorcând pătura sub saltea în aşa fel încât salteaua devenea netedă şi arăta ca o tăblie de masă. Pe urmă ni s-a dat să trăim un lux pe care

aproape îl uitaserăm: ne puteam spăla în chiuvetele instalate în pereţii de la capetele înguste ale sălii.

Ne-am aliniat pentru Zählappell şi am fost împărţite în grupe mici de lucru. Rândul nostru de cinci a intrat într-o grupă mai mare de aproximativ treizeci şi am fost conduse la port. Închipuie-ţi mirarea noastră când am fost încărcate pe un vapor care şuieră şi porni în susul apei. Ne-am manifestat bucuria cu entuziasm şi, dacă nu ar fi fost ruine pe malurile apei. Ne-am fi putut închipui că eram într-o

călătorie de plăcere. Niciuna dintre noi nu călătorise cu vaporul înainte. Apa ne stropea hainele şi vântul ne mângâia obrajii în timp ce noi stăteam pe punte, rezemate de parapet şi ţinându-ne de mână.

După o jumătate de oră am ajuns la destinaţie, şantierul naval al lui Schindler. Am debarcat şi ne-am adunat sub un copac. Comandantul voia să aleagă un „kapo", conducător de echipă. El privi cercetător pe cele treizeci de fete mici de statură şi ochii lui se opriră când mă văzu pe mine. Mă ţintui cu privirea lui, mă măsură de sus în jos şi de jos în sus. În sfârşit mă întrebă:

— Vorbeşti nemţeşte?

Gândul mi s-a dus la Rose, olandeza cea mică pe care am cunoscut-o la Auşchwitz şi care şi-a dat multă osteneală ca să mă înveţe nemţeşte. Am răspuns cu curaj:

— Da.

— Atunci o să fii tu kapo. Să ai grijă ca toate fetele să lucreze bine. Nu vreau să aud plângeri, ai grijă ca lucrul să fie bine făcut şi atunci o să fiţi bine tratate. Cine nu munceşte nu primeşte mâncare. Ai înţeles?

Eu mă simţeam zăpăcită, tristă şi veselă în acelaşi timp. Eu nu voiam să fiu poliţistă, dar numirea însemna avantaje. Kapo căpăta totdeauna primul polonic de supă, care era totdeauna umplut cu supă groasă: legume, câteodată chiar şi carne.

Eu eram adâncită în gândurile mele aşa că de-abia am auzit vocea care ne împărţea sarcini de lucru. Noi trebuia să curăţăm după bombardament, să săpăm şanţuri, să cărărn saci cu ciment şi să formăm un rând lung ca să ne pasăm cărămizi. Cărămizile întregi într-o movilă şi cele sparte într-alta.

111

Eu am tresărit când paznicul, un soldat mai în vârstă, din armata obişnuită, nu din SS, mi-a adresat cuvântul. El arăta prietenos şi m-a întrebat cum mă chema. Voia să ştie ce vârstă aveam, de unde veneam şi cum de am ajuns în lagăr. Era prima oară după câteva luni când cineva mi se adresa ca unui om. Soldatul Hermann îmi povesti că şi el avea fiice de vârsta mea şi se arătă foarte revoltat când auzi povestirea mea. Îi era milă de noi şi încerca să mă consoleze spunând că o să ne simţim cu siguranţă mai bine acum când o să lucrăm.

Şi chiar aşa a fost. Hermann era un om cumsecade, îi era milă de fiecare dintre noi şi voia să mă convingă să nu pretind fetelor să muncească din greu. Ca şi când eu aveam nevoie să mă las convinsă!

M-am înţeles cu fetele să se prefacă doar că muncesc, dar să fie atente să nu fie prinse. Am ales pe cineva care să stea de gardă şi noi pălăvrăgeam sprijinite pe cozile de sapă din jurul şanţurilor pe care trebuia să le săpăm. Dacă paznica de gardă vedea că cineva se apropia, striga parola „optsprezece", la care semnal fetele începeau să

sape şi eu începeam să merg în control, îndemnând fetele să lucreze: – Mal los, arbeiten, schnell, schnell! (Lucraţi, repede, repede!) iar pe ungureşte le spuneam:

— Nu o luaţi chiar aşa în serios, prefăceţi-vă, însă aveţi grijă să arate ca şi când aţi lucra.

Militarul din SS se depărtă şi noi ne reluarăm activitatea de a nu face nimic în timp ce Hermann se prefăcea că nu vedea nimic.

Noi discutam noua noastră situaţie şi abia am băgat de seamă că soarele se ridicase sus pe cer, când sună semnalul de prânz. Am fost conduse în săli de cantină mari şi luminoase, unde alţi muncitori, prizonieri de război din ţările baltice şi Franţa, şedeau deja la mesele aşternute. Noi priveam mirate la feţele albe de masă şi credeam că eram acolo din greşeală, dar Hermann ne rugă să ne aşezăm la masă. Pe masă erau farfurii albe de porţelan, linguri, pahare şi o carafă de sticlă cu apă limpede ca cristalul. În mijlocul mesei trona un coş mare plin cu felii de pâine neagră. Noi ne uitam ca hipnotizate de frică să nu dispară pâinea înainte ca noi să fi apucat să ne înfigem dinţii în ea.

112

Îndată ce ne-am aşezat a venit o fată îmbrăcată în halat alb. Aducând un castron cu supă fierbinte din care ieşeau aburi. Ea ne servi şi ne umplu farfuriile cu o supă groasă cu legume, carne şi macaroane mărunte. Când am întins fricoasă mâna ca să iau o felie de pâine, mă văzu Hermann şi el ne încurajă prietenos să mâncăm cât voiam. Când coşul cu pâme se goli fu înlocuit imediat cu un coş plin. Noi mâncam încet, încet, ca să savurăm mâncarea cât mai mult. Când, în sfârşit, golirăm farfuriile, ni se oferi încă o porţie. Bineînţeles că voiam încă o porţie. Am mâncat şi am mâncat până ce ne-am săturat.

Dimineaţa următoare tot nu îndrăzneam să credem că ceea ce se petrecuse cu o zi înainte era adevărat. Acum aşteptam cu nerăbdare masa de prânz. Seara dinainte fusese prima dată după mult timp când ne-am culcat fără să fim flămânde. Viaţa devenise mai uşoară. Dar nu pentru mult timp.

Conducerea lagărului descoperi după câteva zile că noi nu aveam dreptul la tratamentul de care se bucurau muncitorii lui Schindler. Noi nu eram prizonieri de război, nici măcar nu veneam din ţările baltice, noi eram evrei. S-a terminat cu călătoriile cu vaporul la şantierul naval al lui Schindler. Hermann a fost mutat şi noi am fost conduse de un militar răutăcios din SS la o clădire bombardată, la o depărtare de câţiva kilometri, unde am ajuns mergând pe jos. Acolo ni s-au împărţit sarcinile, asemănătoare celor de la şantierul naval, dar tratamentul era deosebit. Când a venit pauza de prânz a trebuit să ne instalăm la coadă în faţa unui cazan cu mâncare şi paznica ne turna supa la fiecare în parte. Nu mai era supă groasă şi gustoasă, ceea ce am

căpătat acum era o mâncare apoasă ca pentru porci, care amintea de supa de la Auschwitz. Dar era caldă şi, în timp ce o mâncam din strachina noastră de tinichea, şezând pe jos, visam la şantierul lui Schindler.

Serile, după muncă, obişnuiam să ne spălăm, să mâncăm cina noastră săracă şi să ne bucurăm de clipa asta scurtă când eram singure înainte de a adormi. Era lumină până târziu şi timpul ăsta noi îl întrebuinţam ca să ne spălăm, să ne odihnim şi să visăm cu ochii deschişi. În timp ce stăteam culcată pe patul meu,

puteam să discut cu fluviul care curgea masiv şi întunecat dincolo de fereastră. Primeam salutări de la pădurile din Cehoslovacia, de unde izvora Elba, nu departe de locul copilăriei mele. Mi se părea că eram prieteni vechi.

Am reuşit să leg şi prietenii noi. Vecini în aceeaşi casă erau nişte prizonieri de război italieni, care încercau să comunice cu noi prin fereastră. Când au aflat cine eram, au găsit ei o cale să ne trimită cadouri. Ei legau pachetul de capătul unei frânghii şi îl coborau de la fereastra lor până la fereastra noastră. Noi desfăceam pachetul şi legam o scrisoare în locul lui. Ei ne trimeteau ţigări, şocolată şi marmeladă, ceea ce noi apreciam foarte mult, atât ca lucruri de lux cât şi ca un semn că cineva era interesat de soarta noastră.

Noi o duceam relativ bine în Wilhelmshafen şi voiam să ne exprimăm recunoştinţa faţă de noii noştri prieteni care contribuiau la bunăstarea noastră. Puţine dintre noi vorbeau limbi străine, ceea ce mă făcu să cresc în ochii fetelor care voiau să trimită scrisori de mulţumire. Eu mi-am asumat cu plăcere rolul de scriitoare şi mă bucuram că o să vie un „răspuns la răspuns", adică pachete noi.

Locuiau şi prizonieri de război ruşi în clădirea hambarului. Ei ne priveau cu interes dar nu au luat niciodată contact cu noi aşa cum au făcut prizonierii de război italieni şi pe urmă francezi. Poate că se datora limbii – niciuna dintre noi nu cunoştea limba rusă – sau poate nu aveau ce să ne ofere. Într-o zi am aflat că fiul lui Stalin era şi el acolo ceea ce a dat naştere la o mulţime de fantezii că ruşii o să vie într-o noapte şi o să îl libereze. Atunci o să ne libereze şi pe noi. Că lui Stalin nici nu-i păsa de fiul lui nu ştiam noi atunci şi nici că o eventuală eliberare de către ruşi ne-ar fi dus la un alt prizonierat.

În acelaşi timp cu venirea noastră la Hamburg a sosit şi un grup de femei de la Theresienstadt, lagărul pentru familii din Cehoslovacia. Cele mai multe erau cehe, dar erau şi câteva nemţoaice. Istoria suferinţelor lor era mult mai lungă decât a noastră, fiindcă ele au fost internate chiar de la începutul războiului şi aveau o experienţă mult mai lungă de lipsuri şi

despărţiri. Dar lor li s-a dat voie să-şi păstreze părul şi noi le invidiam pentru asta. Printre femeile astea se găsea şi Ursula, care era născută în Hamburg. Ea părăsise Hamburgul când se măritase cu un ceh şi i se părea o ironie a soartei ca să fie prizonieră tocmai în oraşul care fusese martor la liberarea ei de copilărie. Ea avea un băieţel despre care vorbea adesea şi spera că soţul şi copilul ei erau sănătoşi în Theresienstadt

Noi am rugat-o să ne povestească despre Hamburg, oraşul pe care ea îl cunoştea aşa de bine, şi ea nu se lăsă mult rugată. Pe măsură ce ea povestea, lumea noastră strâmtă, care până acum era compusă numai din clădirea depozitului şi o bucăţică din Elba, se completa cu bulevarde largi, clădiri frumoase, biserica Sf. Nicolae, Altstadt, muzee şi parcuri. Că multe din acestea erau acum ruine am înţeles noi, dar şi că Hamburg trebuie să fi fost un oraş foarte frumos.

Ursula se juca cu gândul de a evada, ne arătă ce drum voia să aleagă, dar totdeauna rămânea o îndoială: Va îndrăzni cineva s-o ascundă? Ea se simţea mult prea nesigură pe foştii ei aşa-zişi prieteni pentru a îndrăzni să-şi îndeplinească planurile. În orice caz ea nu făcu nimic în timpul cât eu am fost la Wilhelmshafen. Sper că a căpătat curaj mai târziu şi că a reuşit.

Altona

Grupul nostru din Ungaria plus câteva fete din Cehoslovacia fu mutat la o periferie numită Altona. Lagărul cel nou se compunea din cinci barăci de lemn încercuite de un gard de sârmă ghimpată. Era evident mai rău decât „locuinţa1' dinainte, în special cu gândul la pachetele pe care acum nu le mai puteam primi. Ne părea rău de clădirea hambarului şi de priveliştea asupra Elbei, dar era necesar să ne adaptăm repede la situaţia cea nouă.

Rutinele erau aceleaşi, dar acum nu mai locuiam sub acelaşi acoperiş. Furăm împărţite în barăci, câte cincizeci în fiecare block. De ordinea în block răspundea *blockova.* Care era numită de comandantul lagărului. În rest eram păzite înăuntru de

paznice SS, *Aufseherrinnen*, iar afară, de militari SS. Peste toţi aceştia era comandantul lagărului, un bărbat lung şi blond SS-*Unterscharjuhrer* (corespunzător la gradul de caporal) pe care noi îl numeam.. Schara" II ocoleam de îndată ce-l zăream, deoarece nu voiam să ne întâlnim cu el şi să primim o palmă fără niciun motiv. Elegant, ca toţi militarii SS, într-o uniformă ireproşabilă şi cu cizme bine lustruite, se plimba prin curte cu o privire cercetătoare, mereu la pândă după o victimă.

Posibilităţile de întrebuinţat toaleta erau mai bune decât la

Auşchwitz. Într-unul din blockuri erau chiuvete pentru spălat şi robinete de apă într-un rând lung, unde ne puteam spăla noi şi lenjeria noastră de corp asudată.

Noi, care eram de la Sighet, reuşiserăm să fim împreună şi furăm plasate în acelaşi block cu câteva cehoslovace. Printre ele era şi Grete, o femeie foarte dominantă de vreo patruzeci de ani. Ea reuşise să impună respect fetelor deja în lagărul dinainte. Era mică şi grăsuţă, cu păr scurt castaniu închis şi cu ochii mereu cercetători. Ea era foarte inteligentă, vorbea bine germana şi avea talentul de a-şi impune voinţa totdeauna. Chiar şi paznicii o tratau altfel. Ea făcea totul pentru cel care-i plăcea, dar putea să fie un duşman periculos pentru cel pe care ea nu-l suferea.

Grete ţinea să aibă o curte împrejurul ei şi reuşise ca să aibă totdeauna un cârd de fete în apropiere. Ele concurau să-i obţină favoarea, şi-i făceau servicii, împărţeau cu ea din pachetele pe care le primeau, îi dădeau din raţia lor şi o alintau în tot felul. Dar eu şi cu ea nu ne înţelegeam. Eu nu voiam să mă las ţinută în zgardă de ea şi ei îi era greu să se împace cu aceasta. Ca atunci când a trebuit să ne mutăm.

Grete se uita cu invidie la toţi care primeau pachete de la prizonierii italieni. Ea se aştepta ca şi eu să împart cu ea, dar eu nu aveam de gând să fac asta. Când eu refuzai, chiar şi când ea îmi ceru deschis, se înfurie. Ea ridică din sprâncene şi ochii ei trimiteau fulgere. Ea încerca să mă influenţeze cu privirea ei: va fi rău pentru mine dacă nu mă voi supune. Când eu, cu toate acestea nu mă plecai la voinţa ei, ea mă ameninţă că la ocazia viitoare o să mă raporteze la comandantul lagărului. Mie mi se

făcu frică, totuşi nu voiam să mă supun pretenţiei ei la putere. Nu am putut dormi toată noaptea, eram neliniştită la gândul zilei de mâine. Când mă uitam pe furiş la patul Gretei, mi se părea că ea zâmbea mulţumită în întuneric. Cine se credea ea? De ce i se supuneau toate?

Dimineaţa următoare, când ne aliniarăm pentru Zâhlappell, Livi văzu cearcănele din jurul ochilor mei şi mă întrebă ce mi s-a întâmplat. Eu îi povestii că m-am gândit toată noaptea, şi că totuşi nu acceptam să mă supun Gretei. Şi atunci, spre marea noastră surpriză, ni se anunţă că vom fi transferate în alt lagăr.

În felul acesta se rezolvă şi problema mea. Se termina cu pachetele de la fereastră şi Grete nu mai avea prilej de pârât. Niciuna dintre noi nu a trebuit să cedeze dar Grete trebuie să fi înţeles că eu nu aş fi devenit niciodată una din „supusele” ei.

Fetele au interpretat transferarea noastră ca o confirmare a puterii

lui Grete, a tăriei ei misterioase. Ele credeau că ea a aranjat cu ajutorul unei puteri supranaturale ca noi să ne mutăm de la Wilhelmshafen, locul care nu permitea avantaje celor care i se împotriveau Gretei şi că nu era de sfătuit ca cineva să i se împotrivească. Fetele începură să o privească de parcă era o vrăjitoare.

După plecarea noastră, Grete fu numită blockova şi eu mă întrebam dacă ea avea de gând să se răzbune pe mine. Curtea din jurul ei o felicită, dar eu nu am participat la felicitări. Eu nu mai eram nici măcar kapo, aşa că ea nu mai avea nevoie să fie nici măcar politicoasă cu mine.

Eu fusesem de fapt destituită din „postul" meu de kapo. Asta se datora lui Cili, care flecărise faţă de Schara încă din primele zile în Altona, că eu încurajam fetele să se prefacă doar că lucrează. Ea îi relată că eu puneam paznice de gardă, care ne preveneau când SS se apropia şi că niciuna nu lucra când nu eram supravegheate. Bineînţeles că ea spera să fie numită kapo în locul meu, ceea ce se şi întâmplă. Toate astea mi le-a relatat Anni, prietena lui Cili, a doua zi după destituirea mea.

117

În prima seară, când am venit de la muncă şi mă îndreptam spre baracă, l-am întâlnit pe Schara care mi-a distribuit două palme zdravene. Eu am rămas surprinsă şi eram aproape să cad, dar am reuşit să-mi menţin echilibail şi am început să mă gândesc la pricina pentru care am primit palmele. Înainte de a găsi vreun răspuns, Schara îmi spuse:

— S-a terminat cu sarcina ta de kapo. Începând de mâine o să raportezi la noua kapo pentru ca să-ţi primeşti repartiţia la muncă.

Cu obrajii în continuare încinşi de la palme, am intrat în block şi am povestit cele întâmplate. Nu eram prea tristă fiindcă nu-mi plăcea treaba de kapo.

Nu mai puteam întâlni pe italienii din Wilhelmshafen şi nu mai puteam să căpătăm pachete de la ei, dar prizonierii francezi de la locul nostru nou de lucru îi înlocuiră repede. Francezii erau mult mai „bogaţi4 – sau mai generoşi? Pachetele deveniră mai numeroase şi mai mari. Cele mai multe dintre noi aveau acum un „prieten de pachet". Lor le era strict interzis să comunice cu noi; îi aştepta pedeapsa cu moartea dacă erau prinşi. Totuşi ei nu se lăsară înfricoşaţi şi găseau mereu posibilităţi noi ca să ne dea pacheţele şi cuvinte încurajatoare. Îmi este greu să judec ce însemna cel mai mult pentru noi, pachetele sau cuvintele.

Educaţia noastră şcolară ne învăţase să iubim tot ce era francez: Franţa, francezii, limba franceză, poeţii francezi, scriitorii francezi. Şi

acum au venit aceşti francezi frumoşi care vorbeau franţuzeşte şi ne dădeau cadouri. Ajungea să îi vedem o singură dată că ne şi îndrăgosteam. Una după alta veneau fetele ca să îmi povestească despre marea lor dragoste şi mă rugau să le ajut să scrie scrisori de dragoste. Scrisorile erau urmate de pachete, care erau urmate de scrisori şi pasiuni fierbinţi începură să înflorească.

Şi eu m-m îndrăgostit.

Grupul meu fu trimis la un loc de lucru nou, un şantier de clădiri. Se clădeau căsuţe pentru cei ale căror case fuseseră bombardate şi noi trebuia să ajutăm cu tot felul de munci. Cea mai grea sarcină, dar în acelaşi timp cea mai dorită, era să cărăm saci cu 50 de kilograme de ciment de la magazie la temeliile caselor

Munca asta avea avantajul că puteam să fim singure pe un parcurs de 100 de metri. Olga şi cu mine tocmai căram un asemenea sac, când l-am întâlnit prima oară pe Paul.

Nu înfăţişarea lui m-a atras şi nici frumuseţea lui interioară despre care nu ştiam nimic. Dar când el trecu pe lângă mine, scăpă, ca din întâmplare, un pachet la picioarele mele, la fel cum domnişoarele din evul mediu scăpau batista. Dar abia a doua zi, când acelaşi lucru se repetă, mă năpădiră sentimente calde pentru el. I-am scris o scrisoare de mulţumire şi i-o dădui când el trecu din nou pe lângă mine. Am reuşit chiar să schimbăm câteva cuvinte.

— Cum te cheamă?

— Edwige (traducerea în franceză a numelui Hedvig). Şi pe tine?

— Paul.

După care dispăru din nou. Paul nu era special de frumos. Era de talie mijlocie, avea păr negru şi ochi întunecaţi. Dar vorbea franţuzeşte. Inima îmi palpita şi, deodată, viaţa era mai uşor de suportat. Deodată soarele era mai strălucitor, sacii mai uşori, lumea înconjurătoare mai prietenoasă. Eu lucram mecanic şi trăiam numai pentru clipa când ochii noştri se întâlneau din nou.

Serile îi scriam scrisori şi visam cu ochii deschişi.

Zilele treceau şi vara s-a prefăcut în toamnă. Ploua adesea şi era din ce în ce mai întuneric când ne aliniam pentru Zählappell. Trebuia să mărşăluim la locul de lucru pe ploaie şi furtună deşi purtam în continuare haine de vară. Ne bucuram când veneam acasă după o zi de lucru afară. Chiar dacă baraca nu era încălzită, ne adăpostea de vânt şi ne dădea posibilitatea să ne vârâm sub pătura noastră subţire. Plăcerea noutăţii cu francezii se potolise şi dispoziţia noastră era destul de proastă. Aproape tot timpul eram flămânde.

Ca să mai avem şi altceva de gândit ne-am hotărât să înfiinţăm cercuri de studii. Fiecare trebuia să aştearnă pe hârtie poeziile pe care

şi le amintea şi serile le citeam cu voce tare. Erau poeţi unguri şi români şi, bineînţeles, cei francezi pe care îi iubeam cel mai mult: Baudelaire, Villon, Verlaine, Geraldy. Dar

119

cum să facem rost de hârtie şi creion? Sfaturile bune erau scumpe, noi cerşeam de la cei câţiva paznici cumsecade pe care îi aveam şi de la prizonierii de război francezi, căutam în movilele cu gunoaie. Până la sfârşit reuşirăm să „organizăm" material de scris. După câteva zile şedeam în cerc şi scriam şi după încă vreo câteva zile am inaugurat lectura noastră cu voce tare. Am invitat musafiri din alte blockuri şi noi declamam de parcă uitaserăm unde ne aflam. Am continuat aşa în fiecare seară. După un timp am prins curaj şi am început să recităm propriile noastre mici poezii şi povestiri, ne permiteam să lăsăm să înflorească plăcerea noastră pentru literatură. Am început să folosim talentele noastre necunoscute, una desena bine, alta ştia să joace teatru şi încercam să ne amuzăm una pe alta ca să uităm foamea.

Cel mai nostim era când Grete ne imita. Ea juca teatru ca o caricatură şi noi ne sufocam de râs. Nu exista niciodată vreo îndoială pe cine imita ea, ca atunci când ea s-a dus la oglindă şi s-a prefăcut că înlătură pe cineva care se oglindea, era exact ca orgolioasa Giza. Abia atunci ne-am dat seama că noi obişnuiam să îi facem loc îndată ce Giza dădea semne că voia să se uite în oglindă.

Când am terminat de râs Grete s-a dus din nou la oglindă, s-a privit din nou atentă şi a făcut o strâmbătură… După un timp am descoperit că fetele râdeau acum de mine, în fiecare dimineaţă eu obişnuiam să scot limba la imaginea mea din oglindă. M-am hotărât să mă las de asta, dar credeam în continuare că arătam ca o maimuţă. Părul care începuse să-mi crească arăta ca ţepii de arici, obrajii erau cenuşii, pielea se cojea şi hainele atârnau fiindcă erau mai mari cu câteva numere. Nu îmi plăcea ceea ce vedeam în oglindă şi eram invidioasă pe fetele care îşi păstraseră părul şi pe fetele care erau aşa de frumoase încât arătau bine chiar şi fără păr şi în haine care atârnau în zdrenţe.

Dar Grete îşi continuă reprezentaţia. De data asta se duse într-un colţ, se cocoşă şi-şi ascunse capul între umeri, ca o cioară rănită. Ciorapii îi atârnau ca nişte cămaţi, faţa arăta îngrozită şi iscoditoare. Un nou hohot de râs era semnul că toate o recunoşteau pe Ladi, cea care se ascundea pe după colţuri ca să scape de cărat sacii grei cu ciment.

120

Romanţa cu Paul continua, adică pachetele continuau să vină. Eu credeam că, bineînţeles, el era îndrăgostit şi asta alimenta dragostea mea. Cum aş fi putut eu să înţeleg că pachetele şi atenţia francezilor

erau semn de compătimire? Noi eram slabe şi arătam jalnic în zdrenţele noastre, în timp ce ei aveau haine proprii, un regim mai bun. Mâncare mai bună, câte un pachet pe lună de la Crucea Roşie şi alte privilegii.

Ne vedeam zilnic, schimbam câteva cuvinte pe furiş şi ne scriam scrisori. Eu îmi mobilizam toate cunoştinţele mele de limbă franceză şi scriam cele mai frumoase scrisori de dragoste de care eram în stare. Serile, când mă gândeam la el, mi se umplea inima cu ceva ce demult nu mai simţisem. Dragoste de adolescentă? Fericire? Nu-mi păsa că riscam o pedeapsă severă.

M-am trezit dimineaţa la sunetul strident al fluierului. Primul meu gând a fost să pipăi sub saltea. Pâinea mai era acolo? îmi păstrasem o bucăţică de pâine seara dinainte şi mi s-ar fi putut fura. Dar de data asta era acolo. Ce bine că nu trebuia să simt că burta îmi era goală. Mi-am mâncat bucăţica de pâine înainte de a fi apucat să deschid ochii. În acelaşi timp am auzit strigăte şi lovituri care se apropiau: era paznica SS, Maria cea grasă.

— Afară, afară! Cât timp o să mai leneviţi în pat'? Sus şi făceţi-vă paturile, acum imediat! Afară la Zâhlappell!

Cel mai bine este să mă grăbesc înainte de a ajunge ea la patul meu cu bâta de cauciuc. Am sărit jos din patul meu de sus, mi-am făcut repede patul şi am controlat caietul meu de poezii bine ascuns sub saltea. Am alergat la baraca de spălat ca să mă clătesc pe mâini şi repede înapoi ca să am timp să beau puţin lichid subţire cafeniu care tocmai se împărţea. Oricum, era cald. După câteva înghiţituri eram deja afară la Zâhlappell. Numărătoarea zilnică. Exact ca şi la Auschwitz, ne numărau când ne sculam, ne numărau când plecam la lucru, ne numărau când veneam înapoi şi ne numărau înainte de culcare. Trebuie să le fi fost foarte preţioase de vreme ce ne numărau aşa de mult.

Era în continuare întuneric şi a trebuit să stăm şi să aşteptăm pe temutul comandant al lagărului. Dar tocmai în ziua aceea eu nu am băgat de seamă că timpul de aşteptare era lung pentru

că eu mă gândeam numai la revederea apropiată cu Paul. El scrisese în ultima lui scrisoare că el dorea să mă întâlnească în baraca goală de pe terenul unde lucram, ne puteam ascunde acolo şi, în sfârşit vorbi. Eu mă îndoiam că această întâlnire avea şansă să treacă nedescoperită dar, în ciuda îndoieli mele, eram hotărâtă să mă duc la întâlnire.

Deodată fui readusă la realitate. Olga care stătea în faţa mea. Căzu, cât era de lungă, la pământ. Ea avea tensiunea arterială scăzută şi îi venea greu să stea nemişcată un timp aşa de lung. Am vrut să o ajut să

se ridice dar ea leşinase aşa că am cerut voie să aduc puţină apă. După un moment şi-a revenit şi noi am continuat să aşteptăm. Era complet lumină când comandantul lagărului a venit, ne-a numărat şi ne-a dat semnalul de plecare.

Poarta lagărului se deschise şi noi am mărşăluit în vânt şi ploaie până la locul nostru de muncă. Îmi era frig în rochia mea subţire de vară şi simţeam cum apa pătrundea prin talpa pantofilor, dar nu voiam să mă gândesc la asta. Acum nu mă preocupa decât întâlnirea apropiată cu Paul. Când am ajuns la locul de muncă am fost împărţite în grupe de lucru. Un grup forma un lanţ ca să paseze cărămizi, alt grup făcea curăţenie pe şantier, iar grupul din care eu făceam parte continua să care saci cu ciment. Eu eram mulţumită şi aşteptam momentul potrivit. Paul nu se vedea încă

Când eu am depus al zecelea sac cu ciment apăru şi Paul. El trecu pe lângă mine şi-mi şopti:

— Acum, du-te acolo!

Cu inima palpitândă m-am uitat în jur şi, dat fiind că paznicul era departe şi niciun neamţ nu se vedea, m-am furişat la întâlnire. Înăuntru în baracă am căzut unul în braţele celuilalt şi el şopti numele meu pe franţuzeşte. Eu mă aşteptam la cuvinte de dragoste, dar Paul nu era un adolescent romantic ci un bărbat în plină putere, căruia îi lipsea o femeie. Aşa, deodată, am început să deosebesc altceva:

— Edwige, tu sais, tu nu mai eşti copil, eu aş vrea, înţelegi, cu tine…

Mâna lui drea@fă#citita sub fusta mg'a şi niâna lui stângă pipăia şlitul lui. Mă. Simteanˆ. De parcă aş < fi primit o palmă.

122

M-am uitat la el şi mi s-a tăcut frică. Ochii lui ardeau. Ce voia el? M-am eliberat şi am fugit de acolo, dar acum îmi bătea inima de frică, nu de dragoste romantică. Bineînţeles că am priceput ce voia el. Dar aşa ceva nu se făcea – în orice caz nu eu.

Ceva mai târziu, când am trecut din nou pe acolo cu un sac cu ciment, veni comandantul SS într-un control de rutină şi controlă şi baraca goală. Educaţia mea victoriană ne-a salvat pe amândoi.

După sfârşitul zilei de lucru ni s-a dat voie să adunăm crengi şi resturi de lemn de pe şantier ca să putem să ne încălzim apă pentru baie, ceea ce era o raritate. Se auzi fluierul, noi ne-am aliniat din nou în rând pentru numărătoare şi am plecat spre lagăr în amurg.

Înapoi în lagăr, am descoperit că poeziile mele dispăruseră. În timp ce noi eram la lucru, SS-ul a făcut unul din controalele lui obişnuite la paturilor noastre. Magdei i-a dispărut iubitul ei Dostojevski, Teresei bucăţica păstrată de pâine, Olgăi creionul… tuturor li s-a luat câte ceva. Se auzeau înjurături şi plângeri de la fiecare pat. Cel mai mult

ne-a întristat dispariţia poeziilor, povestirilor şi întregului material de scris, toată strădania noastră literară trebuia luată de la început.

Dar acum nu aveam timp să ne tânguim. Trebuia să facem foc sub cazanul mare de spălat ca să avem timp să ne îmbăiem înainte de stingerea luminii. Am adus resturile de lemn în spălătorie şi am turnat apă în cazanul de spălat rufe. Tereza se pricepea să facă foc aşa că ea aprinse focul. Noi, celelalte, ne-am aşezat ca să hotărâm ordinea la spălat. Eram zece fete care trebuia să ne îmbăiem în aceeaşi apă. Era important ca cele care reuşiseră să scape de paraziţi să facă baie la început, scabia şi păduchii erau musafiri cunoscuţi. Eram cinci care mai eram „curate", aşa că noi traserăm la sorţi între noi, iar celelalte cinci traseră la sorţi între ele.

Focul de sub cazan răspândea o lumină plăcută, intimă şi noi ne bucuram de jocul flăcărilor şi de gândul la baia care ne aştepta. Focul ne trezi multe amintiri şi începurăm, toate, să ni le povestim în acelaşi timp.

123

— Îţi aminteşti când se fierbea magiun de prune acasă în grădină? Se întreţinea focul sub cazanele uriaşe toată noaptea şi cineva trebuia să învârte tot timpul până când prunele se făceau o pastă neagră. Putea să ia câteva zile şi nopţi. Atunci aveam voie şi noi, copiii, să fnn acolo şi să ascultăm povestirile oamenilor mari.

— Când o să ne întoarcem acasă o să avem şi noi ce povesti.

— Dacă o să ne întoarcem!

— Ce prostii sunt astea? Cui o să povesteşti? Cine o să vrea să asculte la tine? Ai noştri sunt cu toţii aici. Toţi au trecut prin ce am trecut şi noi.

— Ai dreptate.

— Apa s-a încălzit. Cine e prima la rând?

Eu am avut noroc, eram prima. Mă simţeam bine în apa caldă dar nu am putut să-mi fac plăcerea lungă fiindcă celelalte fete mă grăbeau. Eu eram fericita posesoare a unei bucăţele de săpun şi mă delectam spălându-mă.

— Dacă tu îmi împrumuţi săpunul tău, îţi împrumut şi eu peria mea de dinţi, zise Olga. Servici şi contraservici.

Când am ieşit din baie a trebuit să îmbrac aceleaşi haine murdare pe care le-am purtat înainte de baie. Le-am scuturat puţin ca să le împrospătez şi m-am dus la baracă, unde tocmai se împărţea supa de seară. Nu mă atrăgea să stau cu fetele care făceau baie în timp ce apa devenea din ce în ce mai cenuşie. După masa de seară am mai discutat puţin despre poeziile dispărute şi posibilităţile de a le recrea. Şi când s-a închis lumina s-au închis şi ochii noştri.

A doua zi am încercat să îl evit pe Paul. Credeam că era supărat pe

mine şi mă temeam să aud asta. Am schimbat munca cu Rozsi, ea a luat sacii mei cu ciment şi eu am luat locul ei în lanţul de la cărămizi. Când a sunat de prânz, Rozsi veni la mine şi-mi dădu un pachet. Era de la Paul. Inima îmi sări de bucurie când am înţeles că Paul nu se supărase. Am deschis pachetul, înăuntru erau o bucată de pâine, două ţigări, un măr, un proso

şi o scrisoare. Am împărţit pâinea şi mărul cu Livi. Am ascuns prosopul şi ţigările şi am citit scrisoarea în timp ce mâncam.

Paul nu pomenea nimic despre ce se întâmplase cu o zi înainte. Scria că a auzit la postul de radio englez că trupe engleze au debarcat pe coasta franceză, că nemţii au fost învinşi pe toate fronturile şi că războiul se va termina curând. El ştia ce însemna pentru noi să aflăm veşti. Erau ca injecţiile cu vitamine, care ne dădeau putere să suportăm mai uşor. Eu povestii şi celorlalte şi parcă foamea noastră fu mai suportabilă în seara aceea

Dar după zile mi se fură prosopul. Când am pipăit sub saltea, degetele mele nu au simţit decât suprafaţa ei aspră. Prosopul meu moale şi plăcut, singura mea avere, dispăruse. Am ridicat salteaua ca să văd dacă prosopul a lunecat alături, dar nu, nu era nimic acolo. Mă simţeam ca şi când mi-aş fi pierdut pe cineva foarte apropiat şi am început să plâng. Livi mă auzi, se ridică din patul ei de sub al meu şi mă întrebă:

— Ce s-a întâmplat? Eşti bolnavă?

— Mi-a dispărut prosopul.

— Poate că a lunecat mai încolo.

— Nu, mi s-a furat, urlam eu printre hohotele de plâns.

— Pentru asta nu e nevoie să plângi.

— Ba da, fiindcă era de la Paul. El mă iubeşte, nu este supărat pe mine. Eu îi simţeam mângâierea de câte ori mă ştergeam, continuai eu printre suspine.

— Nu fi caraghioasă! Tu ai pierdut aşa de mult, atâtea lucruri cu mult mai importante. O să plângi acum pentru un prosop?

Eu nu puteam să-mi stăpânesc plânsul. Simţeam ca şi când l-aş fi pierdut pe Paul. Plângeam şi înjuram fata cea rea care îmi furase prosopul. Pentru că de data asta nu fusese niciun control al paturilor, asta ştiam eu. Fiindcă atunci ar fi dispărut mult mai multe lucruri. Şi controalele nu se făceau niciodată tăcut.

Grete fu destituită ca blockova. Ea devenise mult prea sigură pe ea şi provocase prea mult pe paznicii SS. Într-o zi, când am venit înapoi de la lucru, am aflat că Teri fusese numită blockova. Eu eram foarte bucuroasă pentru că Teri era tot din

Sighet. Aparţinea grupului nostru şi, în sfârşit, puteam spera să căpătăm favoruri. Deoarece Grete nu m-a simpatizat niciodată, îmi dădea mie şi prietenelor mele supa cea mai subţire şi niciun supliment dacă rămânea supă.

În Hamburg căpătăm supă de două ori pe zi, o dată la locul de lucru şi o dată în lagăr seara. Supa ne era împărţită de kapo sau de blockova, la fiecare pe rând. Cu toatele ne înghesuiam la coadă, fiecare voia să fie prima, fiindcă primul polonic conţinea cele mai multe legume.

Dar conţinutul polonicului depindea totdeauna de bunăvoinţa celui care ţinea polonicul. Noi supravegheam cu gelozie drumul polonicului înăuntrul cazanului, dacă era scurt însemna că cel căruia îi venise rândul o să primească doar un lichid subţire. Dacă polonicul era coborât mai adânc putea să se bucure dinainte de conţinut: nap suedez, sfeclă, eventual cartofi, ceapă, chiar şi carne, dacă avea noroc. Kapo şi blockova utilizau ocaziile astea ca să favorizeze pe prietenii lor şi pe cei care le făceau servicii. Supa groasă era valuta lor cu care puteau cumpăra servicii şi lucruri pe care le doreau.

Teri era foarte cinstită şi nu-şi cumpăra niciodată favoruri cu ajutorul supei. Dar în concepţia ei despre dreptate intra că şi prietenii ei aveau drept la o supă tot aşa de bună ca şi ea. Când ea împărţea supa cobora totdeauna polonicul adânc de cum vedea că se apropia o prietenă. În serile următoare, împărţirea supei deveni un moment de bucurie, dar în curând se auziră proteste. Teri promise atunci să nu se mai uite cui îi venea rândul. Lăsă pe altcineva să ţină farfuriile şi ea turna mecanic fără să ridice capul din cazan. După împărţirea supei din seara aceea stomacul ne ghiorăia de foame, nemulţumit.

Pe urmă discutarăm situaţia nouă în care ne găseam şi ne veni ideea să găsim o metodă ca să îi semnalăm când ne apropiam. Cea care ţinea farfuria trebuia să tuşească uşor pentru ca Teri să înţeleagă că venea o prietenă a ei. Metoda asta funcţionă şi ea câteva zile dar în curând se descoperi şiretlicul. Până la urmă trebui să admitem inevitabilul. Nu exista nicio soluţie:

supa venea la întâmplare. Teri ceru iertare, dar nu voia să fie acuzată de nedreptate.

Era ajun de Jom Kippur, ziua împăcării, zi de post, sărbătoarea evreiască cea mai mare. Livi nu se simţea bine. Era palidă şi slabă, mai obosită decât de obicei şi, de câteva zile abia că mai avea putere să lucreze. După supa de seară, ne hotărârăm să o ducem la infirmerie. Era o baracă cu cinci sau şase paturi, cu o soră dar niciun doctor. Nici nu era nevoie de doctor fiindcă nu intra în planul lagărului ca noi să fim bolnave.

Hanka, sora, se uită la ochii lui Livi:

— Tu ai icter. Trebuie să mănânci mult dulce, adăugă ea ironic.

— Poate se poate aranja, am spus eu fără să observ' ironia. Sunt sigură că Paul o să ne ajute.

— Am voie să zac aici câteva zile? întrebă Livi şi o sclipire de speranţă se aprinse în ochii ei. Să scape de statul la Zählappell. Să scape de marşul către locul de lucru, să scape de cărămizi, să se poată odihni…

Eu eram îngrijorată şi am încercat să o conving să îşi schimbe părerea. Îmi aminteam de riscurile mari care erau legate de spitalizare în Auschwitz. Pe deasupra fusesem informate tocmai atunci că o să fim mutate din nou la un alt lagăr. Aşa că ne hotărârăm să aşteptăm.

Pe drum înapoi spre blockul nostru am văzut că femeile religioase începeau să se adune pentru rugăciune. Soarele palid de toamnă cobora, era timpul pentru Kol Nidre, rugăciunea de începerea slujbei şi se zvonea că cineva avea o carte de rugăciuni. Femeile erau absolut hotărâte să postească, în ciuda încercărilor noastre de a le face să se răzgândească. Îmi era greu să înţeleg credinţa lor oarbă când le-am văzut a doua zi dimineaţă la lucru, muncind din greu, ca de obicei, fără să se atingă de mâncare. Nu au băut nicio picătură de apă şi arătau gata să leşine când ziua de lucru s-a terminat. Ele se clătinau pe picioare în drum spre lagăr şi, cu siguranţă, nu se gândeau la altceva decât la supa care le aştepta.

127

Dar în loc de supă aştepta o altă surpriză: mutarea va avea loc în aceeaşi seară. Trebuia să aşteptăm camioanele şi supa ni se va servi abia după ce ne vom fi instalat în lagărul cel nou.

S-a hotărât mutarea tocmai în ziua aceea cu intenţie? Noi nu ştiam, dar eram convinse că ne-au lăsat intenţionat să aşteptăm cu supa.

Eidelstedt

După vreo oră a venit autocamionul ca să ne transporte la o altă periferie, Eidelstedt. Barăcile erau la fel ca în Altona. Am aflat că lagărul aparţinea unei firme de construcţii, care ne angajase ca mână de ajutor la constmirea de locuinţe pentru locuitorii din Hamburg ale căror case fuseseră bombardate. În sfârşit ni se împărţi supa. Am mâncat şi femeile slăbite de post se putură odihni.

Prima noastră noapte la locul cel nou nu s-a deosebit de nopţile trecute, adică a fost tot atât de scurtă. Când a sunat semnalul de trezire mi s-a părut că nu am dormit deloc, eram tot aşa de obosită ca la culcare. Mă gândeam la cele care postiseră cu o zi înainte şi mă întrebam cât de obosite erau ele. Maria cea grasă, cea mai rea dintre femeile din SS, era deja înăuntru şi ţipa şi faţa ei trăda plăcerea cu care ne bătea dacă nu eram gata destul de repede. Nu am înţeles

niciodată cum putea o femeie de vârsta mea să fie atât de odioasă. Nu ştiu de ce mă aşteptam ca paznicele femei să ne trateze mai bine decât paznicii bărbaţi, dar, cu o singură excepţie, a fost invers. Numai o singură femeie, Edit cea blondă şi visătoare, se abţinea de la bătaie. Mergea şi ea printre noi cu bâta şi ne dădea comenzi cu o voce răstită dar lovea foarte rar.

După Zählappell am trecut în pas de marş prin poarta lagărului, am străbătut nişte câmpuri bătute de vânt şi am ajuns la şantierul de construcţie. Acolo ni s-au împărţit sarcinile şi eu am avut norocul ca şeful nostru de echipă să mă aleagă pe mine ca să am grijă de biroul lui. Eu urma să îl servesc personal, să îi fac curat, să ţin totul în ordine şi să am grijă să îi menţin camera

caldă pentru timpul când se recrea în birou. Eu speram să o pot ascunde pe Livi în timpul când ea se simţea rău.

Şeful de echipă era un om tăcut dar cumsecade. Când l-am întrebat dacă aveam voie să o aduc pe sora mea în birou a aprobat cu o mişcare aproape imperceptibilă din cap şi a mormăit ca să am grijă ca niciun paznic din SS să nu o descopere acolo. Am adus-o pe Livi şi am lăsat-o să se întidă într-un colţ în timp ce eu făceam curat.

Un loc nou de lucru însemna sfârşitul contactului cu francezii „noştri". Asta era cu siguranţă o verigă în lanţul de strategie al nemţilor ca să ne distrugă. Ne mutau mereu ca să împiedice să ne înrădăcinăm undeva, să căpătăm vreo legătură care să ne dea eventual putere să ne opunem. Fiecare mutare însemna şi o nouă despărţire, o nouă dispersare, o nouă dovadă a superiorităţii lor şi a lipsei noastre de putere.

Dar şi aici lucrau prizonieri de război francezi şi ei erau tot atât de prevenitori ca şi prietenii noştri de la fostul nostru loc de lucru. Francezii noi veniră cu pachete noi. Am aflat că ei locuiau chiar în acelaşi loc ca Paul şi unul dintre ei îmi promise să îi transmită o scrisoare de la mine. Eu i-am scris şi i-am povestit despre boala lui Livi. A doua zi camaradul lui veni cu un pachet. Traficul cu pachete era restabilit acum şi Livi căpătă o mulţime de dulciuri.

Celelalte fete voiau şi ele să o ajute. Ele veneau cu porţia lor de marmeladă sau cu şocolata primită în pachet şi se ofereau să le schimbe cu altceva. Eu mă gândeam să rog şi pe şeful de echipă să ne ajute dar am văzut că prânzul lui consta dintr-o supă fiartă cu coji de mere şi atunci am înţeles că nici el nu avea multă mâncare şi cu atât mai puţin dulciuri.

Dulciurile şi odihna au ajutat şi Livi prindea puteri noi pe zi ce trecea. În curând putu să reia lucrai la construcţie.

Într-o zi veni şeful de echipă şi mă luă cu el ca să îl ajut să aducă

scânduri de la un depozit de cherestea. Eu mă aşteptam ca an paznic din SS să meargă cu noi fiindcă nu se întâmplase până acum ca vreuna dintre noi să plece fără pază. Când numai noi doi ne-am aşezat în autocamion m-am mirat dar nu am vrut să întreb.

129

Şeful se uită în jur înainte de a învârti cheia ca să pornească motorul şi mormăi ceva despre „verdammte Wache" (blestematul de paznic), pe care el nici nu se gândea să îl aştepte. Noi am plecat şi am trecut printre terenun virane şi şantiere de construcţie şi am ajuns la depozitul de cherestea. Acolo mi s-a spus să aştept în timp ce şeful de echipă intră în birou. Eu m-am aşezat pe nişte scânduri şi mă minunam că mi se permitea să fiu singură.

Deodată mi-a venit în minte că asta ar fi o ocazie unică să fug. Dar unde? Nu cunoşteam oraşul şi nici locuitorii lui. Unde să mă duc? Şi cu semnul galben pe spate cât de departe o să ajung înainte ca SS să pună din nou mâna pe mine?

Gândurile nii-au fost întrerupte de un muncitor neamţ care m-a întrebat ce făceam eu acolo?

l-am spus că aşteptam pe şeful meu de echipă, dar el voia să ştie mai mult. Atunci i-am povestit cum am fost goniţi din casele noastre, cum părinţii mei au fost omorâţi la Auschwitz şi cum noi munceam ca sclavi. El a ascultat în tăcere şi, când eu am terminat cu povestirea, a dispărut fără să spună un cuvânt. Eu nu am înţeles de ce a plecat aşa de repede dar el s-a întors împreună cu un camarad şi m-a rugat să repet ceea ce îi povestisem lui. Eu am povestit şi când am terminat s-au uitat unul la altul şi au spus tare, cu dezgust:

— Der Schwein (Aşa un porc!), s-au întors şi au plecat de acolo.

M-am gândit mult la ei după aceea şi am ajuns la concluzia că ei trebuie să fi fost socialişti – adevăraţi socialişti, nu naţional-socialişti – care erau împotriva lui Hitler şi care erau revoltaţi de faptele lui. Dar dacă ei existau, de ce nu au făcut nimic? De ce nu au protestat? De ce au lăsat ca toate astea să se întâmple?

Şeful de echipă veni înapoi. Am încărcat scândurile în autocamion şi ne-am întors la şantier. Seara am povestit camaradelor mele despre excursia mea şi despre întrebările mele dar nimeni nu a putut să-mi dea vreun răspuns.

Ne-am obişnuit cu noul nostru lagăr şi cu noul nostru loc de lucru. Încet, încet se dezvoltară aceleaşi rutine ca în Altona.

130

Scularea, cafeaua, Zâhlappell, marş la locul de lucru, munca, supa, munca, marş înapoi, Zâhlappell, supa de seară, împărţirea pâinii, o scurtă pauză şi, în sfârşit, semnalul pentru somnul de care ne era aşa de dor.

Ca să ne stimuleze să lucrăm, societatea de construcţii ne anunţă că ne va salariza cu cupoane. Voia să ne dea posibilitatea să „câştigăm” mai bine dacă lucram mai bine. Numărul de cupoane va depinde de munca prestată de noi. Aceste cupoane se puteau schimba la o cantină care se înfiinţase într-una din barăci. În cantină se putea cumpăra varză acră, scrumbie marinată, scoici, câteodată chiar şi marmeladă şi bucăţele rău mirositoare de brânză Limburger. Împărţirea cupoanelor ne-a produs multă bucurie, cumpărăturile ne-au dat un supliment binevenit la alimentarea noastră şi o întrerupere plăcută a rutinei zilnice. Varza acră era cea mai apreciată.

Din păcate sistemul de salarizare nu a durat mult timp. La început era tot sortimentul de vânzare, dar cu timpul sortimentul s-a restrâns şi la sfârşit a dispărut toată cantina. După un timp am fost şi eu mutată de la biroul meu cald. De atunci a trebuit să stau şi eu în lanţul de pasat cărămizi şi să îngheţ în rochia mea subţire de vară.

Se făcea din ce în ce mai frig. Într-o zi a sosit un transport de haine mai groase. Erau paltoanele şi jachetele, pe care femeile fuseseră obligate să le dezbrace la sosirea la Auschwitz şi care ni se dădeau nouă, acum la venirea iernii. Eu am avut noroc să capăt un palton lung albastra, bineînţeles necăptuşit, totuşi un palton. Cele mai multe au căpătat doar o jachetă. Că hainele aveau o crace mare galbenă vopsită pe spate nu ne deranja pe noi. Ce importanţă avea dacă aveam steaua lui David sau o cruce vopsită pe spate?

O unghie de la picior mi s-a infectat. Cum s-a întâmplat asta nu ştiu dar infecţia era acolo. Pe zi ce trecea mă durea mai rău. Degetul se umflă şi în curând piciorul nu mai avu loc în pantof. Mi-am înfăşurat piciorul cu cârpe şi mergeam şchiopătând pe un singur picior încălţat. Paznicul se plictisi după un timp să-mi tot vadă piciorul împachetat şi mă trimise la

infirmerie. „Doctorul” se uită la piciorul meu şi-mi dădu o pomadă. Era aceeaşi pomadă pe care o întrebuinţa la toate durerile, alt medicament nu exista. Pomada Ichtiol, o masă neagră, urât mirositoare, era aplicată pe rană dacă era pe piele sau în gât dacă te durea gâtul. Acum mi s-a aplicat mie pe picior. Nu ştiu dacă mi-a ajutat, dar, probabil, nici nu mi-a făcut rău.

Rănile se vindecau prost. Subnutriţia şi lipsa de medicamente făceau ca boala care te-a atins să se vindece încet. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu piciorul meu. Eu a trebuit să şchioapăt cu pachetul meu mare pe picior timp de câteva luni. Din timp în timp mi se ungea din nou pomadă şi mi se schimba pansamentul. Fetele glumeau pe socoteala „bebeluşului” meu. Chiar şi eu am început să simt lipsa pachetului când piciorul s-a vindecat.

Hamburgul era bombardat de câteva ori pe săptămână. Ne obişnuisem să auzim mereu alarma aeriană şi o salutam cu bucurie. Erau clipele mele cele mai fericite. Paznicii SS fugeau la camerele de adăpost, unele fete se ascundeau sub masă cu o pătură pe cap, ca struţul, dar cu mă duceam la fereastră, mă uitam la cer şi speram să fie un bombardament serios. Oricât de puternic detonau bombele mie nu mi-era niciodată frică. Mă gândeam numai la priveliştea care ne aştepta în ziua următoare: străzi murdare, case în ruine, şantierul de lucru plin de urmele bombardamentului. Şi eu mă simţeam mulţumită. Am trăit zilnic cu moartea şi asta m-a făcut să nu-mi mai fie frică de ea; am devenit prietenă cu moartea. Deşi bombardamentele făceau victime şi printre noi. Dar eu nu mă temeam de moarte.

Lui Vera îi era frică. Ea avea obiceiul să se ascundă când auzea semnalul de alarmă. Suferinţele ei începuseră cu mult timp înainte ca eu să fi simţit *Endlosung* (soluţia finală a problemei evreieşti) a lui Hitler. Când Cehoslovacia a fost cucerită de nemţi, ea a fost internată în Teresienstadt, „lagărul model" din Cehoslovacia, unde o parte din prizonieri erau lăsaţi să trăiască aproape ca de obicei o parte din timp. Li se permitea să-şi păstreze hainele şi părul, familiile aveau voie de cele mai multe ori să trăiască împreună. Vera era adolescentă când s-a îndrăgostit de un tânăr cu care s-a şi căsătorit pe urmă. Dar fericirea

ei nu a durat mult. Scurt timp după nuntă au fost despărţiţi şi Vera a fost transportată în Germania. Când am întâlnit-o la Hamburg m-a impresionat calmul ei demn, zâmbetul ei stoic şi părul ei frumos blond. Ochii ei migdalaţi radiau căldură şi siguranţă. Ea părea că se odihnea în făptura ei, netulburată de ce se petrecea în jurul ei, o insulă în mijlocul nostru, de neatins, invulnerabilă. Eu doream să vorbesc cu ea. Dar ea nu se amesteca în discuţiile noastre. Ea îşi îndeplinea treaba cu un zâmbet uşor pe buze şi nimeni nu a auzit-o văitându-se vreodată.

Cu timpul Vera deveni ceva mai grasă şi eu nu puteam înţelege cum putea cineva să se îngraşe hrănindu-se cu porţiile noastre mici de mâncare săracă. Dar într-o zi ea povesti că era însărcinată. Timp de nouă luni reuşise să-şi ascundă sarcina dar acum era timpul să nască. Cum o să meargă cu naşterea? Ea nu îndrăznise să povestească asta mai înainte fiindcă ştia că femeile gravide erau, de obicei, trimise la Auşchwitz. În lagărul nostru era loc doar pentru femei care puteau să muncească.

— Şi cum o să fie acum? întrebai eu.

— Sper că o să fie bine. O să îmi nasc copilul când o să vină timpul.

— Şi pe urmă, cum o să poţi avea grijă de el? Şi crezi că o să ţi se permită să îl păstrezi?

— Sper că da. O să fac ca ţărăncile din vechea Chină; ele se duceau la munca câmpului îndată după naştere şi îşi purtau copilul pe spate în timpul lucrului

— Mi-e teamă că nu o să fie chiar aşa de simplu.

— Mie nu-mi este frică de nimic. Eu am de gând să lupt pentru copilul meu.

— Eu cred că ar fi mai bine dacă ai vorbi cu Gizi. Ea ar putea eventual să vorbească cu Schara.

Lui Gizi i se încredinţase tocmai atunci sarcina de soră şi avea grijă de dispensar. Din cauza asta ea era singura care avea prioritate la comandantul SS.

— Da, este o idee bună, spuse Vera, vorbeşte tu cu ea. Ar fi bine dacă Gizi ar putea să mă ajute.

133

Ne-am despărţit şi eu m-am dus la Gizi, care era o evreică unguroaică de 22 de ani, prietenoasă şi gata totdeauna să ajute deşi avea foarte puţină putere. Dar era frumoasă şi inteligentă şi poate că Schara ar fi putut fi influenţat de ea. Eu i-am povestit despre ce era vorba şi ea se oferi să facă o încercare.

În seara aceea mi-a fost greu să adorm. Mă gândeam mereu la Vera, la statura ei demnă, la puterea ei. Abia acum am putut înţelege surâsul ei de Mona Lisa şi creşterea ei în greutate. Graviditatea a făcut-o să suporte mai uşor prizonieratul. Speram ca Gizi să reuşească să obţină permisiunea ca Vera să nască copilul şi mă bucuram la gândul că o să avem un copil de îngrijit în lagăr.

După câteva zile de aşteptare în tensiune, Gizi ne întâmpină seara după lucru şi ne spuse:

— Schara a promis că Vera are voie să nască.

— Este adevărat? ne-am bucurat noi, cu toate că ne îndoiam.

— Da, este adevărat. El a admis. O să naşti la dispensar.

Vera ridică capul. Ochii ei deveniră mari şi un zâmbet larg îi lumină faţa.

— Slavă Domnului.

Acum deveni mai vorbăreaţă. Serile ne aşezam pe paturile noastre şi ascultam ore întregi la povestirile ei. Ea povestea despre iubitul ei Zdenek, despre amărăciunea ei când au fost despărţiţi, despre bănuiala ei că era gravidă, bănuială care pe urmă s-a adeverit, despre sarcina care i-a ajutat să suporte toate greutăţile, despre copilul care creştea în ea, despre planurile ei, speranţele ei, cum se gândea să îşi îngrijească copilul în ciuda situaţiei noastre nenorocite. Ea radia de fericire când şedea şi vorbea. Maternitatea îi dădea o aureolă, părul ei blond deschis strălucea la lumina slabă a lămpii.

Noi am început să avem grijă de ea, să îi uşurăm munca, să facem

treaba ei dacă se putea şi să îi dăm din puţinul nostru de mâncare. Ea avea mai multă nevoie de mâncare decât noi. Dar noi ştiam că toate astea nu erau de ajuns. Şi cum o să putem îmbrăca copilul care era pe drum?

I-am scris lui Paul şi l-am rugat să mă ajute. I-am povestit despre Vera, despre temerile noastre, despre speranţele noastre.

134

A doua zi am primit un pachet cu lapte praf pe care i l-am dat imediat lui Vera. Am primit şi un ac de cusut şi, tot curăţând gunoaiele după bombardamente, am găsit un mosor care mai avea câţiva metri de aţă de cusut pe el. Ce comoară! Acum trebuia numai să găsesc o bucăţică de pânză ca să cos o cămăşuţă. Dar unde să o găsesc? Nu puteam să rup cămaşa de noapte sau hainele. Cearşafuri de pat nu aveam iar hainele noastre erau înregistrate cu grijă. Când ni se dădeau haine curate, trebuia să înapolăm fiecare haină murdară. Noi şopteam prin colţuri, ne gândeam şi ne sfatuiam. Cu toatele ne puteam adresa francezilor „noştri", puteam scotoci printre ruine, cineva ar putea vorbi cu Gizi, care poate avea acces la cârpe. Dar nimic nu reuşi.

Când eu aproape că mi-am pierdut speranţa, Paul a primit un pachet de la Crucea Roşie. Caprintr-o minune erau acolo două batiste pe care Paul mi le-a trimis imediat.

În seara aceea ne-am adunat toate ca să coasem o cămăşuţă din două batiste cu pătrăţele cenuşii. Discutând aprins ne stăteam una alteia în drum, fiecare avea câte o idee de cum să se coase cămăşuţă şi fiecare voia ca ea să o coase singură. După multă vorbărie şi puţină treabă, cămăşuţă fu gata. A fost cea mai minunată cămăşuţă pe care am văzut-o vreodată. Şi acum nu mai rămânea decât să vie copilul, totul era pregătit.

Şi copilul veni. Câteva zile mai târziu, patul lui Vera era gol când ne-am trezit. Am alergat la dispensar dar ea nu era acolo. Când am intrat nu am văzut-o decât pe Gizi care şedea uitându-se înaintea ei cu o privire pierdută. Faţa ei era cenuşie, corpul încovoiat, bărbia îi atârna în piept, mâinile şi picioarele erau lipsite de viaţă.

— Pentru Dumnezeu, ce s-a întâmplat?

Ea nu răspunse. Părea că nici nu m-a văzut, continua doar să privească înaintea ei. Când am scuturat-o de umeri şi am repetat întrebarea, goliciunea din ochii ei se prefăcu în groază şi mă privi îngrozită, ca şi cum tocmai atunci ar fi descoperit ceva îngrozitor.

— Dar pentru Dumnezeu, ce s-a întâmplat?

A trecut mult timp până când a răspuns:

— Copilul, copilul!

135

— Ce este cu copilul? Gizi. Spune ceva! Unde este Vera? Ce s-a întâmplat?

— Mort.

— Ce spui tu? Vera este moartă?

— Nu. Vera trăieşte. Copilul este mort.

Ea arunca cuvintele din ea de parcă ar fi ars-o. Eu trebuia să o liniştesc pentru ca ea să poată povesti. Am îmbrăţişat-o. Am mângâiat-o şi am legănat-o

— Aşa, aşa Gizi, încearcă acum să povesteşti ce s-a întâmplat.

Contactul fizic părea că a liberat ceva în ea şi ea începu să plângă. Eu am continuat să o mângâi şi am aşteptat ca ea să înceapă să vorbească. Primele cuvinte erau ininteligibile, dar încet, încet, am înţeles că atunci când Vera a căpătat dureri de naştere, Gizi a primit ordin să o transporte la baraca cea goală. Acolo a venit şi Schara care a asistat la naştere. Îndată după naştere, Schara a obligat-o să înece copilul într-o găleată cu apă. Şi Gizi şedea acum şi nu putea să înţeleagă cum de ea a putut să comită un fapt atât de neomenos.

Am simţit că trebuia să o liniştesc pe Gizi, să o fac să înţeleagă că nu ea a omorât copilul ci Schara.

Eu nu mai puteam să întârzii acolo, semnalul de Zählappell sunase demult. Fetele stăteau deja în rând şi eu nu voiam ca ele să fie pedepsite din cauza absenţei mele, aşa că am părăsit-o pe Gizi şi m-am dus în curte. Prima pe care am văzut-o era Vera. Ea stătea în rând cu picioarele tremurânde, subţire şi palidă, cu privirea lipsită de viaţă. Toate fetele se uitau la ea, nimeni nu îndrăznea să vorbească. Abia când am ajuns la locul de lucru am putut să schimbăm câteva cuvinte.

— Eu nu am avut voie nici măcar să îl văd, am auzit-o şoptind răguşit.

Munca mergea greu. Niciuna dintre noi nu se putea gândi la altceva. Sărmana Vera! Sărmana Gizi!

De care din ele ne era mai multă milă?

Vera nu mai avea putere să muncească. Asta a băgat de seamă şi şeful de echipă. El a pus-o să aibă grijă de foc în biroul lui.

136

Lacrimile curgeau continuu din ochii ei şi noi nu mai găseam cuvinte de consolare. Ea nu putea înţelege că a fost păcălită, ea era convinsă că i s-a promis că avea voie să aibă un copil. Ea lua mereu cămăşuţa şi o legăna pe ascuns. Când, în sfârşit, a putut vorbi, spuse:

— Şi totuşi nu aş vrea să nu fi născut copilul. Partea cea mai frumoasă din viaţa mea a fost această graviditate.

Şi zilele treceau. Una după alta ca mărgelele pe un şirag de mătănii. Era bine atâta timp cât nimic nu se întâmpla. Dar SS-ul avea plăcerea să ne scuture ca să nu avem linişte prea mult timp. De îndată

ce ne obişnuiam cu un loc de muncă, eram mutate. Şi atunci trebuia să o luăm de la capăt, să ne procurăm contacte noi printre prizonierii de război, pentru că pacheţelele lor hotărau diferenţa dintre moarte şi viaţă.

Un alt mod de a ne scutura erau controalele periodice ale paturilor. Dacă păturile nu erau întinse conform regulamentului primeam pedeapsă. De-asemeni eram pedepsite dacă ni se găsea ceva sub saltea. Tot ce se găsea era confiscat. Noi încercam să păstrăm orice obiect găsit, oricât de mic, totul avea valoare pentru noi, care nu mai aveam nicio avere personală. Multe îşi păstrau porţia de pâine. Fetele cu caracter tare se comportau sănătos şi nu mâncau totul deodată ci îşi împărţeau porţia de pâine aşa ca să le ajungă pentru dejun, prânz şi masa de seară. Dar se căiau amar când le dispăreau bucăţile de pâine.

Câteva săptămâni după ce născuse Vera, poate după o lună, Schara ne aşteptă furios când ne-am întors de la muncă. Paturile erau neglijent făcute şi pâine şi alte lucruri s-au găsit aproape în fiecare pat. Trebuiau administrate pedepse grele ca să înţelegem odată pentru totdeauna că cu asta nu era de jucat. Paturile trebuiau să arate netede ca tăbliile de masă. Să nu se vadă nicio cută. Pătura trebuia să fie bine băgată sub saltea şi nimic nu avea voie să fie sub ea. Trebuia să ne învăţăm să nu mai adunăm gunoaie, să luăm cu noi tot ce găseam.

Vinovatele fură chemate, printre ele era şi Vera. Erau zece fete care aşteptau tremurând ce se va întâmpla. Schara ştia cum să prelungească chinul. După ce a mai ţipat o dată şi a asigurat

fetele că le aşteaptă o pedeapsă aspră, dispăru şi lăsă fetele să aştepte în poziţie de drepţi. După mult timp se înapoie şi anunţă: duminică – pedeapsă silnică. Terenul din faţa barăcilor să fie pus în ordine, gropile să fie umplute cu pământ şi terenul să fie netezit cu un tăvălug de piatră. Asta să servească de lecţie ca toate fetele să înţeleagă că regulile există pentru ca să fie ascultate.

Duminica următoare după Zählappell vinovatele au fost aduse în curte. După o nouă predică de pedeapsă, li s-au împărţit sarcinile. Câteva trebuiau să sape. Altele să presare pământ şi cea mai grea muncă, aceea de a netezi pământul cu tăvălugul de piatră o primi Vera. Schara dădu semnalul de lucru şi se duse alături ca să se poată delecta de ceea ce vedea. Vera se plasă în faţa tăvălugului şi începu să îl tragă cu toată puterea.. Se vedea pe ea că depunea un efort uriaş ca să învârtă tăvălugul. Mergea aplecată înainte, ajungea aproape la pământ, cu un mic cnix înapoi la fiecare pas pe care îl (acea, stacato. Noi o priveam şi ne întrebam cât timp o să reziste. Dar ea continua şi trăgea tăvălugul, înainte şi înapoi, înainte şi înapoi, cu o faţă fără expresie. Din când în când se oprea, respira adânc de câteva ori şi îşi

ştergea sudoarea de pe frunte. Schara zâmbea mulţumit.

Fetelor pedepsite li se dădu odihnă jumătate de oră ca să intre în baracă şi să mănânce prânzul. Vera era extenuată şi noi nu credeam că ea o să mai poată continua să muncească. Aproape că nici ea nu mai credea. Dar i s-a dat ordin să conti-nue. Schara nu avea nicio milă. Toate trebuiau să iasă afară şi să continue munca.

Noi, celelalte, nu aveam răbdare de nimic, priveam şi încercam să le transmitem putere pe cale telepatică. Eu urmăream mişcările lor de la fereastră şi, când se făcu seară, vedeam parcă o brigadă de stafii care se târa în curte cu mişcări în ultrarapid.

Când semnalul de terminarea lucrului sună, Vera se prăvăli la pământ în faţa tăvălugului. Eu am alergat în ajutoail ei. Ea leşinase. Am adus apă, i-am umezit tâmplele şi când şi-a revenit zise:

— Mai bine să mor decât să mai sufăr încă aşa o duminică.

Era prima oară când am auzit-o vorbind aşa. Vera, care totdeauna avea încredere în viitor, care totdeauna credea în pu

terea binelui, una dintre puţinele care putea vedea o viaţă în libertate înaintea ei. Oricât de grele ar fi fost greutăţile de învins.

Dorinţa ei a fost ascultată de Dumnezeu. Duminica următoare era moartă. Ea era una dintre cele care au murit în accidentul din miercurea următoare. Cum s-a întâmplat asta? S-a petrecut aşa de repede încât mi-a fost greu să urmăresc toate detaliile.

Era o perioadă cu multe bombardamente. Livi şi cu mine şi încă vreo cincizeci de muncitoare lucram la curăţatul ruinelor, destul de departe de lagăr. Eram transportate acolo într-un tramvai special. Livi şi cu mine obişnuiam să şedem în primul vagon împreună cu prietenele noastre cele mai bune. Era o lege nescrisă ca surorile şi prietenele să se ţină împreună, să şadă una lângă alta, aproape că nu îndrăzneam să nu se ţinem de mână. Se puteau întâmpla aşa de multe, aşa de neaşteptat şi nu trebuia să provocăm soarta scăpându-ne din vedere.

Accidentul se întâmplă la terminarea zilei de lucru. Semnalul sunase şi toată lumea alerga spre tramvai ca să-şi asigure locuri de şezut, când Livi strigă:

— Aşteptaţi puţin, trebuie să-mi iau ceva ce am uitat sub o cărămidă acolo.

— Grăbeşte-te, că ni se ocupă locurile.

— Da, vin îndată.

Când în sfârşit veni, tramvaiul tocmai trebuia să plece şi un paznic SS furios ne împinse în ultimul vagon în timp ce ne înjura şi ne lovea cu bâta. Nu aveam niciun loc de şezut şi eu bolboroseam:

— Ai fi putut să te grăbeşti puţin! Acum trebuie să stăm în picioare

tot drumul.

Livi nu răspunse, privea visătoare înaintea ei.

Tramvaiul porni şi fetele obosite discutau încet, bucuroase că ziua de lucru se terminase, că vor fi în curând înapoi în lagăr şi că se vor putea întinde pe patul lor tare.

— Crezi că o să căpătăm marmeladă? întrebă cineva.

— Poate, demult nu am mai căpătat, răspunse altcineva.

139

Eu nu aveam chef de vorbă. Bineînţeles că ar fi fost bine cu puţină marmeladă ca supliment. Dar ce importanţă avea, oricum rămâneam mereu flămânde.

Părea că nici nemţii nu prea aveau de mâncare. Şeful de echipă şi-a fiert o supă cu coji de cartofi. Dar el o mânca totuşi cu pâine. O pâine neagră ţărănească, cu coajă bine prăjită… Ochii mei flămânzi erau prea mult pentru el şi până la urmă mă alungă de acolo. Se ruşina pentru că nu împărţea pâinea cu mine, sau pentru că şi el avea aşa de puţină mâncare? El trebuie să fi ştiut că noi aveam şi mai puţină mâncare. Dar el nu era un om rău, obişnuia să închidă ochii când eu intram în biroul lui ca să mă încălzesc. Deşi primăvara era pe drum, vântul bătea cumplit şi putea să fie destul de frig.

Vântul suflase toată ziua şi, când m-am uitat pe fereastră, am văzut că vântul s-a înteţit şi mai rău. Tramvaiul înainta încet şi eu căutam semne de primăvară în coroanele pomilor de pe marginea drumului. Nu apăruseră încă muguri, pomii erau în continuare desfrunziţi şi nimic nu ascundea rănile pe care bombele le făcuseră în clădirile din împrejurimi. Nu mai erau multe case nevătămate. Dar eu eram aşa de obişnuită acum încât nici nu mai reacţionam. Doar un pian răsturnat pe spate cu picioarele în aer îmi atrase atenţia şi-mi aminti de pianul meu. Unde o fi el astăzi? Oare cânta cineva la el?

Deodată un zgomot asurzitor îmi întrerupse gândurile. „O bombă” mă gândii eu. „Acum murim!” Şi am strâns mâna lui Livi. Ea înţepeni în timp ce vagoanele se zguduiră şi se opriră.

Noi căzurăm peste fetele care şedeau vizavi şi ne uitarăm îngrozite una la alta.

— Ce s-a întâmplat?

În tăcerea care s-a aşternut deodată, am văzut cum primele două vagoane dispăreau într-un nor de praf. În secunda următoare s-a declanşat o găläigie imensă, ţipete ascuţite se amestecau cu plânsete şi vaiete. Am alergat afară din vagon şi am fost întâmpinată de o priveliţte îngrozitoare. Fete rănite, cu sângele ţâşnind, zăceau sau se târau printre grămezile de pietre şi scaunele sparte. Am stat paralizată – după puţin timp am înţe-

140

Ies ce s-a întâmplat: o casă bombardată s-a prăbuşit peste tramvaiul care trecea tocmai atunci şi a nimerit primele două vagoane. Nu al treilea. Noi. Care stăteam din întâmplare în ultimul vagon, am scăpat neatinse.

Am alergat la o fată care era îngropată până la jumătate în moloz şi am ajutat-o să iasă afară. Avea numai zgârieturi dar era foarte şocată. Toate ne-am apucat să scoatem rănitele de sub grămezile de aiine. Săpam cu mâinile. Cele care mai aveau putere, se ridicau singure şi se aşezau la marginea drumului, unde zăceau deja câteva păsări rănite, tăcute şi strivite. A trecut o veşnicie până cineva a adus apă şi cârpe. În sfârşit puteam să spălăm şi să pansăm rănitele. Ele se văicăreau, voiau să bea apă şi chemau cu disperare pe rudele lor.

— Cipi, Cipi, unde eşti? chema cineva cu voce slabă, cineva care tocmai atunci fusese scoasă de sub o grămadă de pietre.

— Aici sunt, strigă Cipi fericită că sora ei a dat ştire de viaţă. Cum îţi este?

— Mă doare rău în piept, se plânse sora ei.

— Stai liniştită, poate că ţi s-a rupt o coastă. Sper că ambulanţa o să vină repede.

Ambulanţa veni, dar ea nu avu voie să ia rănitele ci numai moartele. Schara, care fusese informat de cele întâmplate, apăru deodată şi începu să dea ordine. Rănitele trebuiau culcate pe băncile din vagoanele intacte şi transportate înapoi la lagăr: Nu li se permitea să fie duse la spital, ele trebuiau să fie îngrijite în dispensarul lagărului. Adică: sau se vindecau de la sine, sau mureau. Puţin îi păsa lui.

Au trecut multe ore până când le-am dezgropat pe toate. Rănitele suspinau şi ţipau, cele mai multe plângeau, mai mult sau mai puţin zgomotos. Una dintre femei nu mai dădea niciun semn de viaţă când am dezgropat-o.

— Mama, mama, striga fiica ei de 13 ani, ea care fusese obiectul nostru de invidie, ea care o avea pe mama ei cu ea.

Acuma simţeam numai compătimire. Nimeni dintre noi nu ar fi vrut să schimbe cu ea. Să-ţi pierzi mama acum părea încă şi mai rău decât să o fi pierdut atunci când o pierduserăm

cu toatele. Ea nu voia să creadă că mama ei era moartă, mereu o îmbrăţişa şi o săruta, o ruga şi o implora:

— Mamă, mamă, nu ai voie să mori, nu ai voie să mă părăseşti, uite-te la mine, mammaaaa. Şi plângea disperată.

Livi se duse la ea şi încercă să o liniştească. Abia atunci am băgat de seamă că şi fata era rănită, unul din braţe îi atârna fără viaţă, probabil rupt.

Între timp a mai fost dezgropat un cadavru. Era Vera, draga noastră Vera. Nu-mi venea să-mi cred ochilor. Nu avea voie să fie adevărat. Vera, cu care vorbisem o jumătate de oră înainte. Ea nu putea fi moartă! Eu nu puteam să văd nicio rană, aşa că ani început să îi fac respiraţie artificială, dar nu a ajutat. Ea era moartă. Dumnezeu a ascultat-o.

Ajun de Anul Nou 1944

Noi ne înapoiaserăm de curând de la lucru, tocmai terminaserăm cu treburile care trebuiau făcute seara, „cafeaua1' era băută şi rumegam câteva bucăţele de pâine. Afară era foarte frig şi cele câteva bucăţi de lemn cu care făcusem foc dădeau prea puţină căldură. Eu şedeam ghemuită pe patul meu şi încercam să mă încălzesc în timp ce ascultam la conversaţia altora.

— Este ajun de anul nou, zise cineva.

— Care este diferenţa? întrebă cineva de pe alt pat.

— Lumea se îmbracă frumos şi se pregăteşte de petrecere, zise a treia.

— Vă amintiţi ce bine petreceam mai de mult? întrebă Magda.

— Este numai un an de atunci, dar se simte de parcă ar fi fost în altă viaţă, răspunse Teri. Fetele începură să iasă din apatie, murmurul începu să crească. Toate îşi aminteau câte ceva, toate voiau să povestească despre petrecerile trecute de revelion, amintiri plăcute.

— Şi ce mâncare, vă amintiţi?

— Şi Petre, care aducea totdeauna o mulţime de bere.

— Petre, de care eu eram aşa de îndrăgostită. Unde o fi el acum'? Credeţi că mai trăieşte?

— Bineînţeles că trăieşte, aşa tânăr şi puternic cum este.

— Îţi aminteşti rochia mea de organdi roz cu volane? Eram, aşa de frumoasă în ea anul trecut de revelion, întrebă Olga.

Frumoasa Olga, care acum şedea gheboşită, slabă şi cu părul scurt ca nişte ţepi de arici – numai umbra celei ce a fost. „Noroc că nu se poate vedea pe ea", mă gândeam eu. Anul trecut fusese regina balului.

— Numai un an a trecut de atunci? întrebă Bozsi, sora lui Olga. Mă simt de parcă aş fi petrecut toată viaţa aici.

— „Etemity în an hour" – nu aşa a înţeles Blake când a scris *Auguries afinnacence,* zise Magda care avea totdeauna un citat la îndemână.

Ele continuau să vorbească, eu ascultam. Şi eu am fost copleşită de amintiri, dar era prea dureros să le îmbrac în cuvinte. Am început să îl înţeleg pe Dante: „Nessun maggior dolor… – Nu există durere mai mare ca amintirea unui trecut fericit în zilele triste".

Semnalul de noapte sună, lumina se stinse. Noi nu puteam dormi şi

cineva reuşi să aprindă o lumânare. Noi şedeam în continuare ghemuite pe paturile noastre şi ne aminteam. Amintirile se amestecau cu poezii şi povestiri, fiecare colabora cu ceva. Rozsi începu să cânte, avea o voce blândă, plăcută şi câteva fete începură să cânte cu ea. Toate începură să plângă când ea cântă despre fetiţa săracă, în zdrenţe pe un ger fioros, care vindea ţigări trecătorilor.

„Belz, orăşelul meu, unde eşti tu acum?", un cântec vechi pe idiş, se auzea melancolic din alt pat.

Şi când cineva începu să cânte despre mama, „A idişe mame", plângeau cele mai multe. Când am terminat de plâns şi cântecele au început să se răărească, cineva întrebă:

— Cum credeţi voi că o să fie 1945?

— Tot aşa ca 1944, veni răspunsul.

— Credeţi că o să fim tot aici de revelion?

— Nu scăpăm niciodată de aici!

— Poate că nici nu o să mai trăim atunci!

— Poate că o să murim de foame, sau poate ne trimit înapoi la Auschwitz.

Dar atunci am reacţionat:

— Ce tot vorbiţi acolo? Cum puteţi spune atâtea prostii? Bineînţeles că plecăm de aici, am spus eu cu toată convingerea.

— Când? întrebă Sussie curioasă, agăţându-se de cuvintele mele.

Eu am răspuns fără să mă gândesc:

— În 15 aprilie.

Fetele săriră din pat şi se adunară în jurul meu, toate aveau ceva de întrebat, vorbeau în acelaşi timp, deodată le-am apărut ca un oracol.

— Este adevărat?

— De unde ştii?

— Sigur că promiţi?

— O să se termine războiul atunci?

Întrebările veneau una după alta şi toate mă priveau mirate şi cu admiraţie.

— Atunci o să se termine războiul? se repetă întrebarea.

— Războiul nu o să se termine dar noi o să fim liberate, am răspuns eu, din nou fără să mă gândesc. Ele mă priveau cu neîncredere, şi totuşi dornice să mă creadă. Murmurul se potoli, toate tăceau gânditoare.

— Facem pariu? întrebă Sussie.

— Facem, am zis eu.

— Ce-mi dai dacă pierzi?

— Porţia mea de pâine, am spus eu fără să clipesc. Ce-mi dai tu dacă pierzi?

— Cum pot eu să ştiu astăzi ce o să fie atunci tot atât de valoros cât este o porţie de pâine acum? răspunse Sussie care era deosebit de impresionată de miza mea îndrăzneaţă. Dar îţi promit că o să capeţi ceva tot atât de valoros.

Noi ne-am dat mâna ca semn că am încheiat pariul, am suflat în lumânare şi ne-am dus la culcare. A doua zi era zi obişnuită de lucru.

144

Ningea. Iarna începea să ne ţină încleştate cu o mână de fier şi ne făcea să simţim gerul din ce în ce mai rău, pe zi ce trecea. Hainele mele nu erau destul de călduroase şi încălţămintea mea era încălţăminte numai cu numele. Într-o zi, la întoarcerea de la muncă, s-a răspândit zvonul că au sosit câteva perechi de ghete, care vor fi date câtorva dintre noi. Cine o să fie fericitele? Probabil că numai acelea care aveau protecţie, prieteni cu influenţă. Cele care aveau sarcini speciale, la bucătărie, la dispensar sau la locul de muncă, veneau totdeauna în primul rând când se împărţeau suplimente de lucruri folositoare. Doctorul, kapo şi blockova erau totdeauna privilegiaţi şi eu nu eram nimic din toate astea, deci nu aveam drept la nimic, nici măcar să visez la favoruri de supliment.

Dar eu nu mă puteam împiedica să visez la o pereche de pantofi în timp ce-mi priveam picioarele. Găuri mari se căscau în talpă şi pielea de deasupra – ceea ce fusese odată pielea de deasupra – era fixată cu un fir de sârmă. Când aveam norocul să găsesc ziare vechi printre ruine, reuşeam să-mi izolez picioarele de frig. Dar acum era mult de atunci. Acum aveam doar o cârpă subţire între picior şi pământul acoperit de zăpadă. Sârma care fixa pantoful mă rodea la fiecare pas. Acum nu-mi mai simţeam picioarele, părea că târâm după mine două bucăţi de gheaţă. Ca un miraj vedeam înaintea mea o pereche de cizme întregi şi ca în vis îmi imaginam că picioarele mele erau calde.

Ce trebuia să fac pentru ca să fiu una din cele alese? Să îndrăznesc să mă duc la comandantul lagărului? „Oricum nu mă poate omorî pentru asta”, mă gândeam eu şi m-am hotărât să iau riscul.

Eu o să mă prezint pur şi simplu în faţa lui, o să îi arăt pantofii mei rupţi şi o să-l rog să-mi dea o pereche nouă.

Tocmai atunci descoperii că Schara venea în curte. Mi-am îndreptat spatele, am înghiţit de câteva ori şi m-am dus la el.

— Pantofii mei sunt rupţi şi eu vă rog să-mi daţi o pereche de ghete noi.

Palma care a lovit obrazul meu stâng m-a făcut să-mi pierd echilibrul, m-am clătinat şi am făcut câţiva paşi la stânga,

145

dar am rămas în picioare şi am continuat să-l privesc în ochi. Aşa o obrăznicie era prea mult pentru el. Ridică mâna şi mă mai lovi o dată,

de data asta pe celălalt obraz. Eu m-am clătinat încă o dată, dar mă ţineam în continuare pe picioare şi speram în fundul sufletului meu că voi căpăta ghetele. Dar el nu mai era interesat de mine, îmi mai aruncă o dată o privire nimicitoare, se întoarse pe călcâi şi plecă din curte.

În seara aceea l-am rugat pe Dumnezeu să facă o minune.

Dimineaţa următoare era zăpadă înaltă. La locul de lucru, şeful de echipă se uită la picioarele mele şi zise:

— M-am uitat la picioarele tale de câteva zile, pantofii tăi s-au rupt de tot. Nu îţi poţi face rost de pantofi mai prezentabili?

— A venit un transport de încălţăminte, dar nu a ajuns şi pentru mine.

El s-a uitat precaut în jur, ca nimeni să nu ne vadă

— Eu am găsit un pantof drept care se mai poate întrebuinţa, zise el şi-mi arătă un pantof maro bărbătesc, pe care se vedea bine că a fost scos de sub o grămadă de ruine.

— Am voie să-l iau? îl priveam cu neîncredere.

— Îl vrei?

Ori că voiam! închipuie-ţi că cel puţin un picior nu o să mai degere. Mi-am încălţat pantoful maro bărbătesc şi mi-am amintit de Charlie Chaplin, îmi lipseau doar jobenul şi bastonul. Piciorul drept în „barca" maro, piciorul stâng în gheata neagră ruptă. Piciorul drept începea să se dezgheţe şi nu-i păsa de piciorul stâng care mârâia invidios. Eu nu îndrăzneam să mai stau acolo ca să-mi încălzesc piciorul stâng. Dacă cineva descoperea că şeful de echipă vorbea cu mine, era expus la neplăceri.

M-am înapoiat la lucru, vrăjită de picioarele mele. Pantoful maro, gheata neagră… Mă uitam mereu la ele în timp ce păşeam şi am început să mă îndoiesc că astea erau picioarele mele. Mă simţeam despicată de parcă aş fi urmărit paşii a două persoane, un bărbat care tocmai fusese salvat de sub ruine şi o cerşetoare în drum spre o instituţie de binefacere ca să cerşească o pereche de pantofi.

146

A mai durat mult timp până când am putut schimba şi gheata stângă. A trebuit să aştept până la primăvară când a venit un transport de pantofi de lemn.

Era o senzaţie curioasă să port pantofi de lemn. Pantofi întregi de lemn. Nu eram obişnuită cu ei şi mi se părea greu să învăţ să merg cu ei. Mi s-au făcut băşici, atât pe călcâi cât şi pe partea de sus a piciorului, totuşi era mai bine decât cu gheata ruptă. Am scăpat să mai simt apa de gheaţă topită sub tălpile picioarelor.

Apariţia fetelor care mergeau în marş cu pantofi de lemn, ţepene şi neobişnuite cu ei, era o privelişte tragicomică. Noi purtam în

continuare hainele noastre civile cu cruci galbene dar acum, când primăvara se apropia, trebuia să predăm hainele noastre de iarnă. Îmi părea rău după haina mea albastră, aerul de primăvară era încă rece. Rochia pe care o aveam era de bumbac maro cu pătrăţele, cu mâneci lungi şi Livi avea o fustă neagră şi un pulover bej. Puloverul îl schimbase cu o altă fată care a luat puloverul roşu al lui Livi.

Puloverul bej aparţinuse la început lui Ditsi, verişoara noastră şi prietena cea mai bună a lui Livi şi era tricotat de mama ei. Când Livi l-a descoperit a vrut, bineînţeles, să îl aibă ea şi era gata să facă sacrificii mari ca să îl obţină. A purta o haină care a aparţinut unei rude se chema de parcă ruda era acolo, cu noi.

De multe ori ne-am întrebat dacă Ditsi trăia undeva într-un lagăr sau dacă murise? După mult timp am aflat că ea rămăsese în Auschwitz şi fusese împuşcată la evacuare. Ştirea asta a fost printre cele mai grele de acceptat: că cineva a trebuit să treacă prin chinurile iadului fără niciun rost şi a murit exact înaintea eliberării.

Zilele treceau. Încă una şi încă una. Eu nu mai ştiam exact ce dată era. Duminicile le recunoşteam fiindcă nu lucram. Dar asta nu însemna că ne odihneam, din contră, erau şi mai obositoare. Trebuia să stăm în curte şi să îngheţăm în timpul Zählappell-urilor fără sfârşit în loc să ne încălzim muncind. Serile obişnuiam să spun o mică aigăciune, interpretată liber după poetul ungur Janos Arany:

147

Îţi mulţumesc, bunul meu Dumnezeu pentrucă este din nou seară o zi mai puţin de chin pe pământ…

Îmi era dor de somn. Încercam să-mi închipui că somnul era realitatea şi că visam în cursul zilei. Un coşmar din care mă trezeam îndată ce adormeam seara. Atunci, în somn, îmi puteam revedea pe cei dragi, puteam vorbi cu prietenul meu, bucura de mâncarea cea mai bună pe care o gătea mama şi plimba în grădina noastră printre flori şi pomi fructiferi. Dimineţile obişnuiam să povestesc lui Livi cum am petrecut noaptea şi număram câte ore mai erau până când o să pot întâlni din nou pe părinţii mei în Sighet. Ea asculta fără să comenteze, dar voia să îi spun tot, în amănunt: cum arăta mama, cum era îmbrăcată, ce aveam de mâncare, cum arăta grădina. Şi eu povesteam, în timpul marşului spre locul de muncă, în timp ce vântul şi ploaia ne biciuiau.

De cele mai multe ori mergeam apatice la lucru, nu în tact de marş, aşa cum doreau paznicii noştri. Lor nu le plăcea asta şi ne dădeau ordin să cântăm marşuri şi loveau cu bâta pe cele care rămâneau în urmă. Trecătorii trebuiau să vadă un grup de muncitoare vesele, nu o adunătură de haimanale care-şi târau picioarele.

Noi nu aveam de ales, era mai bine să le facem pe plac. Cu ultimul

efort începeam să cântăm şi mergeam de bine, de rău, în marş.

Ajunse la locul de lucru, am format ca de obicei un lanţ ca să curăţăm locul după bombardamentul din timpul nopţii. Dacă tot ni se cerea să cântăm, cineva începu să intoneze un şlagăr banal unguresc, care, după părerea noastră, se potrivea exact cu situaţia noastră::

„Lumea consistă dintr-o singură zi. Cine ştie ce ne aşteaptă, cine ştie ce ne aduce ziua de mâine?…"

Cântecul era prea deprimant şi Roszi începu atunci să cânte un şlagăr nemţesc mai vesel: „Es geht alles voruber, es geht alles vorbei…" („totul este trecător…") şi am început cu toatele să cântăm cu ea. Cântecul ne-a dat speranţă şi în curând

am început să credem în ce spunea cântecul. Paznicii se neliniştiră şi încercară să ne facă să tăcem; şi când noi tăcurăm începură alte grupe din apropiere să cânte acelaşi cântec şi când ele tăcură continuarăm noi. Aşa am continuat un timp până când paznicii SS se înfuriară şi ne ameninţară că ne împuşcă. Atunci am tăcut. Nu ne aşteptaserăm la o reacţie atât de violentă. Noi voiam numai să îi iritărm, nu am fi îndrăznit niciodată să îi provocăm serios.

În primul rând voiam să ne încurajăm. Noi ne ţineam împreună şi ne sprijineam una pe alta, ne dădeam reciproc putere. Ne cunoşteam din copilărie şi nici nu îndrăzneam să mă gândesc ce s-ar fi întâmplat cu noi dacă am fi fost despărţite. Bănuiesc că am fi pierdut voinţa de a mai trăi. Aşa cum era, se găsea totdeauna cineva care avea grijă ca acea, ale cărei puteri slăbeau, să-şi revină. Noi aveam grijă ca toate să-şi menţină speranţa, simţeam răspundere una pentru alta.

CAPITOLUL VI

Viaţa curge mai departe într-o zi de iarnă cu soare şi rece. Kati şi cu mine primirăm ordin să tăiem lemne în pădurea din apropierea locului de muncă. Era o muncă grea dar mie îmi plăcea. Mie îmi făcea plăcere să mă duc în pădure, departe de locul zgomotos pe care se clădea. Wilhelm, singurul paznic care se arăta uneori omenos, era cu noi.

Era dimineaţa devreme şi noi ne bucuram de soarele care se ridica, în timp ce noi mergeam către pădure. Era o pădure de brad încărcată de zăpadă, cu câteva trunchiuri tăiate care zăceau pe acolo. Sarcina noastră era să curăţăm trunchiurile de crengi şi să le tăiem în bucăţi potrivite aşa ca grupul viitor să le poată transporta la baraca paznicilor, care trebuia încălzită. În timp ce lucram văzui o bătrânică cu o bonetă neagră care se zărea printre copaci, înaintea unei colibe mici pe care o văzusem mai înainte. Bătrâna se uita insistent la noi, intra şi ieşea din colibă şi imediat ce paznicul era cu spatele la ea ne făcea semn îmbietor Ea repeta gesturile sale, tot mereu şi eu mă întrebam ce voia.

— Kati, vezi bătrâna care ne face semn?

— Da, ea vrea desigur ca noi să ne ducem acolo.

— Dar noi nu îndrăznim. Să nu fie o cursă.

— Ce cursă, doar vezi că este o bătrână.

— Dar până acum nimeni n-a îndrăznit să se apropie de noi. De ce ar face ea asta?

— Trebuie să încercăm să ne ducem mai aproape şi să vedem ce vrea.

O urmăream cu privirea, dar nu îndrăzneam să ne apropiem.

— Iată, acum face semn din nou!

150

Bătrâna intră în casă. După un timp veni înapoi cu ceva în mână. Era un sandviş'? Cam aşa arăta. Ziua trecea şi noi aruncam priviri pe furiş către bătrână, care (acea semn intrând şi ieşind din casă.

Către seară luarăm hotărârea să încerce Kati să abată atenţia pazniculuі. În timp ce eu mă voi apropia de bătrână. Eu începui să adun bucăţile de lemn în timp ce făceam cercuri din ce în ce mai mari. Îmi veni ideea că uneori ni se da voie să strângem ramuri şi ce mai cădea pentru căminele noastre proprii din lagăr, aşa încât întrebai pe Wilhelm dacă puteam face asta. După răspunsul lui aprobator mă simţii mai liberă să mă depărtez.

După un moment dădui semnal lui Kati: „Acum!" Atunci începu ea o istorisire lungă despre timpul ei de şcoală de demult, de care Wilhelm aşa cum ea ştia, era interesat. Wihelm fusese învăţător înainte de război. În acelaşi timp îmi luai inima în dinţi şi mă furişai până la bătrână. Când fui aproape de ea, o auzii şoptind:

— Nu-ţi fie frică. Şi eu sunt evreică.

Mi-era greu să cred şi mi-era frică de o capcană. Ea arătă casa şi acum puteam să văd prin fereastră că masa era pusă cu o faţă de masă albă, iar două lumânări aprinse sclipeau în şfeşnice simple de lemn şi pe o farfurie pregătită trona ceva care părea să fie o pâine acoperită. *Heilla,* pâinea de sâmbătă? Totul spunea că erau pregătiri pentru cina de sărbătoare de vineri seara, adică şabat. Ea poate că era evreică în orice caz. Dar cum de era cu putinţă ca ea să fie aci liberă? Cum putuse ea să scape de SS? Ea poate trăia cu hârtii de arian şi aprindea lumânări numai de dra-gul nostru? Sau poate că aşteptările mele îmi jucau o festă? Eu nu ştiam şi nici nu puteam să întreb. Eu nu îndrăzneam să stau, luai doar sandvişul pe care mi-l întinsese şi fugii înapoi. Când fui înapoi în lagăr nimeni nu vru să-mi dea crezare. Sandvişul nu fu suficient ca dovadă.

Zăpada căzu toată noaptea şi a doua zi eu şi grupul meu primirăm ordin să curăţim zăpada. Călătorirăm cu tramvaiul la staţie şi acolo furăm puse să curăţim strada de zăpadă. Soarele de dimineaţă

strălucea palid pe ruinele din jurul staţiei, însă clădirea staţiei, curios, era întreagă. Ceasul de pe faţadă arăta ora

151

opt şi zece minute. Lucram în tăcere. Între mişcările de lopată suflam puţină căldură pe degetele mele îngheţate. Zăpada adâncă înăbuşea sunetele în jurul nostru, iar vehiculele puţine de abia se auzeau. Oameni cu obrajii îmbujoraţi îmbrăcaţi în haine călduroase se grăbeau pe dinainte, fără să ne vadă.

Ei nu puteau să se stăpânească să arunce priviri cu coada ochiului. Ce gândeau oare când ne vedeau, femei slabe în haine subţiri, lopătând zăpada, tremurând? Că aveau vedenii? Sau poate că nu ne vedeau deloc. Nu vezi ce nu vrei să vezi. Doar puţini oameni stăteau şi ne priveau de la distanţă. Nimeni nu venea aproape, nimeni nu punea întrebări. Mai târziu, vor spune că nu au ştiut nimic… şi, mai târziu, vor spune că totul a fost o minciună.

Curăţirăm zăpada cu lopata, toată ziua, cu pauză pentru supa de prânz, care ne încălzi puţin. Ne menţineam căldura corporală prin a lucra mai încordat, dar era greu să împiedicăm ca mâinile şi picioarele să îngheţe. Băteam din picioare şi din mâini, băgăm degetele în gură şi totuşi multe căpătau degeraturi. Dar şi ziua asta luă sfârşit.

Ziua următoare împlinea Livi cincisprezece ani. Zilele de naştere nu trebuiau să treacă fără să le remarcăm, nici măcar în lagăr. Eu mă gândeam şi planificam, discutam cu celelalte şi hotărâi s-o sărbătorim seara, după lucru. Ea nu trebuia desigur să afle ceva dinainte.

Dimineaţa o îmbrăţişai şi o felicitai. Mă scuzai că nu aveam niciun cadou pentru ea şi promisei să îndrept aceasta mai târziu, când ne vom libera. Ea nu spuse prea multe, dar eu văzui că era dezamăgită. Dar şi asta făcea parte din plan. Cu atât mai mare va fi bucuria, seara, mă gândeam eu.

Ziua trecu, la fel ca ziua dinainte, cu curăţatul zăpezii în faţa staţiei. Livi era mai tăcută decât de obicei, ea se gândea probabil la zilele de naştere din trecut, la părinţii noştri care totdeauna ne sărbătoreau cu cântec şi şocolată cu lapte la pat, la cadourile pe care obişnuia să le primească, la sărbătorirea zilei de naştere pe care o aranjam. Nicio sărbătoare de data aceasta. Dar totuşi, când vom veni înapoi de la muncă, va găsi Sari, care

152

locuia în altă baracă, vreun pretext ca s-o cheme, aşa ca noi să putem să aranjăm mica noastră surpriză. Eu pusei o crenguţă de brad pe patul ei şi împrejur puserăm cadourile noastre modeste: un şiret de pantof, o bucăţică de săpun, un borcănaş stricat cu cremă de frumuseţe pe fund. Desigur mai găseam noi comori printre ruine. Sussie dărui raţia ei de marmeladă şi Magda o poezie scrisă cu această

ocazie. Eu putui să-i dau o raţie de pâine, pe care o păstrasem mai multe săptămâni. Împodobirăm patul cu câteva crenguţe şi conuri de brad şi aşteptarăm ca ea să vină. Şi când ea veni, începurăm să cântăm: „Mulţi ani trăiască…”. Livi fu copleşită.

— Vă mulţumesc! Dar ce e asta? întrebă ea surprinsă. Este pentru mine? şi arătă spre patul ei unde cadourile erau rânduite.

— Hai. Noroc! strigarăm noi în cor. Să-ţi fie de bine! şi o îmbrăţişarăm.

Expresia ei mirată era de nepreţuit. Ochii i se făcuseră mari, gura deschisă, ca nu se putea aduna ca să mulţumească. Ea se duse la pat, luă fiecare lucru în parte şi repetă mereu:

— E al meu! E pentru mine? Am primit cadouri, v-aţi adus aminte de ziua mea de naştere! O, pâine!

Ea ridică pâinea şi se uită la mine.

— E de la tine?

Şi când eu făcui semn că da, ea spuse:

— Nu, eu nu pot să primesc asta, tu nu trebuie să dăruieşti pâinea ta!

— Eu am strâns-o un timp îndelungat. Nu te nelinişti pentru mine. Acesta este cadoul meu de ziua ta de naştere şi tu să mănânci totul singură. Să nu dai nimănui din asta! Nici măcar mie!

Ea avea lacrimi în ochi în timp ce continua să se ocupe de celelalte cadouri.

— Marmeladă! Vă mulţumesc, că sunteţi aşa de bune! Cui să mulţumesc pentru marmeladă? şi sărută pe Sussie când văzu privirea ei mândră.

— Pâine şi marmeladă! Gândiţi-vă ce o să mai mănânc astăzi! Ea luă apoi borcanul de cremă, deşurubă capacul şi mirosi conţinutul.

— Cremă de frumuseţe! Ce minunat! spuse ea şi începu să se ungă şi să îmbrăţişeze pe Olga, care i-o dăduse.

— Cum ai putut să ştii că sunt aşa de uscată la faţă, aşa de uscată că mă şi doare, spuse ea şi se uită la Olga cu recunoştiinţă.

— Şi săpun! şi şireturi! Ce comori! Cum să vă mulţumesc? Ce bune sunteţi! Şi eu nu pot să vă invit la ceva.

Între timp se împărţi cafeaua şi ne aşezarăm cu toatele în jurul lui Livi aşteptând ca ea să înceapă să mănânce din pâine. Cineva i-a împrumutat un cuţitaş „organizat” şi ea tăie o felie foarte subţire de pâine, aproape transparentă. Încet şi ceremonios unse un strat subţire, subţire de marmeladă. Trebuia să fii reţinut, atunci ajungea pentru mai mult timp. Opt perechi de ochi urmăreau cea mai mică mişcare a ei.

— O, nu, poţi să ungi puţin mai gros. Asta nu trebuie să păstrezi.

Trebuie să mănânci totul astă seară, spuse Sussie cu ochi strălucitori.

Livi unse încă puţin şi, cu totul concentrată pe ce făcea, muşcă din pâine cu o expresie de fericire.

Când bucăţica de pâine dispăru în gura ei, începui şi eu să mestec. Eu nu-mi dam seama de asta înainte de a întâlni privirea ei şi de-abia atunci văzui că toate mestecau în gol. Livi încetă de a mai mesteca, îmbucătura i se opri în gât. Ea luă pâinea şi părea că voia să împartă cu noi. Eu o oprii. Era doar ziua ei, era pâinea ei, nimeni nu avea voie să mănânce din ea. Nici măcar eu. Dar ea nu putea să mănânce atâta timp cât privirile înfometate urmăreau fiecare înghiţitură. Până la urmă trebuirăm să acceptăm fiecare bucăţica sa de pâine. Aşa voia ea să sărbătorească ziua ei de naştere.

Din ce în ce mai des auzirăm de la Paul şi de la alţi prizonieri că nemţii erau învinşi pe diferite fronturi şi că războiul nu mai putea să continue prea mult. Aceste veşti erau ca nişte

injecţii de vitamine. După fiecare astfel de injecţie realitatea cea grea devenea încă şi mai dureroasă, dar soarele de primăvară cu razele lui calde făcea ca să ne simţim mai uşurate şi fiecare rază de soare ne dădea câte puţină speranţă. Era la sfârşitul lui martie. Se simţea o nelinişte în aer. Alarma aeriană se auzea din ce în ce mai des şi Hamburgul era bombardat din ce în ce mai tare.

Din scrisorile lui Paul reieşea că ruşii se apropiau de Berlin, în cuvinte cu subînţeles scria el că nu voia să aştepte sfârşitul în Hamburg şi întreba dacă voiam să-l urmez. El propunea ca eu să fug din lagăr în timpul unei alarme, când paznicii se aflau în adăpost. El era îngrijorat pentru mine, se temea că nemţii ne vor face capătul înainte ca armata eliberatoare să fi ajuns la lagăr. El credea că va putea să folosească cunoştinţele sale despre oraş şi să stea ascuns până ce Hamburgul va fi eliberat.

După ce am gândit asupra acestei propuneri şi am vorbit cu Livi m-am hotărât să nu fac asta, riscurile erau prea mari. Paznicii SS obişnuiau să dea drumul la câini înainte de a se duce în adăpost şi ameninţau să împuşte pe toţi cei care părăseau baraca. Desigur că erau riscuri şi dacă stăteai pe loc. Teoria lui Paul era foarte verosimilă, dar energia de care era nevoie ca să fugi era prea mare pentru mine. Eu urmam legea celei mai mici rezistenţe, fie ce o fi. Eu scrisei o scrisoare lui Paul în care îi uram succes şi îi promiteam să-l caut mai târziu dacă vom supravieţui.

Două zile mai târziu începu o activitate mare în lagăr, circula zvonul că lagărul se va desfiinţa. Ruşii se apropiau – sau poate englezii? – şi acum era vorba să se şteargă urmele. Ne întrebam numai în ce fel ne vor face nemţii capătul. De data asta vom muri, era sigur.

Furăm puse în rând pentru Zählappell şi aşteptarăm mai multe ore. În cele din urmă sosi comandantul lagărului şi dădu ordin să fim băgate într-una din barăci, două sute într-o odaie care înainte era pentru douăzeci de fete. De îndată ce furăm înăuntru ne-am înghesuit pe paturi şi ne întrebam ce vor face cu noi. Înghesuiala în block amintea mult de aceea din sinagogă înainte de deportare. Oare vom fi deportate

155

din nou? Sau ne vor omorî îndată? Dispoziţia noastră era foarte coborâtă, nimeni nu spunea ceva, doar aşteptam.

După un timp veni femeia SS, Maria cea grasă, care ne dădu ordin să ne dezbrăcăm. Ne supuserăm fără să avem curaj să întrebăm de ce, când ea ne lămuri că acolo unde ne vom duce nu vom avea nevoie de haine. Ne îmbrăţişarăm şi aveam doar o întrebare în cap: în ce fel ne vor omorî? Ne vor împuşca? Când două fete veniră cu supa, crezui că am găsit răspunsul: Otravă! „Nu trebuie să ne atingem de supă/' mă gândii eu. „Şi ce? Şi ce dacă nu atingem supa? Dacă ei vor să murim, vom muri în orice caz." Eu nu vedeam nicio ieşire.

În acelaşi moment veni comandantul lagărului şi se uită surprins la noi. El începu să ţipe şi întrebă cum se explică faptul că eram dezbrăcate. Când dădu cu ochii de Maria cea grasă începu s-o certe şi dădu ordin să ni se dea înapoi hainele. Ea se supuse ruşinată şi păru dezamăgită că nu va asista la o execuţie în masă. Ne îmbrăcarăm şi continuarăm să aşteptăm. Ne simţeam ceva mai bine acum când eram îmbrăcate.

Eu îmi adusei aminte de o poveste veche evreiască despre o familie nenorocită, unde tatăl a şapte copii, sărac şi locuind strâmt, consultă pe rabin, care îi dădu ca soluţie pentru aceste probleme sfatul de a lua în casă şi capra, în singura sa odaie. Dar când înghesuiala şi duhoarea deveniră de nesuportat, el dădu afară capra şi astfel în sfârşit putu să se bucure de casa lui. Eu nu mă bucuram, dar mă simţeam ceva mai liniştită.

După alte câteva ore de aşteptare, furăm transportate în întunericul nopţii către staţie. Eu mă gândeam din nou la Paul. Mă întrebam dacă el reuşise să fugă şi mă gândii din nou dacă făcusem bine că am rămas.

Numai viitorul putea să arate asta.

4 aprilie 1945

Din nou într-un tren de marfă. Frica puse din nou stăpânire pe noi. Vagoane încuiate cu ferestre bătute în cuie. Vom fi oare

156

omorâte cu gaze, totuşi? Vom vedea! Trenul stătu pe loc toată noaptea şi noi nu îndrăznirăm să dormim. O lumină slabă se strecura

printre crăpături, când trenul se puse în sfârşit în mişcare.

Şuierul aburilor se auzi şi locomotiva se puse în mişcare, scuturându-se, în zori. Frica nu ne slăbi şi cu cât ziua înainta începurăm să simţim foamea şi setea. Găleata cu murdării din colţ se umplu din ce în ce, deşertându-se şi răspândind duhoarea. Mie mi-era greaţă şi totul îmi amintea de ceva ce trăisem mai de mult. Eu mă întorsei ca s-o caut pe mama, dar văzui doar pe camaradele mele în haine cenuşii cu feţele lor palide ca moartea. Eu mă mângâiam cu gândul că poate există o viaţă după moarte şi atunci am s-o revăd curând.

Trecuseră douăzeci şi patru de ore de când căpătaserăm ceva de mâncare. Apa se terminase demult. Nimeni nu spunea nimic. Trenul se zguduia înaintând, se oprea, se pornea şi iar se oprea. Ziua înaintase mult când vagonul în sfârşit fu deschis. Primirăm ordin să golim găleata de excremente şi să aducem apă de băut de la pompă. Apoi vagoanele fură zăvorâte din nou. Ne umplurăm stomacurile noastre flămânde cu apă, cu toate că fuseserăm prevenite să economisim apa. Nimeni nu ştia când vom primi apă data următoare.

Trenul încuiat stătu pe loc în timp ce veni noaptea. Şedeam înghesuite şi pline de frică, ascultând la cel mai mic zgomot de afară. Nu ştiam în continuare încotro eram pe drum, dar era mai uşor de suportat când trenul era în mişcare. Eu îmi ţineam răsuflarea şi încercam să pornesc trenul prin puterea voinţei mele. Dar trenul nu se mişca.

Deodată se auzi un scârţâit, uşile vagoanelor se deschiseră şi salve de împuşcături răsunară. Eu împietrii. Aşadar acesta era răspunsul, aşa se gândiseră: vom fi scoase afară, pe rând din fiecare vagon, una după alta şi vom fi împuşcate în întunericul nopţii. Livi şi cu mine ne ţineam de mână, îngheţate de frică şi aşteptam. Nu îndrăzneam să ne mişcăm. Poate ne vor uita dacă eram tăcute.

157

Stăteam timp îndelungat în aşteptare încordată, dar nimic nu se întâmpla. Noaptea era tăcută, niciun alt zgomot nu se auzea. Dar nu îndrăzneam să adormim.

Către dimineaţă trenul se porni către o ţintă necunoscută. Aşa trecu încă o zi şi încă o noapte. A treia zi de dimineaţă trenul se opri. Uşile vagoanelor se deshiseră. Eu fui orbită de lumina puternică a soarelui. Auzii cântec de păsărele şi când ochii mi se obişnuiră cu lumina văzui verdeaţă adâncă înaintea mea. Câmpuri întinse, iarbă, copaci. Unde veniserăm? Mai trăiam oare?

Sunetul de ordine aspre îmi dădu să înţeleg că eram încă în mâna nemţilor. Eu nu ştiam în continuare ce ne aştepta. Când coborârăm din tren ne aflarăm în faţa unui lagăr încercuit de sârmă ghimpată iar

deasupra porţii era deviza astăzi bine cunoscută: *„Arbeit machtfrei”*. Câţiva oameni palizi, apatici, umbre de oameni, stăteau în faţa porţii.

— Unde suntem acum? întrebai eu în şoaptă pe unul dintre ei.

— Nici gaz, nici pâine, muncă multă, fu răspunsul laconic.

OK, mă gândii eu, atunci poate am scăpat şi de data asta.

Începurăm să fim obişnuite cu lipsa de mâncare şi mai puteam încă să muncim. Dacă nu erau camere de gazare, mai era o speranţă.

Mai târziu putui să aflu că eram la Bergen-Belsen.

Bergen-Belsen 7 aprilie 1945

Furăm înghesuite în barăci, nu prea deosebite de barăcile de la Eidelstedt. Fiecare primi câte un pat şi ne culcarăm imediat, istovite şi flămânde după călătoria cea lungă. Vreme îndelungată nu se întâmplă nimic. Aşteptam şi speram să ni se dea de mâncare. Dar nimeni nu se sinchisea de noi.

După multă vreme veniră câteva fete de la bucătărie, una cu o găleată de supă. A trebuit să ne aşezăm la coadă cu farfuriile noastre de tablă. Când veni rândul meu încercai în gând s-o fac să-mi dea din fundul vasului: verdeţuri sau poate şi puţină carne. Ea cufundă polonicul în mâncare, îl umplu şi îmi vărsă un

lichid brun. Mai mult apă, cu puţine verdeţuri în farfurie. Varză? Ceapă? Era greu de recunoscut. Dar după trei zile fără mâncare era bine să te aşezi într-un colţ cu o farfurie de supă înaintea ta şi să faci mişcările de mâncat: întâi să cufunzi lingura în supă, apoi s-o duci la gură, să înghiţi şi să simţi lichidul cald în tot corpul.

Eu mâncam încet, pentru ca să simt plăcerea aceasta mai multă vreme. Pâine nu primirăm.

Seara furăm chemaţi la Zählappell, de-asemeni şi dimineaţa. Altfel nu se întâmplă nimic altceva.

Primirăm „cafea” dimineaţa, o supă apoasă la mijlocul zilei şi „cafea” din nou, seara. După câteva zile se împărţea pâine, dar asta o singură dată. În continuare nu mai primirăm niciodată pâine. Apă nu se găsea, de-asemeni. Mulţi beau din băltoacele din curte, cu toate că era interzis.

Într-o zi când eram pe drum către latrină văzui dincolo de gard o femeie în zdrenţe, care se apropie de o băltoacă. Paznicii de la Belsen erau cei mai mulţi soldaţi unguri şi acum auzii pe unul dintre ei strigând către femeie să stea. Ea nu făcu aşa, ci se aplecă, ca să bea. Atunci se auzi o împuşcătură şi femeia se prăbuşi la pământ.

Dimineaţa veni un bărbat SS şi întrebă dacă unii din noi vor să se ofere pentru muncă voluntară. Aceasta se va răsplăti cu o farfurie de supă în plus. Dimineaţa următoare mă oferii eu fără să ştiu despre ce lucru era vorba. Împreună cu alte câteva fete furăm duse în dosul

barăcilor, unde grămezi mari de cadavre zăceau de jur-împrejur. Ni se dădură sape şi primirăm ordin să săpăm gropi adânci şi să îngropăm morţii. Eu apucai sapa, mă uitai la cadavre şi începui să lucrez complet lipsită de simţire. Puteau să fie tot aşa de bine bucăţi de lemn. Eu nu mă gândeam nici măcar că s-ar fi putut ca eu să zac acolo.

Cu mare caznă săpai împreună cu celelalte fantome descărnate. Când bărbatul SS fluieră pentru pauza de prânz eram cu totul istovită şi mă bucurai de supa care sosea.

159

Era o supă groasă de zarzavaturi şi eu primii chiar şi un os cu carne. Când furăm gata cu mâncarea, se dovedi că mai ajungea pentru încă o dată. Această porţie mă gândeam să o păstrez pentru Livi. Mă aşezai la coadă şi când farfuria fu plină o pusei deoparte şi mă gândii ce bucuroasă o să fie Livi când o să capete o farfurie neaşteptată de supă. Supa nu era încă împărţită şi în timp ce eu mă odihneam mi se părea că supa îmi vorbeşte, mă ispitea şi încerca să mă convingă să-mi schimb hotărârea.

— Simţi ce bine miros, vezi ce groasă sunt, încearcă să vezi ce gust bun am, aşa părea că vorbeşte supa.

Dar eu voiam să fiu tare, supa era pentru Livi, chiar dacă stomacul meu striga că vrea mai mult.

Dar supa trăia o viaţă a sa proprie şi continua:

— Ea zace numai pe pat şi nu face nimic. Iar tu lucrezi, tu ai nevoie de mai multă hrană. Mănâncă-mă! Grăbeşte-te! Poate ajunge pentru încă o dată şi tu nu ai nicio farfurie în care s-o capeţi. Eşti proastă dacă laşi să-ţi scape o porţie în plus numai pentru că nu ai farfurie!

Acestui argument nu mă putui împotrivi. În speranţa că ni se va oferi o a treia porţie de supă, sorbii şi a doua porţie. Acum mâncai încet. Deoarece cea mai groaznică parte din foamea mea era potolită, puteam să am plăcere de fiecare lingură de supă. Eu ţineam supa în gură, îi simţeam gustul îndelung, înainte de a înghiţi. Când fui gata mă uitai în aşteptarea porţiei următoare. Dar, vai, nu! Supa se terminase iar fetele de la bucătărie erau ocupate cu strânsul oalelor de mâncare ca să le ia de acolo.

Supa se terminase şi eu stam acolo cu stomacul plin şi cu mustrări de conştiinţă Eu înşelasem pe sora mea cea mică şi mâncasem supa ei. Eu mă simţeam ca cea mai rea dintre cele rele, la fel ca altele care se gândeau numai la ele. Cu ce dispreţ mă uitam la cele care înşelau pe surorile lor la mâncare, acelea care furau de la mamele lor. Iar acum nu eram nici eu mai bună! Voi putea oare vreodată să îndrept pentru ea răul pe care i l-am lacut acum? Eu simţeam nu numai că am înşelat-o pe ea, ci şi pe mama mea, care mi-o încredinţase pe fiica ei cea mică.

160

Dar cu toţii ne-am schimbat. Unii în mai rău. Câţiva, mai puţini, în mai bine. Ei se arătară nobili şi neegoişti. Eu nu voi uita niciodată pe Maria, femeia de serviciu care descoperi pe vechea ei stăpână în lagăr. Şi cu ce sacrificiu de sine o îngriji. Ea era gata să sufere de foame numai ca stăpâna ei de demult, o femeie mai în vârstă şi lipsită de puteri să aibă ceva de mâncare. Şi propria mea mătuşă, pe care niciodată n-am putut s-o sufăr pentru că ea era rea cu noi copii. Ea nu avea copii şi noi credeam că ea nu ne iubea. Dar acum ea se schimbase total. Ea se îngriji de nepoata soţului ei, Judit, şi se ocupa de ea ca de propria ei fiică. Imediat ce ea făcea rost de ceva extra îi dădea lui Judit. Asta a povestit chiar Judit după război.

Acestea erau excepţii. Cei mai mulţi se gândeau numai la ei înşişi. Ei puteau să bată pe mamele lor şi să fure pâinea surorilor lor. Şi acum mă simţeam ca una dintre ele.

15 aprilie 1945

Zăceam apatice pe paturile noastre. Cineva întrebă:

— Cât timp am fost aci?

— Cine ştie? O săptămână? O lună? Un an?

— În cât e astăzi?

Unul dintre noi socoti:

— 15 aprilie.

— Păcat! spusei eu. Am pierdut pariul. Sussie, tu trebuie să-mi dai permisie de amânare, eu nu pot să plătesc astăzi, de altfel nici nu primim pâine astăzi.

Sussie de-abia avea putere să răspundă. Nu mai eram flămânde, numai fără puteri, evitam orice mişcare inutilă. Eu zăceam tot timpul şi cred că nu aveam niciun gând în cap. De parcă pluteam în nimic. Oare asta se chema *nirvana*?

Ziua mai târziu se auziră deodată zgomote de nelinişte, afară. Cel ce zăcea aproape de fereastră ţipă histeric:

— Tancuri engleze!

161

— Sărmanul, a început să aiureze, constatai eu fără să caut să văd ceva.

Trecură câteva ore şi nu se auzea niciun zgomot din curte. Dar după un timp unul de pe un alt pat de sus se ridică, se uită prin fereastră şi strigă:

— Uite, uite! Soldaţii aleargă!

— Au banderole albe pe braţe, spuse un altul

— Ia te uită! Un soldat englez!

Acum, fără îndoială că se întâmpla ceva deosebit. Cu mare greutate mă ridicai şi mă târâi la fereastră. Şi atunci ce să văd?… Sau poate că

visam? începusem să halucinez? Eram nesigură, dar mi se părea că văd soldaţi în uniforme care nu erau nemţi. Erau englezi? Ei împingeau înaintea lor pe paznicii unguri cu banderole albe. Eram eliberaţi. Şi era 15 aprilie.

În clipa aceasta simţii doar o oboseală de nedescris. Mă târâi înapoi la pat şi nu voiam decât să dorm. Dar acum începură gândurile să macine, începui să planific ziua de mâine. „Mâine! Mâine voi începe să-l caut pe tată. El trăieşte, el trebuie să fie în viaţă, eu simt aşa", încercai eu să mă conving şi îmi veni în minte scena când eram în trenul spre Hamburg, când o fată veni cu o veste de la Szmuk.

Era linişte în baracă, expresiile tăcute de bucurie încetaseră, cei mai mulţi adormiseră istoviţi.

— Mâine, mâine începe viaţa!

Mâine voi începe să mă duc în diferite lagăre dimprejur. Niciun paznic, nicio sârmă ghimpată nu mă vor putea împiedica de a-l căuta pe tata. Voi cerceta amănunţit lagăr după lagăr. Şi în timp ce mă cuprindea somnul mă văzui sărind peste gard de parcă era pânză de păianjen.

De acum înainte suntem liberi.

Libertate… Gândul da ameţeli. Nu puteai să pricepi cu adevărat ce înseamnă asta. Dar ceva ştiam: Eu trăiam, după ce fusesem moartă. Eu murisem în noaptea de 18 mai 1944, când veniserăm la Auşchwitz. De acum înainte îmi voi serba ziua de naştere la 15 aprilie.

162

Cine ştie ce viaţă mă aşteaptă, dar ceea ce vine se va întâmpla unui alt eu. Care nu mai are nimic din fata care se născuse odată la Sighet în iunie 1924.

Ziua următoare în zori. Nimeni nu mai zăcea pe paturi. Oricât eram de slabi, ieşirăm în curte pentru a vedea ce s-a întâmplat. Cu toţii eram atraşi de ceva care era mai tare decât noi. Cei mai mulţi căutau mâncare şi băutură, iar eu îl căutam pe tata. Şi asta îmi salvă viaţa încă o dată.

Eram cu totul descărnate, uscate. Soldaţii englezi se uitau la noi cu greaţă şi cu milă. Arătam de parcă nu voiau să-şi creadă ochilor. Şi cum ar fi putut oare să creadă? Aceste schelete omeneşti, aceste corpun de fachiri, erau oare fiinţe vii? Ei nu mai văzuseră aşa ceva. Ei liberaseră prizonieri mai demult, dar niciodată cadavre vii.

Ei voiau desigur să ajute şi când cu toţii se rugară de mâncare ei dădură din belşug. Ei dădeau raţiile lor: cutii de conserve cu şuncă, fasole brună, supe groase, mâncare grea cu multă grăsime, bună pentru soldaţi. Ei erau plini de bunăvoinţă, dar cum puteau ei să ştie că oamenii care suferiseră îndelung de foamete nu aveau voie să fie hrăniţi în felul acesta? Ei simţeau desigur satisfacţie văzând

recunoştinţa şi bucuria în ochii cu privirea stinsă şi atunci împărţeau tot ce aveau.

Dar stomacurile reacţionau cu revoltă mortală. Cu toţii căpătară dizenterie – numai o parte supravieţuiră eliberării.

La început, când aproape fiecare căpătă diaree, nu înţeleserăm din ce cauză. Se răspândi zvonul că ultimele raţii de pâine pe care le primiserăm de la nemţi erau otrăvite sau că nemţii ar fi pus sticlă pisată în ea. Numai cu mult mai târziu că era din cauza mâncării grase şi a apei murdare. Cu toţii beam din băltoace când paznicii nu ne mai împiedicau.

Eu nu avui timp să mă gândesc nici la mâncare nici la băutură, eu mă preocupam numai de căutarea tatălui meu şi în acest fel evitai să consum conţinutul gras al cutiilor de conserve. Eu primii câteva sfecle de la un englez de treabă şi întărită de ele mă mişcăm peste tot.

163

Gardul dintre diferitele lagăre se desfiinţă aşa că eu puteam să merg de la o baracă la alta. Eu întâlnii ceva bărbaţi din Sighet. Dar nimeni nu ştia ceva despre tatăl meu. În timp ce mergeam aşa întâlnii pe sora băiatului meu iubit, Eta, care zăcea pe o grămadă de zdrenţe, plină de păduchi, muribundă. Ea avea pe buze un zâmbet slab, semn că mă recunoştea şi în ochii ei se aprinse o scânteie când eu îi promisei să vin înapoi a doua zi cu mâncare, săpun şi haine.

A doua zi ea era moartă.

Eu nu-l găsii pe tatăl meu. Dar îl găsii pe Michael. El şedea la un foc şi cocea cartofi. Imediat ce mă văzu, îmi dădu trei din cei cinci pe care îi primise de la un soldat. El venise la Auschwitz în acelaşi transport ca şi noi şi la întrebările mele putu să răspundă că tatăl meu fusese trimis la stânga. De asemeni reieşi că era unchiul Alex cel care trimisese de veste de la brutărie. El era singurul dintre fraţii tatălui meu care supravieţuise.

Aşadar şi tata era mort. Dar eu nu puteam să plâng. Eu nu mai aveam lacrimi. Toate lacrimile mele curseseră.

Mersul meu în diferite lagăre avu ca rezultat că şi eu fui molipsită. Eu tuşeam şi mă simţeam fabrilă, dar nu voiam să accept că eram bolnavă. Aveam multe de făcut acum când eram liberi. Eu aveam de „organizat”: mâncare, haine şi alte lucruri necesare. Eu mergeam peste tot şi „lucram” până ce cădeam din picioare. Nu exista niciun doctor dacă aveai nevoie, aşa că Livi se duse la unul de „ai noştri”, un prizonier eliberat, care lucrase ca doctor înainte de război. El însuşi era mai mult mort decât viu, chinuit de dizenterie şi slăbiciune.

Cu mare greutate se târa el la patul meu de boală şi se uită la mine puţin distrat. El puse diagnosticul de tifos. Eu mă simţeam foarte rău dar voiam să aud de la el că exageram. Eu spusei la încercare:

— Eu cred că voi muri. Inima bate tare, de parcă ar vrea să iasă din piept.

164

El se uită la mine compătimitor şi nu arată deloc că vrea să spună ceva împotrivă. Eu citii în ochii lui: e păcat de tine! Dar acum mor atâţia – unul mai mult sau mai puţin, ce contează?

Atunci mă întorsei către perete şi aşteptam moartea. Febra crescu şi eu aveam senzaţia că pluteam într-un balon uriaş, care se umfla din ce în ce. Balonul şi cu mine ne contopeam şi eu ştiam că atunci când balonul se va sparge voi dispărea şi eu. Mă treceau sudori reci, şi mai mult nu-mi mai amintesc – decât că într-o dimineaţă deschisei ochii şi aflai că nu murisem.

Urmă o convalescenţă lungă. Livi mă îngriji cu multă răbdare. Ea mă sili să mă ridic şi să fac câţiva paşi nesiguri. Mă învăţai să merg din nou. Surioara mea devenise matură peste noapte, ea luă comanda, *organiză* mâncare, găti supe hrănitoare şi mă ajută să-mi recapăt puterile. Eu nu ştiu cât timp a luat, dar ea reuşi. Încet, încet, mă pusei pe picioare din nou. Cu fiecare zi căpătai mai multă putere şi în curând mă însănătoşii.

De-abia atunci băgai de seamă că nu mai eram în barăci, ci fuseserăm mutaţi în cantonamentele de soldaţi din afara lagărului. Eu aflai că tot ce ţinea de teritoriul lagărului fusese ars de englezi. Eu aflai de-asemeni că războiul luase sfârşit la 8 mai. Aceasta nu înţelesei suficient: pentru mine războiul luase sfârşit înaintea îmbolnăvirii mele, la 15 aprilie 1945.

Noi furăm aprovizionaţi de către puterea de ocupaţie, primeam pâine zilnic în cantităţi mari, de-asemeni supă de două ori pe zi. Dar foamea noastră nu era uşor de potolit, aveam nevoie de mai mult. Pentru a ne face rost de mai multă mâncare, pentru a ne procura lucruri ceva mai multe decât cele strict necesare, mă hotărâi să găsesc ceva de lucru. Eu auzisem că englezii erau foarte generoşi cu cei ce ajutau la administraţia lagărului. Eu ştiam puţină engleză şi întrebai dacă aveau nevoie de un tălmaci. Era nevoie, aşa că eu fui trimisă la *Welfare Office*, unde un grup de voluntare engleze lucrau sub conducerea lui Mrs Montgomery, cumnata generalului. Eu fui „angajată" şi treaba mea consta în a tălmăci din ungară în engleză şi invers.

165

Eu aveam de ajutat de-asemeni câte puţin din toate, cu făcut curat, sau să mă duc cu diferite sarcini, să fac ceai. Eu eram mulţumită când mă gândeam la tot ce ar putea să-mi cadă de la masa bogatului. Deja din prima zi putui să constat că aşteptările mele se adevereau, tot ce rămânea după *Afternoon Tea* pentru voluntare puteam să iau eu.

Când, mai târziu, acasă, eu despachetam lapte, sandvişuri, marmeladă şi prăjitură, se uitau la mine prietenele mele de parcă eram Moş Crăciun. Noi şapte, care fuseserăm împreună de când veniserăm la Hamburg, deveniserăm o mică familie şi eu eram privită acum ca cea care are grijă de familie. Ne împărţirăm diferite roluri: Teri care ştia să gătească deveni „mama" noastră, iar celelalte erau surorile care ajutau, fiecare cu ce putea.

Ceea ce era preţuit în vremea aceea erau ţigaretele. Fumătorii doreau mult să schimbe ţigările răsucite de ei din frunze de mesteacăn şi hârtie de ziar. *Camei* şi *Philip Morris* erau un adevărat miraj. Cei ce nu fumau ştiură să folosească situaţia şi imediat ce făceau rost de ţigarete le vindeau scump camarazilor care voiau mult să le fumeze. Soldaţii împărţeau generos ce era nevoie pentru fumat şi în curând tutunul deveni valută forte cu un curs hotărât. Puteai să cumperi orice: o felie de pâine costa cinci ţigarete, o bucată de carne zece şi aşa mai departe. Eu nu fumam şi strângeam fiecare ţigaretă de care puteam să fac rost. Serile şedeam împrejurul patului meu, luam cutia de carton şi socoteam avutul nostru. Le foloseam mai ales pentru a cumpăra mâncare, dar se puteau folosi şi pentru alte lucruri de care cineva avea absolută nevoie. Haine nu se cumpărau, ci se „organizau". Era în continuare o virtute să poţi să *organizezi*.

Fetele dădeau raite în satele din apropiere şi luau mâncare, haine şi tot ce găseau. Nu se considera furt. Ni se luase tot ce avusesem, noi luam înapoi doar puţin, aşa ca să avem ceva de îmbrăcat şi să ne săturăm stomacurile noastre flămânde.

Într-o vineri de dimineaţă când eu trebuia să mă duc la conducerea voluntarelor văzui că Livi se aranja pentru a se duce la „un rond de organizare". Fetiţa asta slabă şi cu picioare lungi,

pe care eu o socoteam în continuare copil, sta în faţa unei oglinzi şi se farda. Ea îşi punea fard roşu pe obraji, ruj de buze şi-şi făcea make-up cu grijă. Îşi pena părul negru care crescuse şi se exersa să facă mine seducătoare.

— Cu ce te ocupi? întrebai eu.

— Mă fac drăguţă, bineînţeles.

— De ce trebuie să arăţi aşa?

— Cum adică să arăt?

— Fardată aşa.

— Tu ştii foarte bine că este mai uşor să interesezi pe un Tommy când eşti drăguţă. Altfel nu mă vede. Cum să capăt altfel ţigarete?

Fata de cincisprezece ani descoperise că era mai uşor să atragă privirile cu obraji roşii aprins. Eu credeam că ea nu înţelesese cu adevărat legătura şi încercai să-i explic. Dar ea nu asculta.

— Nu face nimic dacă mă sărută, spuse ea.
— Nu, dar dacă vor ceva mai mult, ce faci tu atunci?
— Îi dau deoparte, bineînţeles!
— Dar gândeşte-te, dacă se dau la tine?
— Atunci îi lovesc.

Mai departe n-am ajuns cu asta. Ea era absolut hotărâtă să facă rost de mâncare, voia şi ea să contribuie la ce era de făcut, să ia parte la nevoile gospodăriei. Copilăria ei naivă se vedea prin fardul ei, aşa că soldaţii englezi pe care îi întâlnea înţelegeau scopul picturii ei de război. Ea veni acasă încărcată cu ţigarete, o găină şi câteva cămăşi.

— Povesteşte cum a fost? întrebă Teri cu interes.

— Mai întâi, m-am dus pe drum şi mergeam către sat. Cum ştiţi, cele mai multe case sunt părăsite de când nemţii au fugit. Pe o sfoară de rufe am văzut câteva cămăşi la uscat şi, deoarece nimeni nu locuia acolo, am socotit că nimeni nu are nevoie de ele. Tu şi Rozsi nu aveţi cămăşi, aşa că iată aci câte una pentru fiecare. Apoi am continuat să merg şi iată că pe drum venea un camion cu câţiva soldaţi. Ei opriră şi întrebară unde mă duceam. Eu le spusei şi ei îmi dădură lift până la sat. Ei erau de părere că aveam

drept la ce era al nemţilor şi povestiră că şi ei luaseră lucruri de la ofiţerii nemţi şi le împărţiseră la foştii prizonieri. Vorbirăm un timp şi ei se arătară forte prietenoşi. În special unul dintre ei era extrem de simpatic, Jim. El era foarte frumos. El ne oferi ciocolată şi ţigarete şi, deoarece eu nu fumam îmi dădu un întreg pachet ca să-l iau cu mine. El promise să vină înapoi duminică iar atunci va avea câteva cutii de conserve şi bomboane. După aceea ne-am despărţit şi eu mă dusei prin sat pentru a vedea ce se putea organiza. Eu văzui o găină nenorocită care cotcodăceaân şanţ şi gândii că nu aparţinea nimănui. O luai şi poftim iat-o!

Cu o privire mândră şi victorioasă ea ridică găina îngrozită. Ea, cea mai tânără dintre noi, reuşise cu opera de artă de a ne face rost de prima noastră cină de găină. Acum puteam să pregătim o adevărată masă de şabat, puteam să cumpărăm faină din banii de pe ţigarete, să coacem *hal/e*, să fierbem supă de găină şi să aprindem două lumânări de stearină pe care eu le primisem cadou, mai înainte, în această săptămână de la un englez.

Eram mulţumite când seara mai târziu şezurăm pe podea în jurai feţei de masă albe, pe care Sussie o organizase şi văzurăm flăcările lumânărilor de şabat dansând în amurg.

Gustarăm din pâine. Teri împărţi supa şi carnea şi în timp ce mâncam se deşteptară amintirile. Când una când alta voiam să povestim ceva din serile de şabat de demult şi cântarăm cântece pe

care ni le aminteam din copilăria noastră. Am şi plâns destul, când dorul după părinţii noştri ne copleşi şi ne îmbrăţişarăm fericite că ne aveam una pe alta.

Se făcuse primăvară şi timpul se încălzise. Soarele strălucea şi păsările cântau cu noi în starea de libertate de curând câştigată. Devenii din nou fata tânără cu interesul din ce în ce mai mare: băieţii. Şi acelaşi lucru se întâmplă cu celelalte. Nu cântăream mai mult de 30–35 de kg, în continuare nu aveam menstruaţia, dar părul ne crescuse şi asta era cel mai important. Ne simţeam din nou femei, puneam ruj pe buze şi încercam să-i fermecăm pe soldaţii englezi. Romanţe mărunte începură să răsară, care câteodată se prefăceau în mici tragedii. Ce curios

era! Ce se întâmpla cu noi? Fuseserăm aruncate cu cruzime în sânul familiilor şi acum doream să ne creăm noi legături.

Mai multe dintre tovarăşele noastre zăceau la spital, trupurile lor slăbite nu suportau mult şi erau distruse de diferite infecţii. Cele mai multe de tifos, răceli care se transformau în pneumonii sau tbe. Eu nu mă gândeam prea mult la acestea. Eram egoistă. Singura pe care o vizitam din când în când era Magda, care căpătase difterie. Ea se bucurase degeaba de eliberare. Flămândă cum era, mâncase copios din mâncarea grasă de conserve şi cu o zi mai târziu căpătă dizenterie, care mai târziu se prefăcu în difterie. Ea ajunse la spitalul militar, unde se constată că avea un defect de inimă cu care se născuse. Acesta contribui la faptul că era muribundă. Când eu venii în vizită la ea avu o singură dorinţă, să trimită o salutare lui Vera, pe care ea o întâlnise imediat înainte de a se îmbolnăvi. Vera era singura din familia ei care supravieţuise şi era verişoara ei iubită. Eu promisei, deşi ştiam că Vera murise de tifos cu o zi înainte. Ca în atâtea alte familii nu rămăsese niciunul, niciunul care să se poată întoarce la Sighet, ca să povestească despre soarta familiei şi să creeze o nouă familie.

Dar noi care trăim vom face aceasta.

Eu nu cred că eram conştiente de ce făceam. Până şi Bozsi se purta ciudat. Ea era cea mai în vârstă dintre noi şi – după Olga, sora ei – ea nu arătase niciodată interes pentru băieţi. Ea nu era frumoasă. Era pistruiată, avea un nas ascuţit şi bărbie ieşită. Părul ei era rar şi de culoarea şoarecelui, pielea capului se vedea prin păr şi arăta de parcă era cheală. Avea o ţinută urâtă şi când mergea corpul ei părea o seceră purtată de o mână nevăzută.

Nu aveam niciun scaun şi paturile trebuiau să servească de locuri de şezut, dar nimeni nu avea voie să se apropie de patul ei. Dacă vreun oaspete, femeie care nu ştia, făcea asta, ea ridica glasul ei tărăgănat în falset şi începea să se certe. Dar dacă dimpotrivă se aşeza

un bărbat acolo, ea se mişca de colo-colo, pe dinaintea patului şi flirta. Ea nu spunea nimic, se uita doar la el şi-l mângâia cu ochii ei apoşi, pe jumătate închişi.

169

Olga era foarte curtată. Părul ei frumos încorona din nou capul ei şi obrajii ei scofâlciţi începuseră să se rotunjească. Pielea ei strălucea din nou albă ca fildeşul, ochii ei scânteiau luminos şi râsul ei vesel ne dădea bună dispoziţie. Bineînţeles că o măgulea faptul că cei mai mulţi vizitatori bărbaţi veneau de dragul ei. Ea termina romanţă după romanţă şi nu puteai să ştii cu siguranţă deplină cine era în favoarea ei tocmai atunci. Ea putea să hotărască întâlnire cu unul şi să se ducă cu altul. Ne bucuram de succesele ei, cu toate că multe erau invidioase.

Viaţa curgea uşor în barăcile de demult ale soldaţilor. La suprafaţă părea totul normal, o lume de femei cu bârfe şi intrigi, centrate în juail mâncării şi bărbaţilor. Nu ne gândeam nici la trecut, nici la viitor, numai ziua de astăzi conta: să umpli stomacul şi puţin romantism… Era subînţeles că după un timp vom pleca înapoi la Sighet şi că vom fi silite să întâlnim realitatea.

Sussie era îngrijorată. Ea nu ştia ce să-mi dea pentru pariul pe care îl câştigasem. Dar tocmai atunci zăcea şi ea bolnavă, aşa că eu o liniştii spunându-i că pot să aştept.

CAPITOLUL VII

Un început noi

7 iulie 1945

În tren de la Liibeck la Travemiinde. Se tacea seară. Puţinele dintre noi care nu trebuiau să zacă în pat şedeau în cupeu şi vorbeau toate deodată. Trenul înainta în peisajul german, dar noi nu dădeam nicio atenţie la câmpiile care dispăreau în afara ferestrei. Ceea ce fusese nu mai exista, acum visam la viitor, la viaţa nouă care ne aştepta. Ceea ce era de necrezut s-a întâmplat: am supravieţuit.

Conductorul intră şi ne întrebă pe nemţeşte:

— Cum vă simţiţi, fetelor?

— Bine, am răspuns eu. Dar ar fi minunat dacă ne-am putea întinde. Suntem foarte obosite.

— Nu ştiu dacă mai sunt locuri libere în vagoanele de dormit, dar o să controlez.

— Îmi daţi voie să vă însoţesc? am întrebat eu. Doresc să-mi văd o verişoară care zace într-unul din vagoanele de dormit.

Mi-a dat voie. Am început să ne plimbăm prin tren, acolo unde bolnavii zăceau în vagoanele de dormit de clasa a doua. Oglinda din colţ, care era obişnuită să oglindească feţele pline de aşteptare ale ofiţerilor care se întorceau acasă, oglindea acum imaginile acestor feţe

slăbite cu ochi lipsiţi de viaţă. După un timp o găsirăm pe Sussie, întinsă pe un pat împreună cu altă fată bolnavă. Sussie era palidă şi fără puteri, o umbră a umbrei pe care mă obişnuisem să o văd. Capul ei era chel, părul îi căzuse din cauza febrei tifoide. Când m-a zărit a încercat să-mi zâmbească şi să îmi vorbească, dar vocea ei slabă abia că se auzea.

— Ce drăguţ din partea ta că ai venit. Mai e mult până în Suedia?

171

— Ajungem la Tavemunde mâine dimineaţă şi de acolo luăm vaporul spre Malmo. Poate să dureze câteva zile.

— Crezi că rezist până atunci?

— Bineînţeles! Ce a fost mai greu a trecut. În Suedia o să primeşti îngrijire medicală şi o să fii în curând sănătoasă.

— Ce păr frumos ai tu, zise ea cu dor în voce. Uite cum arăt eu, tot părul mi-a căzut, şi-mi arătă capul ei chel.

— O să îţi crească din nou părul când te faci sănătoasă, i-am răspuns eu fără convingere. O să vezi ce păr frumos o să capeţi!

— Chiar crezi asta?

Eu am încercat să par convingătoare, deşi eram nesigură. Dar conversaţia o obosi şi ea tăcu. M-am aşezat pe marginea patului, i-am luat mâna ei osoasă în mâna mea şi i-am mângâiat pielea ei subţire ca pergamentul. Eu nu ştiam ce să îi zic. Voiam să sper că ea se va însănătoşi.

M-am gândit la Magda, care a zăcut în camera de lângă Sussie, la spitalul din Bergen-Belsen. Ea a munt în ziua de dinaintea plecării. De parcă mi-ar fi citit gândurile, m-a întrebat Sussie:

— Cum se simte Magda?

— Aşa şi aşa, i-am răspuns eu. Nu îndrăzneam să o neliniştesc cu vestea morţii. Are timp destul să afle. Acum avea nevoie să-şi adune toate puterile ca să se însănătoşească.

Trenul şuieră, încetini şi se opri la o staţie. Eu m-am ridicat şi am privit peronul gol. Numai şeful de gară stătea acolo cu lopata lui roşie El îşi ridică privirea şi se uită curios când la nune, când la crucea roşie de sub fereastra mea. Eu mă întrebam la ce se gândea el. Ştia el cine eram noi? Probabil că nu.

Curând şuieră locomotiva şi trenul se puse în mişcare. Eu m-am dus înapoi şi m-am aşezat pe marginea patului, am ascultat la încheieturile şinelor şi am încercat să înţeleg limba lor: „Ea-se face-mai bine-ea-se face-mai bine-ea se face bine, ea se face bine”, cântau şinele când trenul a prins viteză. M-am uitat la Sussie ca să îi spun şi ei ceea ce tocmai am auzit, dar ea adormise deja în ritmul monoton al roţilor pe şine.

172

M-am întors la cupeul meu. Fetele stăteau acolo exact cum le lăsasem, pălăvrăgind, râzând, visând. Prietenele cele noi aveau aşa de mult de povestit. Ele îşi povesteau despre copilărie, despre dragostele lor, despre visurile lor. Despre toate cele în afară de ceea ce tocmai acum lăsaseră în urma lor.

Noi eram şase fete în cupeu. Eram două de la Sighet şi patru de la Satu-Mare. Am nimerit în acelaşi cupeu fiindcă ne atrăgea să călătorim împreună, când am aflat că suntem în acelaşi transport Ne înţelegeam bine, eram oarecum de aceeaşi vârstă şi se părea că aveam aceleaşi interese. Adele vorbea cu plăcere de cărţile pe care le-a citit şi de cursurile pe care voia să le urmeze după întoarcerea în România.

Isa povesti despre experienţele ei în celula comunistă, despre lupta ei antifascistă pe care o dusese înainte de a fi deportată şi despre planurile ei de a o continua. Era cea mai în vârstă dintre noi şi, în continuare, entuziasmată de aceste idei. Ea ne descria următorul mileniu şi repeta mereu:

— Ţineţi minte, fetelor, ceea ce s-a întâmplat nu are voie să se mai întâmple! Numai comunismul poate împiedica asta.

Rella. Sora ei, era tăcută. Ea o admira pe sora ei mai mare şi nu îndrăznea să se pronunţe în prezenţa ei. În afară de asta era şi prea tânără ca să aibă ceva de povestit care să impună „fetelor mai mari". Dar şi ea avea visuri pe care voia să le realizeze. Visa să meargă la şcoală, să înveţe ceva şi să fie cineva, să nu trăiască numai în umbra surorii ei mai mari.

Kati vorbea cel mai mult despre fratele ei cu câţiva ani mai mare, Gyuri, pe care spera să îl revadă. Visurile ei se învârteau în jurul modului de a-l ajuta pe el şi pe alţii care aveau nevoie de ajutor. Ea era cea care se gândea totdeauna la ceilalţi, altruista într-un grup de fete egoiste, interesate numai de ele. În timp ce fiecare dintre noi era preocupată de problemele ei mărunte, Kati se gândia cum să rezolve greutăţile altora.

Când eu m-am întors în cupeu, se discuta ce se întâmplase în Liibeck după venirea din Bergen-Belsen. Experienţele ultimelor zile ţâşneau la suprafaţă şi eu vedeam în faţa mea cortul cel mare în care Crucea Roşie suedeză ne-a dus ca să facem

duş şi să ne schimbăm hainele. Noi şi hainele noastre trebuiau dezinfectate înainte de plecarea spre Suedia.

— Îţi aminteşti ce frumos era suedezul care a venit în cort în timp ce noi făceam duş? întrebă Livi.

— Curios că tocmai bărbaţii trebuiau să ne spele. Mie mi-era tare ruşine când stăteam acolo goală, spuse Rella.

— Eu am vorbit cu Marianne, fata care era cu ei, am spus eu. Şi ea

m-a informat că în Suedia se obişnuieşte ca fetele şi băieţii să facă baie goi împreună. La băile comunale sunt femei care spală bărbaţii şi nu este neobişnuit ca bărbaţii să spele femeile. Curios, nu?

— Ce fel de ţară o fi ţara în care ne ducem?

— Nu ştiu. Nu prea ţin minte ce am învăţat în şcoală.

— Suedezii sunt sigur oameni prietenoşi! Gândiţi-vă că regina lor ne-a invitat la ea pentru vacanţă! O fată în tren a auzit că însăşi regina o să ne întâmpine la graniţă şi o să ne dea haine Inimoase şi câte un ceas de aur la fiecare. O să căpătăm chiar şi o rochie de seară…

— Ce plăcut o să fie! îmbrăcăminte nouă şi frumoasă! Şi un ccas! Dar cum crezi tu că o să fie mâncarea? O să ne dea de ajuns? Suedezii sunt aşa de slabi… s-ar putea să nu ne dea destulă mâncare…

— O să ne dea destul, ei ştiu că noi suntem înfometate. O să căpătăm mâncare multă şi bună. Suedezii o să ne trateze ca pe nişte oaspeţi de onoare de vreme ce ne-au invitat

— Eu mă gândesc să iau porţie dublă din toate mâncărurile şi să pun deoparte o porţie pentru cazul că mi se face foame înainte de masa următoare.

— Nu vorbi prostii! Sigur că o să mănânci pe săturate.

— Crezi tu că ei ştiu să gătească tot aşa de bine ca acasă?

— Chifteluţe cum lâcea mama nu o să mai capeţi, dar îţi promit că o să îţi gătesc ceva tot atât de bun îndată ce o să am posibilitatea să gătesc. Îmi amintesc foarte bine reţeta mamei, am spus surorii mele ca să o liniştesc.

— Cum poţi tu să ţii minte când nici tu nu erai aşa de mare? mă întrebă Livi.

— Ai uitat cine gătea când mama era plecată în călătorii? îi amintii eu. Tu erai la ştrand toată ziua şi eu îţi aduceam un coş cu mâncare. Nu se poate să fi uitat!

Nu, nu a uitat şi asta o linişti

— Unde este Suedia? întrebă Rella.

— Eu cred că Suedia este jumătatea stângă a „câinelui” de pe hartă, spuse cineva care credea că îşi amintea.

Ce mai ştiam noi despre Suedia? Că regele juca tenis. Şi că oamenii erau aşa de cinstiţi încât îţi puteai lăsa cheile casei pe o bancă şi să le găseşti după câteva ore tot acolo.

Mai târziu se dovedi că tot ce am crezut atunci era greşit: Nicio regină, niciun ceas, nicio vacanţă, nicio jumătate stângă a „câinelui”. Şi cinstea? Se terminase înainte de venirea noastră. Singurul lucra corect era că regele juca tenis.

Dar ce frumuseţe de oameni! Eu admiram pe şoferul care ne-a luat din Bergen-Belsen. Dacă toţi suedezii sunt ca el o să fie periculos! O să

mă îndrăgostesc de toţi! El era înalt, cu umerii largi şi ochii albaştri închis. Şi era prietenos. Din păcate nu puteam vorbi cu el fiindcă el vorbia numai suedeza.

Când vorbeau între ei se auzea ca un cântec. Oare vom reuşi noi vreodată să învăţăm limba asta? Dar nici nu o să fie nevoie, oricum nu ne gândeam să stăm mult timp în Suedia. Cel mult şase luni, pe urmă ne întoarcem în România.

Conductorul trenului veni din nou ca să ne arate nişte cupee libere unde ne puteam întinde. Livi şi cu mine ne culcarăm alături şi eram pe cale să adormim. Mi-am pus braţul în jurai ei şi am văzut în privirea ei că ea visa din nou la Karel, băiatul polonez de care ea se îndrăgostise în ultimele zile în Bergen-Belsen şi care plecase în Suedia cu un transport anterior. Eu vedeam pe ea că ea se revedea cu el în vis. De fapt din cauza lui eram noi acum în tren. Eu nu puteam îndura să o văd plângând şi am procurat o autorizaţie pentru ambele de plecare în Suedia, deşi amândouă eram sănătoase.

Când zvonul s-a răspândit că sudezii au invitat pe cei bolnavi să-şi petreacă convalescenţa în Suedia nu am dat prea multă atenţie la asta. Planul nostru era ca Livi şi cu mine să ne

întoarcem curând în România şi să ne continuăm studiile: eu voi putea, în sfârşit, să-mi împlinesc visul de a studia medicina, iar ea să înceapă prin a-şi lua bacalaureatul. Dar verişoara noastră Sussie era foarte bolnavă şi noi am fost informate că ea va fi transportată în Suedia. Abia după câteva zile Livi a venit acasă plângând şi mi-a povestit că şi Karel va fi transportat. În Suedia. Ea nu voia să se despartă de el, care era prima ei dragoste şi lucrul era foarte serios. Nu puteam oare face ceva? Poate puteam şi noi să plecăm?

Fără să mă gândesc prea mult la ce însemna asta, m-am dus la personalul de la Crucea Roşie suedeză şi am întrebat dacă exista vreo posibiltate ca s-o însoţim pe verişoara noastră bolnavă. Suedezii erau forte generoşi, ei nu voiau să despartă radele aşa că am fost şi noi înscrise pentru călătoria în Suedia.

Abia pe urmă ne-am gândit că asta însemna despărţirea de prietenele noastre Teri, Olga, Bozsi şi Rozsi, care vor rămâne acolo. Ne era greu să le părăsim, dar ne consolam cu gândul că o să ne revedem curând în Sighet.

Atunci a început tensiunea. Întrebările. Discuţiile. Zvonurile. Fantezia era în floare şi era aşa de uşor să crezi zvonurile care promiteau ceva pozitiv. Am încetat să ne mai spălăm hainele. Nu avea niciun rost să luăm ceva cu noi fiindcă vom primi de toate imediat ce venim în Suedia. Cele care erau mai întreprinzătoare avuseseră timp să-şi *organizeze* ceva îmbrăcăminte şi erau îmbrăcate relativ frumos

acum. Dar acum când eram pe drum spre Suedia şi puteam să aruncăm totul.

Când am ajuns la Liibeck aveam doar hainele de pe noi. Cele mai multe dintre noi aveau aceleaşi haine pe care le purtaseră la eliberare, haine civile grosolane cu crucea galbenă pe spate, murdare şi rupte. Toate astea au fost arse de personalul Crucii Roşii la dezinfectare. După aceea am primit lenjerie nouă de corp, o rochie de vară şi o pereche de pantofi. Nicio rochie de seară şi, în special, nicio cămaşă de noapte. În ceea ce privea rochia de seară ne-am liniştit repede, nu aveam nevoie de ea în timpul călătoriei, dar ni se va da îndată după sosirea la graniţă.

176

Dar cămaşa de noapte? Pentai ce nu am primit nicio cămaşă de noapte? în ce să dormim? Spre marea noastră mirare, bărbatul de la Crucea Roşie ne răspunse că el dormea totdeauna gol. Noi am interpretat răspunsul ca încă o dovadă de ciudăţeniile acestei ţări deosebite.

Nu eram neliniştite. Vom căpăta cu siguranţă, aşa cum credeam, hainele elegante promise, inclusiv hainele de noapte luxoase, după sosirea noastră în Suedia.

La Lubeek întâlnii eu un sergent mai în vârstă, englez. El fu bucuros că eu ştiam engleza şi mă invită la o promenadă în parc. Eu eram mai mult decât bucuroasă că cineva arăta interes pentru mine, şi primii cu recunoştinţă. El îmi puse întrebări despre toate prin câte am trecut şi îmi povesti despre tragedia care îl lovise pe el. Despre nevasta lui care murise de curând şi despre copilul orfan care aştepta acasă în Yorkshire. El mă compătimea, dar îi era milă şi de el însuşi şi mă întrebă dacă voiam să mă căsătoresc cu el.

Eu eram gata să spun da imediat – fără să mă gândesc că eu nu-l cunoşteam, că el era mult mai în vârstă, că eu nu ştiam nimic despre mediul din care el venise. Dorul după o familie, de a aparţine la ceva şi de a face parte dintr-o comunitate era aşa de mare încât eu aş fi fost în stare să fac orice pentai a-l potoli.

Dar eu voiam să discut întâi cu Livi. Eu nu voiam să mă despaa de ea.

Şi acesta fu norocul meu. Deoarece ca se uită la mine cu ochii ei mari de copil şi întrebă:

— Îl iubeşti?

— Desigur că nu.

— Atunci de ce să te căsătoreşti cu el?

— Pentru că eu vreau să am o casă.

— Atunci plecăm acasă la Sighet. Acolo este casa noastră.

Asta fu decisiv.

A doua zi continuarăm călătoria către Suedia.

177

8 iulie 1945

A doua zi dimineaţă m-am dus cu Livi înapoi la cupeul unde fusesem cu o seară înainte. Celelalte fete mai erau acolo, oarecum odihnite. Eu m-am dus la fereastră şi m-am uitat la privelişte.

Ruine peste tot. Iar de-a lungul drumului nostru urme ale războiului care bântuise şi aici. Mi-am dat seama că şi alţi oameni au suferit dar tocmai atunci nu-mi putea fi milă de cei care locuiseră în casele cu mai multe etaje, care fuseseră bombardate. Am văzut case pe jumătate în ruină: dormitoare cu un pat, noptiera răsturnată şi oglinda spartă. O bucătărie cu oale pe o sobă stinsă. Resturile unei sufragerii unde cineva şezuse, citise ziarul, ascultase la radio. Era vreun om din SS? Voiam să cred aşa. Le-am chemat şi pe celelalte şi am continuat împreună să ne închipuim oamenii care locuiseră în casele alea.

Cu cât vorbeam mai mult. Cu atât mai mult simţeam ce multe aveam în comun şi cât de asemănător gândeam. Mă gândeam cu groază la posibilitatea că s-ar putea să fim despărţite la sosire şi se dovedi că şi altele gândeau la fel. De aceea hotărârăm solemn ca să ne ţinem mereu împreună pentru a ne sprijini una pe alta. Vom deveni unele pentru altele părinţi, fraţi, prieteni, toate acestea împreună. Noi şapte vom locui împreună, bineînţeles că şi Sussie va fi cu noi. Când i-am povestit ci asta, ea zâmbi şi aprobă. Ea nu avea destule puteri ca să ia parte la visurile noastre de viitor.

Timpul trecu repede şi noi continuam să planificăm viaţa noastră viitoare când trenul ajunse la Travemunde. Din tren furăm trecute pe feria care o să ne ducă în Suedia – o porumbiţă albă în drum spre paradis. Eu mă aşezai pe punte şi preferam să stau acolo ca să mă uit la mare. Dar nu era permis, toţi călătorii trebuiau să se ducă înăuntru şi să se odihnească. Primirăm micul dejun şi fiecare patul său bun, aşternut cu un cearşaf de hârtie. Ce trăire neobişnuită! Când m-am culcat în patul care foşnea mă simţii ca o bucăţică de ciocolată. Oare aşa va fi viaţa în viitor? Voi fi în continuare tratată ca un lucru scump învelit într-o foaie de staniol?

CAPITOLUL VIII

Suedia

9 iulie 1945

Am ajuns în Suedia.

Era Ystad sau Malmo? Cred că era Malmo. Îmi amintesc numai că am debarcat şi că am fost întâmpinate de femei în uniformă care ne-au servit şocolată caldă cu lapte. Mai târziu am aflat că erau voluntare în armată. Şocolata caldă cu lapte va reprezenta totdeauna Suedia pentru mine. Bunăvoinţa, atenţia, îngrijirea nevoilor fizice. Dar nouă ne era

dor de apropiere, camaraderie, o mângâiere, şi nevoia asta exista şi eu credeam că şi nevoia asta mi se va satisface.

Bolnavele au fost internate în sanatoriu şi noi, celelalte, am fost încartiruite în Şcoala Linnee, pentru şase săptămâni de carantină. Am fost instalate în sălile mari şi luminoase ale şcolii şi ni s-a dat câte un pat şi o noptieră la fiecare. Primele zile nu am făcut altceva decât să mâncăm şi să dormim.

Noi mâncam şi mâncam şi când nu mâncam vorbeam despre mâncare. Cele mai multe luau cu ele porţii suplimentare din sufragerie şi le ascundeau pentru cazul că li se va face foame După un timp a început să se răspândească un miros de mucegai de la paturile noastre şi atunci a început lupta conducerii cu proviziile noastre. Ni s-a interzis să scoatem mâncarea din sufragerie, dar noi nu am respectat interdicţia. Atunci ni s-au dat bani de buzunar în schimbul promisiunii de a-i întrebuinţa ca să cumpărăm mâncare suplimentară de la chioşc. Cei mai mulţi bani s-au dus pe jimblă!

Ne-a trebuit mult timp până când am îndrăznit să credem că exista mâncare din abundenţă şi am încetat să o mai ascundem sub pernă. Unele dintre noi nu au făcut asta niciodată.

Noi eram izolate în aşteptarea unei eventuale contaminări. Locuitorii curioşi din Malmo se adunau la gardul şcolii şi se uitau la noi de parcă am fi fost locuitori din planeta Marte. Poate că arătam aşa. Noi nu ne vedeam pe noi, vedeam doar imaginea noastră oglindită în ochii spectatorilor, milă amestecată cu neîncredere. Şi eram fericite la fiecare cuvânt care ni se adresa, la fiecare cuvânt de simpatie. Dar ni s-a interzis să mai stăm la gard şi să vorbim, puteam contamina prin gard…

Dar oamenii curioşi reveneau în fiecare zi la gard, şi noi nu mai puteam fi împiedicate de nicio interdicţie acum, când am descoperit oameni care se interesau de noi. Se stabileau legături de prietenie şi se dădeau adrese şi se făceau promisiuni de întâlnire îndată după terminarea carantinei.

După câteva săptămâni am reuşit să căpătăm atâta putere încât am început să protestăm că eram ţinute înăuntrul gardului. Ne simţeam prizoniere. Conducerea încercă să ne liniştească cu argumentul că era bine pentru noi să fim în carantină şi că gardul ţinea curioşii la distanţă.

Nouă ne era greu să acceptăm asta. Noi eram sătule de izolare, ne era dor de libertate. Camaradele mele descoperiră că era uşor să se strecoare pe sub gard şi începură să facă mici excursii. O plimbare în oraş, o vizită la un prieten. Două surori care vorbeau nemţeşte, Ingrid şi Barbro, obişnuiau să vină la gard ca să vorbească cu Livi şi cu mine.

Noi eram de aceeaşi vârstă şi ne-am împrietenit. Noi voiam să ştim totul despre familiile lor. Într-o zi m-a întrebat Ingrid dacă voiam să le facem o vizită când o să ni se dea voie. Voiam cu plăcere dar voiam imediat. Fără să-i dau timp să protesteze m-am şi strecurat pe sub gard.

Am privit în jur. Eram afară pe stradă. Am făcut câţiva paşi nesiguri şi m-am întors. Eram singură. M-am mai întors o dată. M-am uitat înapoi de fiecare dată: mi-era greu să cred că eram singură. Mi-a luat mult timp până când am îndrăznit să

cred că niciun paznic SS cu puşcă nu era în spatele meu. Şi că nimeni nu încerca să mă împiedice să-mi continui drumul.

Abia atunci am simţit cu adevărat că eram liberă. Şi am început să mă gândesc la ce însemna asta. S-a terminat cu soldaţii care mă păzeau, s-a terminat cu umilinţele, s-a terminat cu cei care îmi hotărau viaţa… s-a terminat cu persecuţiile contra evreilor. Aşa ceva nu se va mai întâmpla niciodată. Lumea a învăţat lecţia. A înţeles

Paşii şovăitori se transformară în siguranţă şi eu mergeam aproape dansând alături de Ingrid prin periferiile din Malmo, printre vilele zâmbitoare cu grădini înflorite. Am trecut pe lângă un boschet de liliac care îşi întindea florile peste gard spre mine şi am aipt o rămurică. Ingrid m-a privit dezaprobatoare şi mi-a spus pe nemţeşte:

— Aşa ceva nu se face în Suedia.

Am ajuns la o vilă galbenă unde am fost întâmpinate de părinţii lui Ingrid. O pereche de vârstă mijlocie, nu mult deosebiţi de părinţii mei. Ingrid mă prezentă, mama ei mă invită în camera lor de zi şi ne sen i şocolată cu lapte şi sandvişuri. Am început să vorbim. Dar cordialitatea ei se transformă deodată într-o răceală îngrijorată când auzi că eu am plecat de la sediul unde am fost plasată, Iară să mi se dea voie. „Aşa ceva nu se face în Suedia”, mi s-a atras atenţia din nou. Dacă vreau să mă stabilesc aici trebuie să mă învăţ să respect regulile ţării. Dar curiozitatea lor era mare şi, dacă tot eram acolo, m-au rugat să le povestesc prin ce am trecut?

De unde să încep? Auschwitz? O să înţeleagă ei?

— Eu sunt evreică.

— Dar de ce aţi fost trimişi în lagăre de concentrare? Probabil că aţi făcut ceva?

Ce să răspund la asta?

Că nu am făcut nimic? Că tocmai de asta am fost închişi. Dacă am fi făcut ceva am fi fost împuşcaţi. Şi tocmai asta credeam noi că puteam evita dacă făceam cuminte tot ce ne spuneau ei să facem, exact aşa cum spuneau ei?

Generaţie după generaţie am fost educaţi să fim cuminţi şi ascultători, „tata ştie cel mai bine”. Dacă copilul nu asculta, era pedepsit; dar dacă asculta, nu se putea întâmpla nimica rău. Chiar dacă băieţi răi din vecinătate ne ameninţau, se găsea totdeauna un tată în apropiere. În situaţii noi ne întoarcem totdeauna la modele vechi. Puţini sunt cei care îşi pot imagina o situaţie în care nu au nicio experienţă. Şi aceştia puţini nu sunt niciodată crezuţi.

Mi-am băut şocolata cu sentimente amestecate şi am rugat-o pe Ingrid să mă conducă înapoi la Şcoala Linnee.

Stockholm, august 1945

Este o zi strălucitoare de vară târzie. Soarele de după-amiază se oglindeşte în Mălaren şi-i orbeşte pe trecători şi aduce picături de sudoare pe frunţile bicicliştilor care suflă din greu. Pare că nimeni nu se grăbeşte pe Podul de Vest. Singurul sunet care se percepe este clopoţelul slab al tramvaiului care trece pe aici. Nu se vede niciun automobil.

Eu stau sprijinită de balustrada podului. O femeie tânără, emancipată, cu capul acoperit de păr foarte scurt şi privirea flămândă. Port o rochie de mătase verde pe care mi-am cusut-o singură dintr-o perdea veche, după moda de la începutul deceniului 40. Se termină mult deasupra genunchilor. Mă simt foarte elegantă în ea şi sper ca nimeni să nu se uite la picioarele mele. Mă ruşinez puţin de pantofii mei negri cu şireturi şi de ciorapii mei scurţi, albi, s-ar fi potrivit mai bine cu pantofi de lac şi ciorapi de mătase.

Mă uit la privelişte, fermecată de imaginea dinaintea mea. O nelinişte subită mă face să mă întorc. Nu. Niciun paznic SS înarmat nu stă acolo. Trotuarul e gol. Şi în spatele podului este doar o suprafaţă netedă ca oglinda, unde pete de soare se alungă una pe alta, ca pe urmă să dispară în verdeaţa din jur.

Unde sunt eu? Cum am venit aici? Exact acum nu ştiu Sunt plină doar de un gând triumfător care revine mereu: Sunt singură, sunt liberă, liberă să mă duc unde vreau, liberă să fac ce

vreau, liberă să mă bucur de ziua asta oricât de tare şi oricât de mult timp vreau. Privesc însetată în jur. Vreau să beau verdeaţa, vreau să beau soarele, să înghit totul deodată. Vreau să devorez totul repede, repede, aşa cum devorasem pâinea în ultimele săptămâni, repede, înainte ca cineva să apuce să mi-o ia.

Mă opresc când privirea întâlneşte oraşul pe partea cealaltă a podului. Un oraş ireal, ca în poveşti, de necrezut, se ridică din apă. Case fermecate stau la paradă de-a lungul malului. Sclipesc la mine cu ochii lor de fereastră. Cele care stau mai la spate, se apleacă înainte şi-mi fac semn, mă conduc mai departe la castelul din poveste al

copilăriei mele. Castelul este roşu ca rubinul, cupola lui aurie se întrece la sclipit cu apa. Un albatros se învârte în jurul turnului şi cele trei coroane îşi pun sigilul sub scrierea invizibilă de pe coala de hârtie albastră. Privesc îndelung imaginea asta, mi-e greu să mă desprind din poveste

Zgomotul unui tramvai care coteşte mă face să mă întorc. Ochi cercetători mă privesc. Prin ferestrele tramvaiului. Bărbaţi şi femei, mulţumiţi, sănătoşi. În aparenţă oameni fericiţi. Pe drum undeva, la cineva care îi aşteaptă. Mamă. Tată, prieteni. Un norişor subţire întunecă soarele o secundă – nimeni nu ne aşteaptă pe Livi şi pe mine. Dar gândul fuge mai departe înainte de a prinde rădăcini.

Exact acum nu există decât minunea asta care mă umple cu o simţire ciudată, o simţire care este aşa de nouă încât abia o mai recunosc. Bucurie? Fericire? Aşa se simte?

Fete râzând vin spre mine. Fustele lor ajung mult sub genunchi. Un tandem mă depăşeşte, tatăl în cămaşă cu pătrăţele şi căciuliţă roşie cu pompon. Mama cu pantaloni scurţi, un copil pe ghidon şi altul în coşul de la spate. Arată aşa de nostimi!

Doi băieţei şed sub pod. Şi ei au căciulite roşii. Au undiţe în mâini, unul este ocupat să înşire viermi pe cârlig, celălalt aruncă undiţa într-un arc larg. Alături este o găleată şi cu mă întreb dacă a prins vreun peşte. Mă năpădeşte o dorinţă de a mă duce acolo, să fiu cu ei şi să le povestesc că şi eu am stat aşa sub un pod demult, foarte demult. Pocite acum o sută de ani, poate

în altă viaţă, înainte ca pământul să-mi fi dispărut de sub picioare. Sau, mai bine zis. Înainte ca eu să fi dispărut de pe pământ.

Dar acum sunt înapoi. O rămăşiţă de om în fustă scurtă. Şi nu înţeleg bine de ce toţi se uită la mine. Nu înţeleg că eu sunt cea care sunt altfel, că eu arăt straniu. Cineva din altă planetă. În graba mea de a trăi cred că pot continua exact de acolo de unde am fost întreruptă, cu fusta mult deasupra genunchilor. Eu nu am priceput că viaţa nu este o carte sau un tricotaj pe care le poţi relua şi continua de acolo de unde ai întrerupt. Eu nu am priceput că nu se poate continua ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat, nici măcar în ce priveşte lungimea fustei. O să mai dureze un timp până când să-mi dau seama de asta.

Astăzi mi-e capul plin de curiozităţile cu care mă întâlnesc: Suedia. Stockholm. Aşa multă apă, aşa multe poduri. Case înalte. Tramvaie care trec prin pajişti de iarbă. Câini care nu latră niciodată. Copii care nu plâng niciodată. Vecini care nu se ceartă niciodată Abia că se vede un poliţist. Linişte. Curat. Ordine.

În ţara de unde vin este totul invers: un furnicar de oameni, sunete şi mirosuri, dezordine, noroi şi murdărie pe stradă. Nicio casă înaltă.

Niciun tramvai. Rar o bicicletă. Un tandem nu am văzut niciodată înainte. Ziua de vară putea fi tot atât de strălucitoare dar totuşi diferită. Când mă gândesc înapoi simt mirosul de praf, văd ceail care părea mult mai aproape şi mult mai albastru.. Mi se părea aşa fiindcă cerul copilăriei este totdeauna mai albastru?

Dar timpul copilăriei s-a dus.

Eu sunt adultă şi viaţa aşteaptă. Eu nu ştiu încă dacă o să am putere, dar ştiu că vreau. Ceea ce a fost nu se poate uita niciodată, dar eu nu vreau să mă gândesc la asta. Nu acum. Prefer să mă gândesc la zilele frumoase petrecute pe malul lacului Hjälmaren, unde am putut să reînnoim legătura cu natura, ceea ce ne-a lipsit aşa de mult.

Noi locuiam în localul liceului pentru adulţi, care era gol în timpul vacanţei, ne plimbam în pădure, înotam în lac, ne

întindeam la soare şi mâncam. Mâncarea era în continuare punctul cel mai principal în viaţa noastră şi încă mai erau multe printre noi cărora le era greu să se dezobişnuiască de a ascunde mâncare.

Nu numai stocarea mâncării dădea prilej la conflicte cu intendentul, Kalle. Era şi greutatea de a ne dezobişnui de a ne „organiza". Noi mai aveam în continuare numai îmbrăcămintea pe care o căpătasem la venirea în Liibeck. Vederea cearşafurilor şi a saltelelor în carouri ne făcea să vedem posibilitatea unei garderobe mai mari şi mai aproape. Noi am tăiat tot ce ne-a căzut în mână şi fetele care se pricepeau la cusut coseau de zor. În curând avea fiecare câte o brasieră, pantaloni scurţi, fuste, rochii. Deşi Kalle era foarte înţelegător nu putea să privească tăcut cum proprietatea şcolii se distrugea în felul ăsta.

El ne chemă la o discuţie ca să ne aducă la realitate. Noi, la rândul nostru, am înţeles punctul lui de vedere dar organizarea ne intrase în sânge şi ne era greu să terminăm cu ea. Mult mai târziu, când locuiam deja în Stockholm, în condiţii aşa-zisc normale, m-am mai surprins că eram pe cale să organizez. Aşa am luat o dată o găleată plină cu cărbuni pentru foc. Care părea părăsită într-o pivniţă şi abia după câteva secunde mi-am dat seama de ceea ce făceam.

Zilele la Hjälmaren treceau repede şi în august am fost mutate într-un lagăr în Lovon, aproape de Stockholm. Lagărul consta din câteva barăci separate de restul insulei printr-un gard de sârmă. În vremea aceea Sussie se însănătoşise şi noi şapte, prietene de când plecasem din Bergen-Belsen, ne mutarăm împreună în baraca numărul şapte.

Acolo ne-am trezit la realitate. Vara se apropia de sfârşit şi cu ea şi sfârşitul „concediului1' nostru. Problema viitorului nostru bătea la uşă deoarece ni s-a spus clar că noi nu mai eram oaspeţi. Eram refugiaţi. *Fluchtlinge.* Era un cuvânt nou şi nu ne simţeam bine. De la a fi fost un

oaspete sigur pe el. Pe drum spre un cămin închipuit, am devenit nesigură, mică şi lipsită de cămin, părăsită complet şi la bunăvoinţa altora. Şedeam în baracă toată ziua şi discutam întruna: Să ne întoarcem la Sighet

185

sau să rămânem în Suedia? în afară de Sussie niciuna dintre noi nu mai avea pe cineva în viaţă în Sighet şi gândul că ne întoarcem la o casă goală şi la un oraş din care am fost date afară era tot atât de greu ca şi gândul de a rămâne pe loc. Până la sfârşit ne-am hotărât să rămânem – cel puţin pentru încă un timp.

Viaţa în lagărul ăsta mă făcea neliniştită. Voiam să mă duc afară, în libertate, voiam să mă descotorosesc de eticheta „refugiat". Voiam să-mi întrebuinţez toată energia ca să plec din Lovon cât mai repede posibil. Încă o dată m-au ajutat cunoştinţele mele de limba engleză. Singura posibilitate de a căpăta permis de locuit în Stockholm era un loc de lucru la o familie în Stockholm şi eu am găsit un loc de lucru la o familie care căuta pe cineva care să predea engleza la copii. Şi cu asta ani întors spatele la viaţa de lagăr.

15 iunie 1949

Ne-am întâlnit în faţa primăriei, roşii de ardoare şi nerăbdători în faţa viitorului. Eu purtam un costum albastru de lână cu fustă lungă, după ultima modă, o haină scurtă cu marginile rotunjite şi o pălărie albă de pai. Model roată de moară. Mă simţeam foarte elegantă în rochia mea cea nouă care mă costase leafa pe o lună şi mă simţeam bine cu pălăria împrumutată. Michael era şi el elegant în costumul lui cel nou. Cenuşiu cu ţesătură ca osul de peşte şi cu cravata albastră cenuşie cu vergi, cadou de la mine. El m-a îmbrăţişat şi m-a privit cu ochii lui mari, cenuşii-verzui şi a zâmbit. Am simţit ca şi cum soarele ar fi străbătut norii, toate grijile şi toate suferinţele au dispărut. Sprâncenele lui dese şi întunecate invitau la mângâieri. Eu simţeam că voiam să îl urmez până la capătul lumii, că, în sfârşit, am venit acasă, mi-am găsit soţul, tatăl, fratele, pe toţi în una şi aceeaşi persoană – camaradul meu de viaţă pentru vecie. El avea verighetele, dar nu adusese flori.

— Vrei flori?

— Daaa…!

186

— Hai cu mine să cumpărăm un buchet!

Am traversat Bergsgatan şi am cumpărat flori de la o florărie mică, un buchet de lăcrimioare, florile mele favorite. Am inspirat adânc şi m-am umplut de parfumul lor. Mici clipe de fericire, de care trebuie să ai grijă şi să te bucuri Şi să le ascunzi cu grijă, pentru ca mai târziu, când viaţa te va lovi din nou cu ciocanul, să ţi le poţi readuce în

amintire.

Anii cei mai grei erau acum în spatele nostru. Menaj, lucru la fabrică, birou… Am avut timp să învăţăm limba suedeză şi lucram ca secretari cu o leafa relativ bună. Dat fund că Michael a reuşit să obţină un apartament, consideram că ne puteam căsători acum.

Eram amândoi din acelaşi oraş, aveam o bază comună, experienţe comune, acelaşi dor de a avea o familie. Ce importanţă avea că el era cu mult mai în vârstă? Noi ne iubeam, ne înţelegeam şi ne puteam sprijini unul pe altul.

Voiam să clădim o familie şi să ne creştem copiii după alte principii de valoare decât cele în care noi am fost educaţi. Voiam ca ei să fie siguri de ei. Deschişi, iubiţi, aşa cum erau, şi noi nu intenţionam să încercăm să îi schimbăm vreodată. La un singur lucru nu voiam să renunţăm: copiii – vor fi informaţi că sunt evrei şi vor trebui să poarte moştenirea cu mândrie.

August 1985

Automobilele stau nemişcate pe Podul de Vest, radiatoarele fierb de căldură. Ochii mei urmăresc coada de automobile şi se opresc la piciorul podului. Văd imaginea unei fete slabe rezemată de balustradă. Închid ochii şi-nn amintesc. Ce multe s-au schimbat de atunci. Şi oraşul şi fata. Soarele luminează tot aşa de puternic, cerul este tot atât de albastru. Tramvaie nu mai există, nu se mai văd familii pe tandem, nici pietoni, doar câteva biciclete. Şi nici căciuliţe roşii cu pompon. Funcţionari îmbrăcaţi corect în automobilele lor în drum spre casă de la locul lor de lucru, fără să li se pară că este ceva special în asta. Majoritatea directorilor tineri care şed nervos şi

fumează sau bat tactul cu degetele pe volan nu au văzut Podul de Vest acum patruzeci de ani. Când nu treceau automobile pe el. Patruzeci de ani. O viaţă. O viaţă suplimentară pe care s-a nimerit să o capăt cadou în 15 aprilie 1945.

Eu eram o frunză care se legăna pe suprafaţa mării, aruncată în toate direcţiile şi mă atingeam de alte frunze duse şi ele de vânt. L-am întâlnit pe Michael şi rădăcinile a două plante fragede s-au împletit şi, încet, încet au prins viaţă. Au bătut vânturi şi au bântuit furtuni, dar pomul a supravieţuit şi a crescut puternic, un stejar gros, vital, care s-a ramificat şi a înflorit în ţara străină. Până când furtuna a lovit din nou şi a luat jumătate din trunchi.

Eu nu am crezut că o să pot supravieţui. Eu muream în fiecare noapte. Şi totuşi mă trezeam în fiecare dimineaţă. A luat mult timp, dar rănile s-au vindecat şi amintirea mi-a dat din nou putere să continui.

Mult timp m-am gândit la ce rost o fi avut această împărţire

suplimentară de pâine, această viaţă nouă? Mi-au trebuit patruzeci de ani ca să înţeleg că eu sunt un martor şi că poate este sarcina mea să povestesc prin ce am trecut, deşi eu nu posed o pană de scriitor. Am mai rămas aşa de puţini! Noi trebuie să povestim despre neomenia care s-a petrecut în secolul douăzeci; asta nu are voie să dispară sub mantaua uitării. Asta nu are voie să se repete!

Îmi mai amintesc şi acum, dar aproape că nici eu nu mai ştiu cum am simţit atunci. Ţin minte că mă durea, dar nu mai pot simţi durerea. Ţin minte unghia infectată la degetul cel mare de la picior, îmi amintesc ruşinea când stăteam acolo dezbrăcată, îmi amintesc momentul despărţirii. Încă îmi mai amintesc aproape totul, dar amintirile încep să pălească. Dacă pălesc la mine, cum o să fie cu cei care nici măcar nu au trecut prin asta? Şi generaţiile următoare, oare o să poată ele să înţeleagă?

CAPITOLUL IX
Epilog

A venit încă o vară. După iarna suedeză fără sfârşit mă mir din nou că gheaţa se topeşte, frigul se moaie şi mestecenii înverzesc. Au trecut mai mult de patruzeci de ani. Eu stau în casa mea de la ţară, înconjurată de cei trei fii ai mei şi familiile lor. Cei şapte nepoţi se joacă şi fac gălăgie şi gândurile mă duc la Michael care s-ar fi bucurat mult să fie cu noi.

Băieţii au devenit oameni minunaţi, profesionişti capabili, taţi duioşi şi fii foarte devotaţi. Bineînţeles că am avut şi noi certurile noastre. Eu eram mai severă decât voiam să fiu. Eu a trebuit să fiu şi mamă şi tată, şi asta nu s-a putut totdeauna fără conflicte. Băieţilor le era mai greu decât altor băieţi de aceeaşi vârstă; pierderea unui tată lasă urme.

Eu mă hotărâsem să le dau educaţia şi linia de conduită în viaţă pe care Michael ar fi vrut să le-o dea. Auzeam mereu cuvintele lui: „Ei vor fi educaţi să fie oameni buni şi să-şi păstreze identitatea de evrei. Noi am fost persecutaţi pentru că am fost evrei. Copiii şi nepoţii noştri vor fi mândri că sunt evrei."

După moartea lui Michael, în ziua de lom Kipur (ziua împăcării) 1962, am trăit mult timp conform legii celei mai mici rezistenţe. Mica agentură de articole medicale, pe care el o înfiinţase când devenise sigur că nu i se permitea să lucreze în meseria lui de jurist în Suedia, mergea în continuare în pierdere. Aveam datorii mari şi eu am fost nevoită să-mi întrerup studiile de psihologie ca să îl ajut cu agentura.

După moartea lui am încercat să continui să lucrez în mica noastră întreprindere care mersese până atunci în pierdere. Spre

surprinderea mea, am început să primesc comenzi şi la sfârşitul

anului am putut să produc un mic câştig.

Când băieţii au intrat la facultate am putut şi eu să-mi reiau studiile pe care le întreaipsesem. Am vândut întreprinderea, am mers la universitate şi mi-am luat legitimaţia de psiholog. Acuma mi s-a ivit şi posibilitatea să înfăptuiesc o idee la care Michael ţinea foarte mult: La venirea în Suedia ne lipsea viaţa de cafenea, ceea ce era obişnuit în Europa centrală. Nu exista niciun loc unde ne puteam întâlni, bea o cafea, citi un ziar, flecări puţin. Acum, după patruzeci de ani, comunitatea evreiască din Stockholm a deschis un astfel de local, un loc de întâlnire pentru supravieţuitorii care se luptă în continuare cu umbrele trecutului. Este un centru de zi, unde eu lucrez ca intendent şi psiholog.

Livi, sora mea, locuieşte şi ea în Stockholm. Ea s-a căsătorit cu un refugiat evreu din Germania şi are trei copii şi şase nepoţi. Ea mi-a fost de mult ajutor în anii când mi-a fost greu. Ne întâlnim adesea şi ne bucurăm să vedem cum familiile noastre cresc, cum rudele noastre continuă să existe în ciuda tuturor greutăţilor.

Acum este Stockholmul căminul nostru, aici locuim, aici ne simţim acasă. Sighetul – un orăşel undeva foarte departe – se simte ca dintr-o altă viaţă.

Când băieţii erau în vârsta pubertăţii, am vrut să le arăt oraşul unde m-am născut, locurile unde m-am jucat, cimitirul unde se odihnesc strămoşii lor. Ne-am dus la Sighet în 1967. Simţeam ca şi când aş fi răsfoit o carte veche. Totul îmi era cunoscut, imaginile erau aceleaşi ca atunci, dar actorii erau schimbaţi. Oameni străini stăteau în spatele mesei din prăvălia unchiului Samuel, oameni străini beau cafea în grădina Anei.

Trăsurile cu cai erau şi ele acolo, dar nu le mai conducea unchiul Nachum. M-am apropiat de casa unchiului Hillman şi am crezut că el era cel care tocmai intra pe poartă, dar când l-am ajuns din urmă m-a privit o altă faţă. Singurul om pe care îl cunoşteam în Sighet era Teri.

Nu îndrăzneam să dau drumul sentimentelor mele, preferam să răsfoiesc cartea cât mai repede posibil, să văd spectacolul fără să mă angajez. Partea bună a acestei călătorii a fost că am scăpat de coşmaruri. Până atunci visam adesea că nemţii mă ţineau în continuare într-un lagăr în Sighet, în timp ce Michael şi copiii erau în Suedia.

După cinci ani am plecat din nou la Sighet. Livi şi cu mine simţeam nevoia să facem un pelerinaj. Am vizitat casa noastră veche, ceea ce eu nu îndrăznisem data trecută. Acolo locuia acum o pereche de unguri cam de vârsta noastră. Ei ne-au permis să intrăm în casă şi să vizităm toate camerele, dar erau foarte tăcuţi şi rezervaţi. Probabil că

le era frică să nu pretindem să ne înapoieze casa. Ne-am urcat în camerele noastre de la mansardă şi sentimentele noastre de acum patruzeci de ani au revenit. Eu eram din nou copilul care se uita afară prin fereastră. Unde sunt boschetele de liliac şi de jasmin? am întrebat eu chemând pe părinţii mei, dar ei nu erau acolo.

Ce s-a întâmplat cu celelalte fete din Sighet?

Dora s-a întors, s-a căsătorit cu Tsali şi locuieşte acum în Nevv-York, unde este un medic foarte apreciat. Ei au trei copii şi cinci nepoţi.

Sussie s-a întors şi ea după convalescenţa în Suedia. S-a căsătorit şi a născut un copil, dar soţul ei a murit puţin după aceea într-un accident de motocicletă. Ea s-a recăsătorit şi locuieşte acum în Hawai.

Teri s-a căsătorit în Sighet şi a rămas acolo. Spre durerea ei cea mare, nu are niciun copil.

Olga s-a căsătorit cu un american, unul din admiratorii ei din Bergen-Belsen. Astăzi este divorţată şi trăieşte ca o femeie de afaceri cu mult succes în Chicago.

Boszi, sora ei, a emigrat în Israel, s-a căsătorit şi a făcut şase copii. Ea a murit în 1980.

Ana trăieşte cu soţul ei în Montreal.

Despre celelalte nu ştiu nimic.

CUPRINS

A renaşte ca Pasăre Fenix (de Gabriela Melinescu) 5
Cap. I: SIGHET 9
Cap. II: GHETOUL – *Aprilie 1944* 47
Cap. III: LUMEA SE GOLEŞTE – *14 mai 1944* 62
— *15 mai 1944* 72
Cap. IV: AUSCHWITZ 76
Cap. V: HAMBURG – *Wilhelmshafen* 108
— *Altona* 114
— *Eidelstedt* 127
— *Ajun de Anul Nou 1944* 141
Cap. VI: VIAŢA CURGE MAI DEPARTE 149
— *4 Aprilie 1945* 155
— *Bergen-Belsen 7 aprilie 1945…* 157
— *15 aprilie 1945* 160
Cap. VII: UN ÎNCEPUT NOU – 7 *iulie 1945* 170
— *8 iulie 1945* 177
Cap. VIII: SUEDIA – *9 iulie 1945* 178
— *Stockholm, august 1945* 181
— *15 iunie 1949* 185
— *August 1985* 186